KASIM 1999 SAYI: 168 750.000 LİRA (KDV dahil)

SANAT ADAM

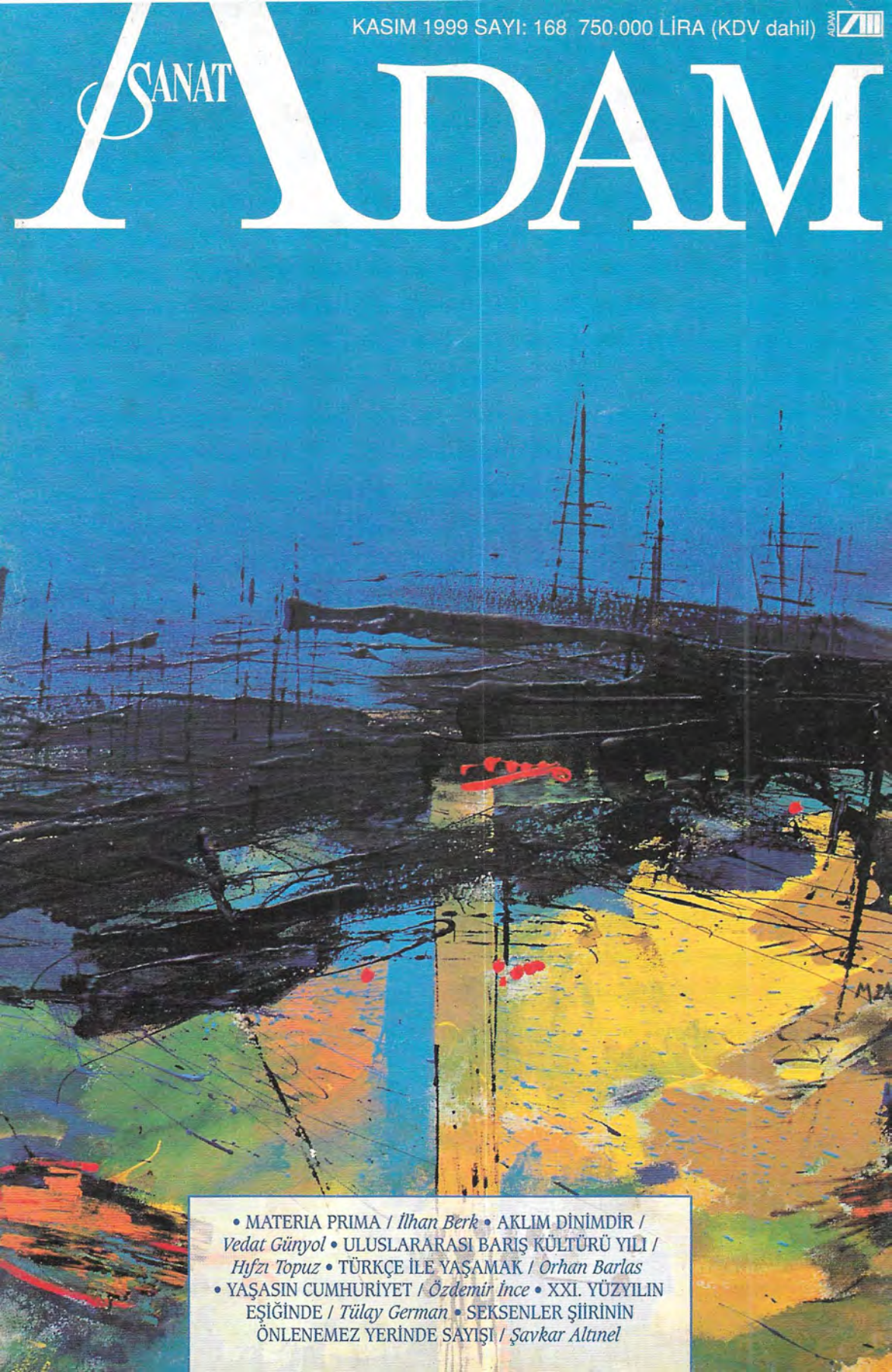

• MATERIA PRIMA / *İlhan Berk* • AKLIM DİNİMDİR / *Vedat Günyol* • ULUSLARARASI BARIŞ KÜLTÜRÜ YILI / *Hıfzı Topuz* • TÜRKÇE İLE YAŞAMAK / *Orhan Barlas* • YAŞASIN CUMHURİYET / *Özdemir İnce* • XXI. YÜZYILIN EŞİĞİNDE / *Tülay German* • SEKSENLER ŞİİRİNİN ÖNLENEMEZ YERİNDE SAYIŞI / *Şavkar Altınel*

Adam Yayınları

Adam 1999

20. yüzyılın tarihi yazıldı

Türkiye'de ilk kez

Server Tanilli

20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Aranışında
Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, Cilt: 6

Yüzyılların Gerçeği ve Mirası
5. cilt 19. Yüzyıl: İlerlemenin Çelişmeleri
Yüzyılların Gerçeği ve Mirası
4. cilt 18. Yüzyıl: Aydınlanma ve Devrim
Yüzyılların Gerçeği ve Mirası
3. cilt 16.-17. Yüzyıllar: Kapitalizm ve Dünya
Yüzyılların Gerçeği ve Mirası
2. cilt Ortaçağ: Feodal Dünya
Yüzyılların Gerçeği ve Mirası
1. cilt İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma

Büyük bir yüzyıldır XX. yüzyıl; cesur ve kahraman.
Okuyunuz göreceksiniz...

Server Tanilli'nin bütün yapıtları Adam Yayınları'nda

Yaratıcı Aklın Sentezi
Felsefeye Giriş
Uygarlık Tarihi
İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?
Devlet ve Demokrasi
Fransız Devrimi'nden Portreler
Voltaire ve Aydınlanma
Dünyayı Değiştiren 10 Yıl
Server Tanilli'ye Saygı
Türkiye'de Aydınlanma Hareketi Dünü, Bugünü, Sorunları
Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz
(basılıyor)
Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz
(basılıyor)

ÇEVİRİLERİ

ROBERT MANTRAN
Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1: *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*
Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2: *XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa*

VOLTAIRE
Candide ya da İyimserlik

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

Adam Yayınları

Adam 1999

Bir 20. yüzyıl klasiği

Memet Fuat
Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi

1920'lerin ikinci yarısından günümüze uzanan zaman diliminde şiir yolculuğu... Gelişmeler, tartışmalar, en güzel örnekler. Genişletilmiş yeni basım 2 cilt.

Memet Fuat'tan iki yeni kitap: ***Yaşlı Bir Şaire Mektuplar; Tribünlerden Palavra Anılar.***

Bir çağa damgasını vuran Türk romanları

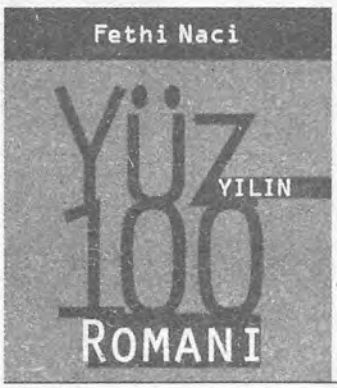

Fethi Naci
Yüzyılın 100 Romanı

Usta eleştirmen yüzyılın 100 Türk romanını inceledi, eleştirdi. Eşsiz bir başvuru kitabı.

Fethi Naci'den bir de anı kitabı: ***Dönüp Baktığımda.***

Yirminci yüzyılda şiir dünyada da hiç geri durmadı

Çağdaş Dünya Şiiri Antolojisi

Cevat Çapan / Eray Canberk / Erdal Alova

Usta şairler hazırladılar, 20. yüzyıl dünya şiirini en güzel örnekleriyle sunan bir başucu kitabı.

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

Adam Yayınları

Adam 1999

Şiir her zaman

Çağdaş şiirimizin kilometre taşlarından **Oktay Rifat**'ın ***Bütün Şiirleri*** üç ciltte toplandı.

Yayımlanan birinci ciltte *Yaşayıp Ölmek Aşk ve Avarelik Üstüne Şiirler; Güzelleme; Aşağı Yukarı; Karga ile Tilki; Perçemli Sokak; Âşık Merdiveni; Yunan Antolojisi ve Latin Ozanlarından Çeviriler; Elleri Var Özgürlüğün,*

İkinci ciltte *Yeni Şiirler; Çobanıl Şiirler; Bir Cigara İçimi* adlı kitapları yer alıyor.

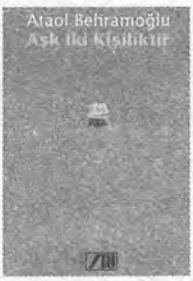

Bir Gün Mutlaka; Yaşadıklarımdan Öğrendiğim Birşey Var; Kızıma Mektuplar; Sevgilimsin adlı kitaplarıyla bütün şiirleri Adam'da yayımlanan **Ataol Behramoğlu**'ndan yeni bir şiir kitabı: ***Aşk İki Kişiliktir***.

Anahtar Ayini bir ilk kitap; **Bedirhan Toprak**'tan olgun bir sesin örnekleri.

Gözyaşlarım Nal Sesleri genç şiirin güçlü sesi **küçük İskender**'in yeni şiir kitabı.

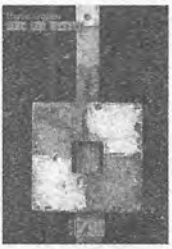

Haydar Ergülen'in yeni şiir kitabı ***Ölüm Bir Skandal*** yayımlandı. Şairin toplu şiirleri de Adam Yayınları'ndan çıkacak.

Trabzonlu delikanlı **Yaşar Miraç** yeni kitabı ***Lazcaz***'la yeniden şiir dünyasında.

Nazmi Ağıl'ın *Boşanma Dosyası*'ndan sonraki yeni şiir kitabı: ***Beni Böyle Değiştiren.***

Samih Rıfat'ın güzel çevirileriyle dilimize kazandırdığı bir antoloji ***Çok Eski Bir Günbatımı,*** Osmanlı Öncesi İstanbul'undan Seçme Şiirler.

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

ADAM SANAT

Sayı 168, Kasım 1999
ISSN 1300-154X

Sahibi : Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. adına İnci Asena
Genel Yayın Yönetmeni : Memet Fuat
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Sevgi Tuncel
Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı : Turgay Fişekçi

MATERIA PRIMA '99	7	İlhan Berk
AKLIM DİNİMDİR	9	Vedat Günyol
ULUSLARARASI BARIŞ KÜLTÜRÜ YILI...	11	Hıfzı Topuz
TÜRKÇE İLE YAŞAMAK	23	Orhan Barlas
YAŞASIN CUMHURİYET	33	Özdemir İnce
XXI. YÜZYILIN EŞİĞİNDE	35	Tülay German
SEKSENLER ŞİİRİNİN ÖNLENEMEZ YERİNDE...	37	Şavkar Altınel
ASTRONOM VE ERMİŞ	41	Şükrü Günbulut
AGB VERİLERİ (RATING) ÜZERİNE	44	Gürcan Arıtürk
KARABURUN, ASSOS, LESBOS	51	Gürhan Tümer
UFUK ÇİZGİSİ, İÇE BAKIŞ VE PARMAK İZİ	61	Levent Çalıkoğlu
"NÂZIM GİBİSİ YOK!"	66	S. Göksu - E. Timms
"İLGİNÇ ROMAN NE DEMEK?"	70	M. Sadık Aslankara
"FAKİR BAYKURT ONURUMUZDUR!"	75	

ŞİİR

Ruşen Hakkı, 8; Nihat Ziyalan, 10; Ersin Salman, 13; İnci Asena, 19; Abdülkadir Budak, 23; Tarık Günersel, 25; Yaşar Miraç, 31-34; Turgay Fişekçi, 43; Hüseyin Ferhad, 46-50; Timuçin Özyürekli, 60; Oğuzhan Akay, 65; Hakan Savlı, 69; Mesut Varlık, 73; Metin Fındıkçı, 74; Sadık Karlı, 77; Bülent Top, 78.

BU SAYIDAKİ RESSAM

Zahit Büyükişliyen, 61-64.

KAPAK

Düzenleyen : Lowe Adam Tanıtım Hizmetleri A.Ş. **Resimler :** Zahit Büyükişliyen, Cumhuriyet Işığı, 1998; Kışın Özlemi, 1999.

ADAM SANAT Aylık Sanat Dergisi; **Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi :** Küçükparmakkapı sok. No : 17 80060 Beyoğlu-İstanbul; Tel. : (0212) 293 41 05; FAX : (0212) 293 41 08; **e-mail :** adam@ada.net.tr **Dizgi :** Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. Dizgi Birimi; **İç Baskısı :** Şefik Matbaası; **Kapak Baskısı :** Ana Basım; **Dağıtım :** BİRYAY A.Ş.; Gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez. **ABONELİK :** Abonet tel. : (212) 222 83 32 – Abonet faks : (212) 222 27 10 – Abonet email : abonet@abonet.net – Abonet web : www.Abonet.net **İlan Koşulları :** Kapak içi ve iç tam sayfa (siyah-beyaz) 100.000.000.TL; iç yarım sayfa 60.000.000 Tl.; Fiyatı : 750.000 TL (KDV'li); Kıbrıs 900.000 Tl.

Adam Yayınları

Adam 1999

20. yüzyıl Anadolu'sunu içinden bakarak anlattı.

Fakir Baykurt

Bütün romanları

Sonra Almanya'ya gitti. Bu kez Anadolu'yu oradan anlattı.

Kaplumbağalar; Köygöçüren; Tırpan; Koca Ren; Yılanların Öcü; Amerikan Sargısı; Yüksek Fırınlar; Onuncu Köy; Kara Ahmet Destanı; Yarım Ekmek; Irazca'nın Dirliği; Yayla; Keklik

Şairin sanat ve hayat üstüne bilgeliklerle dolu yaklaşımları

Cahit Külebi

İçi Sevda Dolu Yolculuk

Bütün şiirleri Adam'da yayımlanan usta şairin renkli kaleminden sanat çevrelerinin ünlü kişileri, anılar...

Kısa öykü, insanın gizleri üstüne bir sanat...

Semih Gümüş

Öykünün Bahçesi

Değerli eleştirmen **Semih Gümüş**'ün yeni kitabı öykünün dünyasını anlamaya, çözümlemeye çalışan, öykünün bahçesinde yaşayanlar için bir başucu kitabı...

Edebiyatımızın önemli genç yazarlarından

Kaan Arslanoğlu

İntihar

(Zamanımızın Bir Kahramanı)

Kişilikler; Kimlik; Çağrısız Hayalim, Devrimciler; Öteki Kayıp romanlarının, *Yanılmanın Gerçekliği* deneme kitabının yazarından yeni bir roman...

Genç edebiyatın yüksek seslerinden

Hasan Ali Toptaş

Kayıp Hayaller Kitabı

Bin Hüzünlü Haz; Sonsuzluğa Nokta'dan sonra yazarın Adam'daki üçüncü kitabı...

Küçük, siyah bir kitap daha

İnci Asena

Amsterdam'dan

Üç Gün Paris'ten sonra fotoğrafları ve metinleri gene İnci Asena'nın yeni bir kitabı. Bülent Erkmen tasarımıyla...

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

İlhan Berk

MATERİA PRİMA '99

BİLİNÇ / BİLİNÇSİZ

Sanatın kaynağının yalnız bilinç olduğu üstünde durulurken, bilinçsizlik nedense sanatın kaynağının dışında düşünülür. Jackson Pollock bilinçsizliği seçtiğini işinin ta başında söylemekten çekinmez : "Benim ne yaptığım, ne de ne olacağı ile ilgili genel bir düşüncem yok. Ben çizim yapmam. Resim ne denli direk ifade kazanırsa, o denli iyi olur. Benim resmim dolaysızdır. Sanatın kaynağının bilinçsizlik olduğu düşüncesinden etkilendim ben. Değişik yapma, görüntüyü bozma vb. kaygılarım yok; zira resmin kendi yaşantısı vardır. Bilinç adına bir yaratının kendi yaşantısını göz ardı etmek, sanat yapıtını ta baştan yok saymaktır."

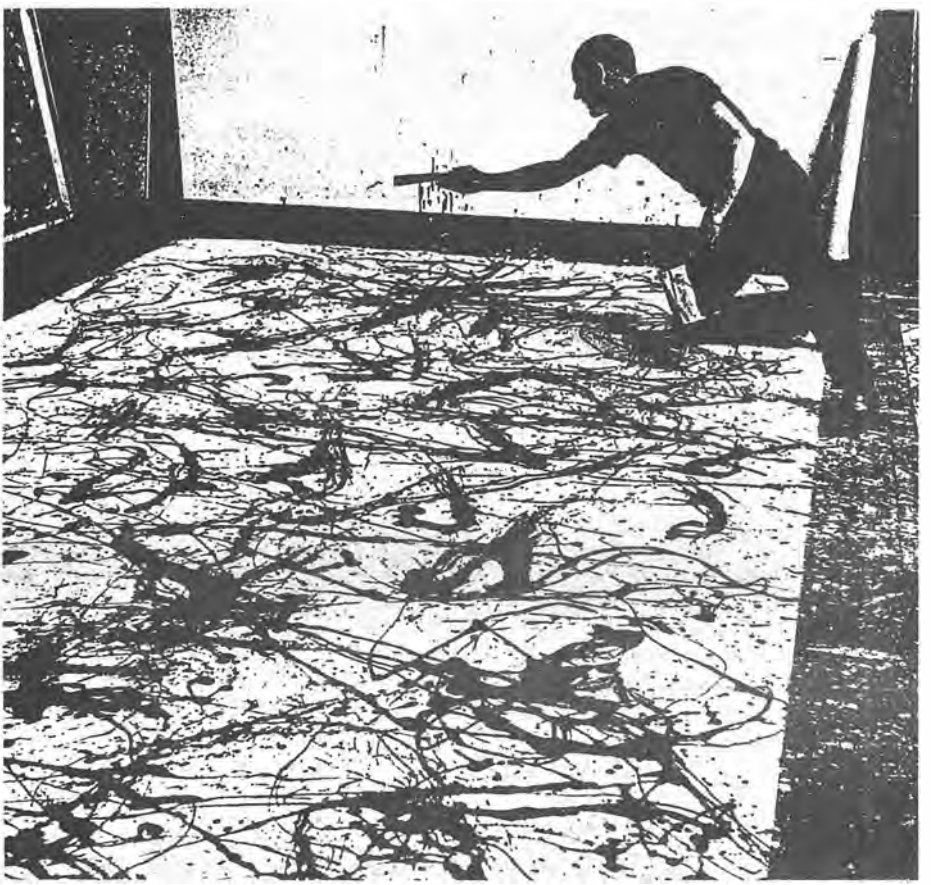

TEN YA DA TIZIANO

Su Perisi ile Çoban'ı okuyorum, John Berger ile Katya Berger'in bir denemesi (YKY). Katya, Tiziano'nun çıplaklarını deri, ten olarak görüyor. Ekliyor : "Kılların ve tüylerin, insandaki evcilleşmiş hayvanın ressamı. Gerçekten de tenin, derinin, derin derinin ressamı Tiziano. Ten, Lucas Cranah'da durgun, soğuk, asi (soğukluk asiliği de içerir) iken, ateştir Tziano'da. Su Perisi'nin teni yangını andırır, alev alevdir. *Danea*'nın teni de uçuruma çağırıdır. Çıplaklık vurmaz sanki, ten, bir o konuşur. *Süslenen Kadın*'da çıplaklık görünmez, ten öylesine çağırır ki ona dokunmadan, elini üstünde gezdirmeden yapamaz insan. Ölümcül bir çağırıdır çünkü. Canlıdan, daha da canlıdır. Ten kıpırdıyor, deri yerinden oynuyordur durmadan. Devinim içindedir, kısaca. Dahası buyurgandır, bunda da direnir durur. Yalnız buyurgan da değil, gözünü hırs da bürümüştür, şiddet de. Suç işlemeye de hazırdır. Arzu da doludur. Ancak Tiziano'nun yarattığı tendir. Büyük buyurgan, büyük diktacı olan gövde, onda asıl ağırlığını deriye getirip bırakmıştır. *Danea* (1553) uzanmış otururken yalnız kendisi için, oturmuş, gene yalnız kendisi için vardır. Tiziano, büyük ayartıcı! *Urbino Venüsü, Kırda Konser* (1510) ne denli duru, içrek görünürse görünsün, altan alta yangın içindedir. Ten, baştan çıkarmak içindir Tiziano da.

Bejan Matur

Tehcirde (göç ettirme) varış yoktur.
– Enver Paşa

Bejan Matur da sözcükler sanki şiire ilk giriyordur, dünyayla da ilk buluşuyordur. Her şey ana madde'dir (materia prima). Allah da öyle : Onu da onunla öğreniyoruz. (Allah zaten Bejan'nın çocukluk arkadaşı. El ele dolaşıyorlar her yerde.) :

Tanrı biz çocukken
Yanımızda dolaşır
Küpemize dokunur.

Tanrı Harflerimi Görmesin (Metis Y.) böyle sürüp giderken :

Dünyada olmak acıdır. Öğrendim.

deyiverecektir. Acıyı öğrenecektir ama yüreği kararmayacak ayraç içine alacak acıyı, uluorta kullanmayacaktır. Her seferinde de altını çizecek; sanki

kimseyle paylaşmak istemiyormuş gibi de kendine saklayacaktır. Değil mi ki 'tehcir'le büyümüştür.

Bejan'da söz en aza indirilir; ağırlık sezgiye, duyarlığa dayanarak ilerler. Bağırmaz : Duyulur. Bu yoldan etkiler okuru. Sözcüklerin de yan anlamlarını kullanır. Kısaca, ana rahminin sözcükleridir, sözcükleri. Bu da büyük bir şeydir :

> Bir insanı en iyi sevişirken tanırız.
> *
> Ve sevgilime bir yaprak olarak sunuyorum kendimi.
> *
> Ben anneme benzerim
> Babama da tabii.
> Ve büyük halamın evinde yaşayan kediye de.

Lizbon

Beyazın ve bilinçaltının kentidir Lizbon. Buna sessizliği de eklemeli. Hem beyaz sözcüğü sessizlikle örtüşür. Beyaz gibi ilkin bu sessizlik durur. Lizbon'da çok eskiden tanıdığınız biriyle karşılaşacakmışsınız gibi dolaşılır. Kentin kendisi de ulaşılması olanaksız bir sevgili gibidir : Önümüzden geçer, ama arkasından izlemeye kalktığınızda yiter. Pek az kent duyurur bunu. Bir sanrı görmüşsünüzdür sanki. Sanrıkenttir hem Lizbon. En başta da Pessoa'nın gölgesi Lizbon'u bırakmaz. Kentin her yerine vurmuştur, onunla dolaşılır. Hem kentler hep böyle dolaşılır, – hiç değilse bu benim için böyle – Paris'i ilk gördüğümde Marques de Sade ile Lautréamont'un gölgeleri peşimi bırakmadı. Lautréamont'un kaldığı oteli bulunca çocuklar gibi sevindiğimi unutmam. Sanrılar, tinler gibi örgütlü insanlardır.

Ruşen Hakkı

YIRTILAN GECEDE

Gece yırtıldı
göğü gördüm
şaşılası yakındı!
Yıldız toplardım
çocuk olsaydım!

Gece yırtıldı
denizi gördüm,
bir alev topuyla geldi
Gölcük'te Kavaklı'yı
Değirmendere'de
sahili yutan dalgalar!

Gece yırtıldı
çaresizliği gördüm,
batacak bir gemiydi sanki ev
öylesine korkunç sallandı
ve bütün sesleri boğdu
dipten gelen uğultu!

Gece yırtıldı
korkuyu gördüm,
savruldum oradan oraya
ve inanılmaz bir aşkla sarıldım
kırk yıllık karıma!

AKLIM DİNİMDİR

Vedat Günyol

Kendimi bildim bileli, akılla, akıl dışı inançların çatıştığı bir ortamda yaşar oldum. Dedem Ahmet Şükrü Efendi, Adliye Müsteşarlığından, Sultan Reşat döneminde Şeyhülislamlığa aday gösterildiğinde, bir haftalık saray konukluğunda, padişaha yalvar yakar, "Beni bağışlayın!" diyerek ayrıldığını bugün hayranlıkla karşılıyorum.

Dedem, didine bağlı, hem de çok bağlı bir adamdı. Son yıllarında, dudakları kımıl kımıl kuran sureleriyle besli, isteklerini küçük kâğıtlara dökerek dile getiriyordu. Haftada bir babamla biz torunlarını odasında ağırlarken, konuşmaz, yine kâğıt parçalarına dökerdi istekleriyle sevgilerini dile getirerek.

Üç erkek torunu arasında, bana gönül bağlamış görünüyordu. Ben de altı-yedi yaş toyluğunun doruğunda, ona sıcak bir sevgi, bilinç dışı bir sevgi besler olmuştum. Bembeyaz, gür sakalıyla, yer sofrasında, kabuksuz ekmek dilimlerini midesine indirirken, karşısında hayran hayran kaldığımı anımsıyorum.

Bunları niye yazıyorum diye sorabilirsiniz bana.

Ben, böylesi din tutkunu bir dededen, nasıl olur da, bugün ateisliğe taşınmışlığımın hesabını vermek zorunda kalmışım. Evet, ben ateistim. Bunun yolunu bana aklım gösterdi. Çünkü ben, 18 yaşından beri aklımın önderliğinde, olup bitenleri, eleştirel bir kafa yapısı ile gözden geçirme yolunda çetin bir sınava giriştim. Sonunda, aklımın ermediği hiçbir inanışa kapımı açmaz oldum.

Din, din diyoruz ya. Ah şu din, kendi kabuğu içinde, kendi inanışı sınırlarında kalsa ne güzel olurdu. Olmuyor.

Kırım hanı Gazi Girap, daha 18. yüzyılda "içeriz düşmeni dinin kanını su yerine" derken, bugün Cezayir'de az dinli, çok dinli kavgasındaki, akıl dışı eylemleri öngörmüyor muydı?

Şimdi sağa sola bakıyorum da, aklım duruyor. Dinin, akıl dışı bir yönde eyleme geçmesi, insanları birbirine kırdırmasına yol açması, insanlık adına bir yüzkarasıdır, diyorum. Haksız mıyım?

Yazımın başlığına dönersem, aklım dinimdir, ya da dinim aklımdır derken, bu konuda hiçbir ödün vermeye niyetim olmadığına ve olamayacağına parmağımı basıyorum. Var mı, bir diyeceğiniz.

Nihat Ziyalan

SOKAK

beklenmedik bir haber mi aldın sokak
benzin atık
yalpalayarak yürüyorsun
gözlerindeki hüzün
dertli pınarın kurumuş suyu

ne yapmalıyım
köşebaşlarını güldürecek
terleyen kaldırımlarına yelpaze
çöp kutularına mis koku

düşük omuzların içimi dağlıyor
sırtından okuyorum acı çektiğini
farkında değilsin
kamburlaşan şiirimin
seninle acı çeken şairin

başın mı ağrıyor sokak
çatkı vurmuşsun
yaslı mısın
sakal bırakmış türkülerin
gel salalım oltamızı
diplerde dolaşalım
sigara yakalım akıntıda

yoluna serdim
kokusu taze yarılmış
sözcüklerin ten düğmesini
tek tek elle sokak
elbet birinde çözülür
bağlanmış yüzün

neden izleniyorum sanısındasın
arkasına bakık sokak
biliyorum yükün ağır
salgılar
maya çalmışca
fışıldayan

alfabesi tutuk sokak
sınamalısın bu şairi
boşboğazlık etmediğimi göreceksin
duyuyorum müziği
kapı tokmaklarında esen
dingin bir fırtına
bir uçurum sessizliği

ULUSLARARASI BARIŞ KÜLTÜRÜ YILI'NIN NERESİNDEYİZ?

Hıfzı Topuz

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu geçen eylülde yaptığı bir toplantıda 2000 yılını "Uluslararası Barış Kültürü Yılı" ilan etti, yapılacak düzenlemeleri de Unesco'ya bıraktı. Bu etkinliklerin hazırlanması dolayısıyla 14 Eylül'de Paris'te Unesco merkezinde düzenlenen bir törene katıldım. Tören çok görkemli ve coşkuluydu. Nobel Barış Ödülü kazanmış ünlü kişilerin de katıldığı törende ünlü müzik toplulukları dinletiler sundu, Georges Moustaki, Yannis Ritsos'un "Barış" adlı şiirini okudu. Şimon Perez, etkileyici bir konuşma yaptı. Ne konuşmacılar ne de sanatçılar arasında tek bir Türk bile yoktu.

Önemli olan bu kampanyanın tanıtılmasıydı elbette. Bizim televizyonlara ve basına yansıdığına rastlayamadım. Biz öteden beri bu tür etkinliklere ilgi göstermeyiz. Futbol maçı değil ki ilgilenelim. Oysa dünya kamuoyunu ilgilendiren sayısız kültür olayı var. Bizler bunlara kapalıyız. Hele konu kültür hakkı ya da insan hakları olursa tam bir vurdumduymazlık içinde oluruz. Barış kültürü, bölücülük kültürü demek olabilir! Böyle kültürlerden korkarız. Birleşmiş Milletler ve Unesco, istediği kadar 2000 yılını Uluslararası Barış Kültürü Yılı ilan etsinler, bu bizi hiç etkilemez.

Barış Kültürü Yılı bir yılda bitmeyecek. Birleşmiş Milletler'in aldığı kararla 2001-2010 yılları arasındaki on yıllık dönem de "Dünya Çocukları Yararına Barış Kültürü ve Şiddete Karşı Gelmeyi Geliştirmenin On Yılı" ilan edildi.

Unesco bu kültür programının hazırlanması için Nobel Barış Ödülü kazanmış kişileri bir araya getirerek onlara bir bildiri hazırlattı. Buna "2000 Yılı Manifestosu" deniyor. Bu bildiri dünyanın çeşitli ülkelerinde yüz milyon insanın imzasına sunuldu.

Neler deniyor bu manifestoda?

– Bütün yaşamlara saygı. Hiçbir ayrım yapmadan herkesin yaşamına ve onuruna saygılı olmak.

– Şiddete karşı gelmek. Fiziki, cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik her türlü şiddete ve özellikle çocuklara ve yoksullara karşı şiddet eylemlerine karşı koymak.

– Vericiliğin yüceltilmesi. İnsanların kendi zamanlarını ve kaynaklarını

başkalarıyla bölüşmeleri; böylece dışlanmalara, adaletsizliklere, siyasal ve ekonomik baskılara karşı çıkılması

– Anlaşmak için dinlemek. Anlatım özgürlüğünü ve kültürel çeşitliliği savunmak, karşısındakini dinlemek, fanatiklerin ve bağnazların oyununa gelmeden diyalogları sürdürmek.

– Gezegeni korumak. Sorumluluk duyarak tüketmek, her çeşit yaşamın önemini değerlendirmek ve gezegendeki doğal kaynaklar arasındaki dengeyi korumak.

– Dayanışmayı yeniden yaratmak. Kendi topluluğunuzun gelişmesine katkıda bulunurken kadınların katılımını sağlamak, demokratik ilkelere saygılı olmak ve böylece yeni dayanışma biçimleri oluşturmak.

Görüyor musunuz barış kültürü şimdi ne anlamlara geliyor? Barış bugün artık savaşların yokluğu demek değil ki! Barışın çok daha geniş bir kapsamı var. Bütün insanlar savaşa karşı ama, savaştan çıkarı olanlar yeni formüller bularak savaşları haklı göstermeye (meşrulaştırmaya) çalışıyorlar. Örneğin "insanca" savaşlardan söz ediliyor. Ne demek "insanca savaş"? Savaşın insancası olur mu? Onlara göre bir taraf haklı, bir taraf haksız! Demek bir yanda iyiler var, bir yanda kötüler. İyiler kötüleri öldürüyorlar. Yaşasın katiller, gebersin ölüler. Ama kimin haklı, kimin haksız, kimin kötü, kimin iyi olduğunu kim saptayacak? Elbette ki güçlüler!

Atinalılar Peloponez Savaşları sırasında Melos adasına saldırdıkları zaman şöyle demişler : "İnsanların dünyasında hukuk kuralları vardır ama bu kurallar, çarpışanlar eşit güçte olurlarsa uygulanır; durum öyle değilse hukuk kuralını güçlü olan kendine göre uygular.

Yani 2500 yıldan beri savaş bu kurallara dayanıyor.

Bugünkü dünyamızda teknoloji çok geliştiği için savaşlarda ölü sayısının sıfıra indirilmesine çalışılıyor. Sivilleri korumak için imzalanan Cenevre Konvansiyonu'nun hükümlerinin uygulanmasına özen gösteriliyor. Eskiden ölü sayısı çok önemliydi, artık değil. 1898'de İngilizler Sudan'a uygarlık götürmek bahanesiyle bu ülkeye saldırdıkları zaman 11 000 Sudanlıyı öldürdüler, kendileri de 48 asker yitirdiler. Bu savaş "uygarlık" uğruna yapıldı. Bugün öyle mi ya? İnsanlık ve uygarlık gelişti, ölü sayısı böyle yüksek değil. Saldıranlardan pek ölen olmuyor ama, karşı taraftaki ölü sayısını da pek bilen yok.

Ama olayın bir yanı daha var : Saldırıya uğrayan ülkenin fabrikaları yıkılıyor, toprakları yanıyor, halk aç kalıyor, insanlar perişan oluyor. Silahlı çatışmaların durmasıyla savaş sona ermiyor. Yıllar boyu insanlar bunun acılarına katlanıyorlar. Unicef'in bir raporuna göre Irak'taki çocuk ölümü on yılda ikiye katlanmış. Bunlar hep bombardımanların sonucu. Yani silahlı çatışmaların yokluğu barış demek değil.

Ne var ki, savaş olmadığı zamanlarda insanların ve özellikle yeni kuşakların kafalarını barışa hazırlamak gerek. Bu da bir kültür ve eğitim sorunu. Bu yüzden de konu Unesco'nun yetki ve görev alanına giriyor. Barış kültürünün bir hoşgörü kültürü, insan hakları kültürü olarak ele alınması gerekmiyor mu?

Bu kültürü geliştirmek yalnız devletin görevi olamaz, bütün sivil toplum örgütlerine bu görev düşüyor. Bunu tabanın benimsemesi şart. Türk-Yunan ilişkilerindeki son yumuşama devletlerden mi geldi, yoksa tabandan mı?

Ersin Salman

TÜRKÜM DOĞRUYUM ÇALIŞKANIM

İşçilik sonradan olmadır
köylülük babadan kalma
Kültür dededen mirastır
ırmaklardan gelir döne dolaşa

Görgüsüzlük görmezlikten çıkar
bilgisizlik inattan
Türklük ortaasyadan gelir
Müslümanlık ortadoğudan
cumhuriyet batıdan
demokrasi çatıdan

Para IMF'den gelir huya gider

Bir kız sevdim
suya gider

Barış kültürünün yalnız okullarda verilmesi hiç yeterli olur mu? Bu kültürü şiirde, tiyatroda, konserde, televizyonda, radyoda, Meclis'te, camide, kilisede, havrada, karakolda, kışlada, parti toplantılarında, meyhanede, otobüste, devlet dairelerinde, belediyede, her yerde vermek gerekiyor. Barış bir yaşam biçimi, bir tutum, bir davranış, kafalara kök salmış bir düşünce, kalplerde bir duygu olmalı. Ritsos'un dediği gibi,

Çocuğun gördüğü düştür barış.
Ananın gördüğü düştür barış.
Ağaçlar altında söylenen sevda sözleridir barış.
...
Barış sıcak yemeklerden tüten kokudur akşamda
yüreği korkuyla ürpertmediğinde sokaktaki ani fren sesi
ve çalınan kapı, arkadaşlar demek olduğunda sadece.
...
Kitaplık yapıldığı zaman hapishaneler
geceleyin kapı kapı dolaştığı zaman bir türkü
...
Kardeşler uzatın ellerinizi
Barış budur işte.

(Çeviren : Ataol Behramoğlu)

Savaşa ve şiddete karşı çıktıkları için ne insanlar öldürülmedi şu dünyada. İşte Gandhi, işte Martin Luther King, işte Lumumba.

Bernard Shaw, "Çok iyi olmak sakıncalıdır," demişti. Onlar da iyiliklerinin bedellerini yaşamlarıyla ödediler. Ama barış kültürü bugün evrensel bir boyut kazandı. Barış kültürü yılı yalnız Paris'te, Unesco merkezinde başlatılmadı. Meksika'da Teotihuacan piramitlerinde, Byblos'ta, Hiroşima'da barış kampanyası şenlikleri yapıldı.

Unesco iyidir, hoştur ama hiç kendini ve yaptığı işleri tanıtmayı bilmez. Bu işi üye ülkelerdeki milli komisyonlara bırakır, onların da bu işi başardıkları pek söylenemez. Hele bizde milli komisyonun ne bir dergisi vardır, ne de bir haber bülteni. Merkezde neler olup bittiğini ne üyeler bilir ne de eğitimle, kültürle, bilimle, sanatla, iletişimle ilgilenenler. Hele hele medyaya hiçbir olay yansıtılmaz. Unesco'nun barış kültürü kampanyası da bize asla ulaşamayacaktır.

Oysa barış kültürü dünyadaki güncel olayları yalnız duymaya değil, algılamaya dayanır. Dünyadaki yeni değer ölçülerini anlayabiliyor muyuz? Onlara saygımız var mı? Onlara saygı göstermezsek dünyaya ayak uyduramayız ve ters düşeriz. Ne biz onları anlarız, ne de onlar bizi. Dünyaya kapalı kalmak ve güncelliği izlememek geri kalmışlıktır. Böyle olunca da yeni değerlere, düşüncelere ve eğilimlere sert tepki gösterir ve fırsat bulunca da şiddete başvururuz. Barış kültürü bir açıdan da bu tepkileri düşmanlıkları önlemeye yöneliktir.

Biz zaten bunalımlı günler yaşıyoruz, bir güven bunalımı içindeyiz. Hiçbir kuruma ve inanca güvenimiz kalmadı. Önce devlete olan güvenimizi yitirdik. Devletin başarısız ve beceriksiz olduğu kanısındayız. Zaten globalleşme devlete düşman, biz de bu devleti batırmak için elimizden geleni yapıyoruz. Devlet yolsuzlukları önleyemiyor, mafyayla, çetecilerle savaşamıyor, suçluları, hırsızları cezalandırmaktan aciz. Nasıl güven duyacaksınız? Oysa devlet bizi korumalı, güvence vermeli, ama nerdee...

Hükümetlere güvenimiz yok, hangi parti işbaşına gelirse gelsin, eski tas, eski hamam! Tellaklar bile değişmiyor. Bakanlar kendi kadrolarına söz geçiremiyorlar. Düzen yağma düzeni. Kokuşmuş bir sistem oluşmuş. İşkenceyi hiçbir bakan önleyemiyor. Cezaevlerinde hâlâ sopayla adam öldürülüyor. Nerede adalet mekanizması?

Suçluyu, bazen de sanığı gardiyanlar, yöneticiler öldürüyor. Yani bunlar kendi başlarına idam cezası verip, sonra da onu infaz ediyorlar. Tam bir anarşi. Sıradan insanlar demokrasiye olan güvenlerini yitiriyorlar, yazık değil mi?

Bu bunalımdan nasıl çıkacağız bilemem. Ama çıkmamız şart. İtalyanlar nasıl çıktılar? Temiz eller operasyonu başarılı olmadı mı? 45 yıl ülkeyi yönetmiş olan Hıristiyan Demokratlar nasıl gümbür gümbür devrilip yok oldular. Yunanistan albaylar cuntasını nasıl alaşağı etti? Latin Amerika ülkelerinin kanlı diktatörleri ne oldu? Ya Mobutu? Ya Salazar? Ya Franko? Ya orta ve doğu Avrupa ülkelerinin yöneticileri?

Türkiye güvenli günlere, huzura ve barışa kavuşmanın özlemini duyuyor. Barış kültürü en çok bizim için gerekli. ❑

TÜRKÇE İLE YAŞAMAK

Orhan Barlas

"Öğleden sonra gel, ders var" dedi.

Erken gittim, az sonra ince dalağan (Gaziantep Ağzı-Aksoy-Cilt II: ince uzun, adam) biri geldi. Eski yazıyı bir yıl okumuştum, okuldan önce yeni yazı öğreneceğim. Güç olmadı.

Asım Bey ödev vermişti, zaten babam ensemde boza pişiriyor, şimdi anlıyorum, o sırada Ömer Asım Aksoy otuz yaşında imiş. Babamla aralarında yaklaşık on beş yaş var, ama iyi arkadaş idiler...

Bunun kaynağı yalnız kuşatma günlerinden kalma "cerrahî yakınlığı" değil, taşra politikası, "eşraf" bölüklere ayrılmış, diş tırnak, yaka paça savaşım, durgun taşra yaşamına sevinç, coşku getirir... Asım Bey'le babam hep bir bölükte oldular. Sonra orta ikide Asım Bey çok kısa süren Türkçe dersi verdi.

Sonra bir "kopukluk" var. Asım Bey 1935 ile 1950 arasında milletvekili... Ben 38 - 42 arasında okudum, 42 - 45 arasında askerlik yaptım... Epeyi uzun yargıçlık stajı yaptıktan sonra avukatlık stajına döndüm... Bu günlerde iki seçkin insan, Ömer Asım Aksoy ile Haydar Naki Yücekök, "Nasıl avukatlık yapacaksın? Olacak iş değil" dediler. Pekâlâ oldu.

Ömer Asım Aksoy'u 1949'dan ölene kadar çok sık gördüm. Önce 1949 - 1957 dönemi var. Ankara'ya her gidişimde Ataç'ı bulurum, gidilecek yer TDK ve Asım Bey...

Bunlar inançlı, coşkulu, sevinçli arkadaş günler idi... Ataç'ın Osmanlıca sözcüklere Türkçe (ya da başka dilden) karşılıklar bulma oyunu iyi bilinir, Terakki, İnkılap, Meşruta vb. Asım Bey de bu oyuna keyifle katılırdı...

Biri aklımda... Bir gün sordular "Mepsuten Takdis ne demek?" Elbette bilemedim... O günlerde yeni yeni tohumlanmaya başlamıştı... Mepsuten Takdis "büst kırma yüzünden kodese girmek" demekmiş... Peki şimdi "takdis"in yolu nerden geçiyor?

Anılarında Asım Bey de anlatıyor. Sevgili öğretmenim arkadaş görüntüsü (tayf - spektrum) geniş biri idi... Değişik kesimlerden çok dostu vardı. İlginç olan şudur, bunlar kesinlikle tanıdık, bildik düzeyinde kalmazlar, gerçekten "arkadaş" olurlardı... Asım Bey'in sevdiği biri gelince gözünün içi parlar, sevindiği, kıvanç duyduğu her halinden belli olurdu.

Ömer Asım Aksoy, tüm yönleri ile ilginç biridir. Yumuşak, alçakgönüllü olmak, kavgadan uzak durmakla çalışkan olmak, tuttuğunu koparmak, ödeve bağlılık ve tutkuyu böylesine birleştiren, uyuşturan kimse az bulunur... Bir sorunu ödev edinince onun sonunu bırakmamak, sonuç alıncaya kadar gece gündüz demeyip ardında koşmak ve bu işi akıl almaz bir güçle yürütebilmek çok az bulunur bir niteliktir. Asım Bey üstüne üstlük hem de çok düzenli, titiz her şeyi yerli yerine koyan (bunu da iyi bilen ve izleyen) biri idi... Bana göre Asım Bey küllenmiş ateş, derinlerde kaynayan magma gibi biri... O'nu öyle anımsıyorum.

Ömer Asım Aksoy bizim evde iki açıdan "tansık" sayılabilir.

Babam hekimdi, yıllarca arkadaşının sağlığını düşündü, "başına bir şey gelecek mi?" diye hep diken üstünde ondan sağlık haberi bekledi... Bir böbrek yok, bir böbrek taşla dolu ve iyi çalışmıyor... Çalışkan, düzenli, gerçek anlamda dirençli dostu babama beklediği yanıtı verdi... diyaliz yok, böbrek nakli yok, doksanını geçti. Bir hekim için bu belki bir "tansık"tır, ama hem de en iyi ödüldür, armağandır...

Asım Bey'in bana göre "tansık" olan yanı ANTEP AĞZI'dır. Sevgili öğretmenim bunu nasıl yazdı, benim aklım almıyor. Böyle bir yapıtı bir kişi tek başına nasıl gerçekleştirir, düşünme, düş kurma gücüm o noktaya varamıyor...

Burda aklıma Braudel'le ilgili bir ufak öykü geliyor... İtalyan tarih bilgini, *Akdeniz* için, "Nasıl yazabildiniz bunu?" diye Braudel'den sormuş, Braudel "Cezaevinde..." deyince, "Anladım başka türlü dünyada yazılamaz" demiş..

Elbette Braudel'in yanıtı yarı şaka, yarı gerçek...

Peki, Asım Bey'in şakası, gerçeği nerde?

Ek : *Türkçe Bir Hayat*'ı (Yapı Kredi Yay.) okudum, "iyi olmuş beğendim" demeye dilim varmıyor. İlkin başlık. Tüm yaşamını öz diline adamış bir "dilci"ye neden "ozan imgesi" ile başlık uygun görülüyor? Sonra neden "hayat"? Yukardaki başlığı biraz da yanıt diye koydum. Asım Bey özel notlarını yayımlanması için mi tutmuştu? Bu konuda olumlu-olumsuz bir sözü var mı? Bunu yapıttan anlayamadım. Bunu istemedi ise yayımlamak doğru olur mu? Akla Camus, Hemingway filan geliyor, söz çok ama evine, yakınlarına çok bağlı bir seçkin insanın anısını da incitmemek gerekir. ❑

ERDAL ALOVA

Giz Dökümü
Bitik Kent

ADAM YAYINLARI

YAŞASIN CUMHURİYET!

Özdemir İnce

Yargıtay Birinci Başkanı Doç. Dr. Sami Selçuk'un *1999 - 2000 Adlî Yıl Açış Konuşması*'nın metnini, konuşmacıyı resmî ve akademik unvanlarından arındırarak, Adam Sanat dergisinde zaman zaman yazı yayımlamaktan hoşlanan bir aydının ürünü olarak okudum.

Sami Selçuk olay yaratan konuşmasında Atatürkçülüğün türleri, çağcıl demokrasi, çoğulculuk, kültürel kimlik, yansız devlet, özgür halk, hukuk, güçler ayrılığı, bağımsız yargı, hukukun üstünlüğü, vb., konularda çok yeni, şaşırtıcı ve öncü düşünceler ileri sürmüyor. Söyledikleri, 1960'tan, özellikle de 12 Eylül 1980'den bu yana, Türkiye'de başta sol olmak üzere değişik kesimler tarafından savunulan düşünceler. Laiklik konusunda söyledikleri de yeni değil. "İyi niyetliler bölücülere ve gericilere istemeden çanak tutuyor biçimindeki komik ve çirkin teknik bir kez daha devreye sokulmaz"[1] türünden eleştiri kırmayı amaçlayan sözlerini ciddiye almadan, Sami Selçuk'un Türkiye laikliği çevresinde söylediklerinin İkinci Cumhuriyetçi ve İslami kesimlerin düşünceleriyle örtüştüğünü çekinmeden söyleyebiliriz.

Sami Selçuk'un bu konuşma metni, her zaman yapmak inceliğini gösterdiği gibi unvanlarını kullanmadan, sadece Sami Selçuk imzası ile Adam Sanat dergisinde yayımlanmış olsaydı, daha önce yayımladığı yazılarda olduğu gibi basının ilgisini çekmez, belki benim gibi birkaç yazarın eleştiri yazılarına konu olabilirdi. Demek ki konuşmasının ilgi uyandırıp tepki çekmesi, çok özel bir günde ve bir unvan altında yapılmış olmasından kaynaklanıyor.

Ben, bu yazımda, Yargıtay Birinci Başkanı'nın ve Doçent Doktor'un değil, benimle aynı dergide yazılar yayımlayan bir aydın yazarın, sadece laiklik, cumhuriyet ve demokrasi üçgeninde odaklanan düşüncelerini eleştireceğim.

Sami Selçuk, kendi deyimiyle, "üstünlüğün hukuku"nun egemen olduğu Kara Avrupa'sı ülkelerini değil, "hukukun üstünlüğü" ilkesinin egemen olduğu Anglo-Sakson ülkelerini beğeniyor. Ve, "İşte Türkiye'nin talihsizliği, hukukun üstünlüğünün yeşerdiği ülkeleri değil, hukuk devletinin uç verdiği ülkeleri örnek almasıyla başlıyor. Demokrasimiz tökezledikçe, dünya üstümüze geldikçe kendi konumumuzu Anglo-Sakson demokrasilerine göre değil, ufuk daraltarak Fransız Cumhuriyetine göre değerlendiriyor, ülkemizi aklamaya çalışıyoruz," diyor.

Sami Selçuk, konuşmasının 32. sayfasında Türkiye'nin durumunu şöyle betimliyor : "Türkiye Batı'ya en yakın ülke. Ama, feodal yapıdan sıyrılma, Rönesans, Reform, Aydınlanma, Sanayi Devrimi ortak kültürünün dışında kalmış. Bireyleri, özgürlükçülük, çoğulculuk, eşitlik, demokrasi, sekülerleşme, laiklik gibi kavramlara yabancı kalmış. Ödünç aldığı evrensel/küresel kavramların içlerini boşaltıp kendince doldurmuş."

Aslında, Sami Selçuk'un konuşmasının bu cümleyle bitmesi gerekiyor : Feodal yapısını sürdüren, Batı'nın büyük oranda ortak geçmişini oluşturan Rönesans, dinsel Reform, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi'ni yaşamamış bir ülkenin bireylerinin, bunları yaşayıp biriktirmiş toplumların bireylerine benzememesi çok doğal. Böyle bir durumda, "Böyle bir ülkede ne cumhuriyetin, ne demokrasinin, ne de hukukun üstünlüğünün sözü edilebilir," deyip kürsüden inmek gerek. Ama Sami Selçuk böyle davranmıyor, birkaç bakımdan Türkiye'yi eleştiriyor. Demek ki Türkiye her konuda bir şeyler yapmış, iyi ya da kötü bir şey üretmiş.

Sami Selçuk, konuşmasının 33. sayfasında, "Cumhuriyet yönetimine en yakın rejim olan demokrasi, onu kazanarak onun üzerine kurulması gerekirken, demokrasiyle cumhuriyet sanki karşı karşıya. Demokrasi cumhuriyeti yönlendirecek yerde cumhuriyet demokrasiyi yönetiyor. Cumhuriyet epistemolojisinden demokrasi epistemolojisine geçişin sancıları bir türlü dinmiyor, bitmiyor," diyor.

Cumhuriyet yönetimine en uygun ("yakın" değil) rejimin demokrasi olduğunu anladım da cümlenin gerisini anlamadım. Anlamamamın nedeni benim yetersizliğim değil, cümlenin bulanıklığı. Ancak, anladığım kadarıyla, Sami Selçuk bir bakıma haklı. Ama haklı olmak yetmez, sorunu da doğru tanımlamak gerekir : Türkiye'de olanlar Batı toplumlarında olanların tersine gelişmiş; Batı toplumlarında (hepsinde değil bir kesiminde), toplumların nesnel ve öznel koşulları sonucunda ortaya çıkan demokrasi rejimi kendisine en uygun yönetim biçimi olarak cumhuriyeti seçmiş. Türkiye'de ise durum tersine : Önce, bir anti-emperyalist kurtuluş savaşından sonra ve altı yüzyıllık bir monarşinin kalıntıları üzerinde bir cumhuriyet kurulmuş ve bu cumhuriyet demokrasiyi oluşturmak görevini üstlenmiş. Ters bir durum, ama tarihsel bir zorunluluk ve bir gerçek. 1950'den sonrası için söyleyemem ama Kemalist Cumhuriyet 1923-1950 arasında demokrasiyi kurmak için ciddi ve içten bir çaba göstermiş. Batı toplumlarının bin yıllık toplumsal mücadeleler tarihini doğal olarak bilmesi gereken Sami Selçuk'un demokrasinin ha deyince kurulmadığını bilmezden gelmesi çok şaşırtıcı. Kendisinin Anglo-Sakson demokrasisini Kara Avrupa'sı demokrasisine yeğlediğini dikkate alacak olursak, birbirine epeyce benzer gelişim süreci yaşamış olan bu toplumların, en azından, neden iki tür demokrasi ürettiklerini merak etmemiz gerekiyor. Bir başka soruyu da sormak zorundayız : Başta Fransa olmak üzere Kara Avrupası toplumları neden Anglo-Sakson demokrasisinin bir benzerini üretememiştir? Üstelik bu toplumların toplumsal gelişim tarihleri aşağı-yukarı birbirine benzemekte. Ama benzemeyen yanları da var.

Sorunu daha iyi kavramak için, isterseniz, tarih içinde bir yolculuk yapalım :

İnci Asena

ARADAN ÇIKSIN DİYE

Bir "misyonu" olmadı pek hayatta
bir kocaya karılık etti,
birkaç çocuk büyüttü
allah ne verdiyse...

Günlük işlerin dışında
gününü konukomşuyla geçirdi,
biraz da televizyon seyretti
eli işte...

Öğlen yemeklerini ayaküstü atıştırdı
tencere başında; akşamları,
şunu da geçiştirelim, diye sevişti
sevişme denirse buna...

Bayramları, seyranları,
cumartesi, pazarları;
güneşin doğuşunu,
rüzgârın esişini,
karın beyazını;
düğünleri,
çay içmeyi ince belli bardakta – mis gibi demli –
bebeğinin ağlayışını;
uykuyu bile – düşsüz ve karabasansız –
geçiştirdi aradan çıksın diye...

Şimdilerde hâlâ öyle

Bir "misyonu" olmadı pek hayatta
kendine
karşı
bile.

İngiltere'de Magna Carta'ya (Büyük Ferman) kadar gitmemiz gerekiyor. Bilindiği gibi, Kral Yurtsuz John tarafından, başkaldıran İngiliz baronlarına haklar tanımak üzere, Haziran 1215'te çıkartılan bu ferman ilk anayasal belge sayılmış ve İngiltere'nin temel özgürlüklerinin simgesi haline gelmiştir. Ama burjuva demokrasisine kavuşmak için İngiltere daha yüzyıllar bekleye-

cektir. Sami Selçuk'un mantığını kendimize yol gösterici yaparsak, kendi temel özgürlüklerini gündeme getirecek 1789 Devrimi'ni yapmakta 574 yıl geciken Fransız burjuvazisini suçlayabiliriz.

Ne yapalım ki, Fransa'nın Ulusal Kurucu Meclis (9 Temmuz 1789 - 30 Eylül 1791) İnsan Hakları Bildirgesi'ni yayımlamak ve bir tek yasama meclisi ile bedelli seçim sistemine dayalı liberal ve burjuva bir anayasa yapmak için, ülkelerinin kendine özgü koşulları gereği, 574 yıl gecikmişlerdir.

Burada, Avrupa'nın öteki ülkelerinin durumunu inceleyecek değiliz. Ama buna karşın, örnek olarak İngiltere, Fransa ve Almanya gibi toplumların ve bunların devlet örgütlerinin yerel kiliselerine ve Roma'da bulunan Papalık'a karşı verdikleri mücadeleye kısaca göz atmamız gerekmektedir. Çünkü bu mücadelenin tarihi tek tek bu ülkelerin demokrasiye geçiş tarihleridir.

Fransa'da 14. yüzyılın başında başlayan Kilise karşıtı mücadele, 2 Kasım 1789'da Kilise'nin mallarına ulus adına el koymayla yeni bir evreye ulaştı.

Kral VIII. Henry, Papa VII. Clemens ile bozuştuktan sonra İngiltere kilisesi bağımsızlık kazandı. Kral, karısı Aragon'lu Catherine'den boşanmak istemiş ve Papa buna karşı çıkmıştı. Bunun üzerine Kral, kendini İngiltere kilisesinin yüce yöneticisi ilan etti (1534 egemenlik yasası). Ama Anglikan kilisesinin kuruluş mücadelesi devam etti.

Almanya'da, Romalılar kralı olan Bavyeralı Ludwig'in (Öl. 1347) Papa tarafından afaroz edildiğini biliyoruz. İşte Papalık iktidarına karşı mücadele veren Alman prenslikleriyle ilgili küçük bir örnek.

Mücadele, yerel devletlerin Papalık iktidarına karşı verdikleri mücadelelerle sınırlı değil. Almanya'da Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) tipik bir din savaşıdır. Otuz yıl savaşları ile salgın hastalıkların kırıp geçirdiği ülkede, kırsal nüfusun % 40'ı, kentli nüfusun % 30'u yok oldu. Mezheplere ve tarikatlara bölünmüş Alman toplumu yüz yıl süren din savaşlarından sonra bir ölçüde hoşgörüyü tanıdı, ama Alman Protestanlığında tarikatların gücü eksilmedi. Öte yandan Alman demokrasisi ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kuruldu.

On altıncı yüzyılda şiddetli din savaşları Fransa'yı kırıp geçirdi. Tarafların birbirlerine dönem dönem üstünlük sağladıkları bu savaşlar Saint Barthélemy (1572) katliamıyla doruk noktasına ulaştı.

Avrupa tarihinin bin yılı köylü ayaklanmalarıyla, din savaşlarıyla, sınıf mücadeleleriyle doludur. Avrupa demokrasisi ve laikliği bu kanlı mücadelelerin ürünüdür ve her ülkenin özel niteliklerini taşımaktadır. Bu mücadelelerin sonunda Anglikan İngiltere sekülarizmi, Katolik Fransa ise laikliği keşfetmiştir. Bu nedenle, Anglo-Sakson sekülarizmini Fransız laikliğine tercih etmeden önce tarihin determinizmini de düşünmek gerekir. Fransız Katolik toplumu Anglo-Sakson tarzı bir sekülarizm yaratamazdı. Aydınlanmayı yaratmış, zihninde bunca büyük filozof ve düşünürü barındıran Fransız kültürü aklını başına toplayıp biraz gecikmeyle de olsa, şimdi, neden Anglo-Sakson sekülarizmine geçmiyor ve Anglo-Sakson demokrasisini kendine örnek almıyor? Bu türden soruların yanıtı tarihin içindedir. Dinsel reform geçirdiği için Protestan olmuş toplumlara özgü özellikleri Calvin'e karşın reform geçirdiği ileri sürülemeyecek bir toplumda (Fransa'da) aramak düşünsel ciddiyetle

bağdaşmaz. Ancak, bunun böyle sürmeyeceği söylenebileceği gibi gelecek konusunda bilicilik yapmak da olanaksızdır.

Sami Selçuk'un, yazımın başında andığım cümlesine dönelim : "Türkiye'nin talihsizliği, hukukun üstünlüğünün yeşerdiği ülkeleri değil hukuk devletinin uç verdiği ülkeleri örnek almasıyla başlıyor." Sanki Türkiye, Anglo-Sakson modeliyle Fransız modeli arasında seçim yapmak için yazı-tura atmış gibi. Oysa bu seçimin gerekçesini birkaç sayfa (44. sayfa) sonra kendisi açıklıyor : "Kurtuluş Savaşı'nda din sömürüsünden çok çeken Atatürk ve arkadaşlarının o dönemde dini denetim altında tutmaları anlaşılır ve gerçekçi bir tutumdur."

Atatürk ve arkadaşlarının yazı-tura atmadıkları ve Kurtuluş Savaşı'nda çok çektikleri için Fransız modelini seçmedikleri çok kesin. Çağının evrensel kültürünü özümsemiş, en yüksek düzeyde tarih bilinciyle donanmış Mustafa Kemal ile entelektüel düzeyleri epeyce yüksek olan arkadaşlarının, beğenmedikleri ve eleştirdikleri Osmanlı toplumunu ulusal ve çağdaş bir topluma dönüştürecek gücün nasıl bir güç olduğunu falcıya sormadıkları da kesin. Osmanlı ortaçağ toplumunu dönüştürecek gücü ararken Anglo-Sakson demokrasisinden ve sekülarizminden habersiz olduklarını kim ileri sürebilir? Hele Amerikan mandasını önerenler varken. Onlar ortaçağ toplululuğunu çağdaş topluma dönüştürebilecek Öğretmen-Devlet'i arıyorlardı ve bunun örneğini Fransa'da buldular. Söz konusu toplum Anglo-Sakson demokrasisi ile hiçbir yere varamazdı. Onların kurdukları devletin şekli Öğretmen Cumhuriyet'tir. Anglo-Sakson sekülarizmi bu cumhuriyete destek değil köstek olacağı için Aydınlanmacı pozitivist düşüncenin ürünü olan Fransız usulü laikliği bilinçli olarak seçtiler. Bu seçimlerinde yanılmış olduklarını ileri sürmek, Osmanlı toplumunun ve İslamın özellikleri dikkate alınınca, epeyce hafiflik olur.

Bir başka önemli nokta : Cumhuriyetin ulaştığı olumsuz sonuçlardan ve ülkenin boğazına kadar battığı sorunlardan Kemalizmi ve Kemalist cumhuriyeti sorumlu tutmak için Kemalizme ve Kemalist cumhuriyete karşı tarafsızlığı yitirmek gerekir. Kemalizm ve Kemalist cumhuriyet 14 Mayıs 1950 günü Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle sona ermiştir. Günümüzün demokrasi bozgununun sorumlusu "toprak ağası, taşra mütegallibesi ve aşiret reisi" kökenli, dinci ve anti-laik merkez sağ ile milliyetçi ve İslamcı sağdır. Demokratik cumhuriyeti ancak laik burjuvazi ile laik işçi sınıfı kurabilir.

Sami Selçuk, konuşmasının 44. sayfasında şöyle diyor : "Fransız laikliği, daha doğrusu laikçiliği, kendi aşırılığı tarafından bozguna uğratılmıştır. Çünkü 'çığırından çıkmış' bir laiklik, kendi içinde bir 'kendini yıkma' tohumunu taşır." Bu cümlede, bir ABD'li siyaset bilimciyi, Zbigniew Brezinski'yi tanık tutuyor. Amerikan tarzı bir toplum ideolojisinin bakış açısı içinde Fransız laikliğini ancak böyle eleştirirsiniz. Fransız tarzı laikliği Fransız düşünürler, felsefeciler eleştirmiyor mu? Kuşkusuz eleştiriyor. Ama Fransız toplumuna sorun bakalım, bağnaz Katolikler dışında, ülkelerinin laiklik anlayışı için olumlu mu yoksa olumsuz mu düşünüyorlar. "Olumlu düşünüyorlar" yanıtından emin olmasaydım böyle bir soru sormaya cesaret edemezdim? Anglo-Sakson sekülarizmi ve demokrasisi her türlü eleştirinin üzerinde mi? Kim demiş!

Sami Selçuk şöyle diyor : "Benim için iki Fransa var. Biri giyotinli, anayasasını insan derisiyle kaplamış, Baudelaire'i cezalandırmış, yargı öncesi insanları giyotine gönderen Savcı Foulquié'yi çıkarmış Jacoben Fransa. Ben bu Fransa'nın karşısındayım. Öbürü Descartes'ın, Montesquieu'nün, Voltaire'in, Balzac'ın, Sartre'ın, Camus'nün, Faucault'nun, Lyotard'ın, Lacan'ın, Morin'in, Baudrillard'ın Fransa'sı. Benim sevdiğim bu ikinci Fransa'dır."

Aklı başında hangi aydın bu cümleye karşı çıkar. Kimse! Ama bu cümlede akıl almaz bir sığlık var : Mukayese yapmak için geçmişi bugüne taşıyamazsınız. Sami Selçuk'un karşı olduğu birinci Fransa ikinci Fransa'yı yaratmıştır. Aynı yöntemi Anglo-Sakson toplum ve siyasetine uygulayan biri, hiç yorulmadan şu soruları sıralayabilir Sami Selçuk'a : Amerika'nın yerli halkını kim kırdı, bu halkı günümüzde özel bölgelerde yaşamaya mahkûm eden kim? Afrika kökenli vatandaşlarına ırk ayrımcılığını kim uyguladı ve uygulamakta? Haklarını arayan işçileri kim yaktı? Mafya adalet örgütü işbirliği hangi ülkede? Hangi ülkede ikili alternatif çoğulculuk sayılıyor? Hangi ülke şair Ezra Pound'u önce demir kafeste güneş altında tutup sonra tımarhaneye kapattı? Romancı Henry Miller'in yapıtlarını hangi ülke yasakladı? Oscar Wilde'ı eşcinsel diye kim zindana kapattı? İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra komünist avcılığını hangi ülke yaptı?

Bu soruların ve benzeri yüzlerce sorunun yanıtını Sami Selçuk elbette biliyor. Yansız ve iyi niyetli bir yazar bunları nasıl düşünmez? İki Fransayı karşılaştırarak inandırıcılığını yitiriyor Sami Selçuk.

Sami Selçuk, "Cumhuriyette devlet dinden etkilenmez. Demokraside devlet dinden, din devletten etkilenmez," türünden özdeyişlere meraklı. Konuşma metninde bu türden onlarca *niçinsiz, nedensiz, gerekçesiz, kanıtsız* dogmatik cümle var :

"Cumhuriyetin insanı akılcı, demokrasinin insanı akılcı ve üreticidir."

"Cumhuriyette hukuku devlet üretir. Devleti memurlar yönetir. Demokraside hukuku halk üretir. Devleti hukuk yönetir.

Eğer durum Sami Selçuk'un dediği gibiyse cumhuriyetin adam olma ihtimali yok : Cumhuriyetin insanı demokrasinin insanı gibi akılcı ve üretici olamayacağına, cumhuriyette hukuku halk üretemeyeceğine ve devleti hukuk yönetemeyeceğine göre.

"Cumhuriyet eğitir. Toplumu okula benzetmeye yeltenir. Demokrasi öğrenim verir. Okulu topluma benzetmeye çalışır."

Eğitimin ne zararı var? Demokrasi gibi cumhuriyet de neden öğrenim veremesin?

Tuhaf bir mantık!

Sami Selçuk'un sevdiği ikinci Fransa'nın oluşturucuları ve temsilcileri olan Sartre, Camus, Foucault, Lyotard, Lacan, Morin, Baudrillard öğretmeyen(?) ama eğiten Fransız Cumhuriyeti'nin temel kaynağı olan laik devlet okullarının (école publique) tornasından çıkmadılar mı? Nasıl oluyor da yirminci yüzyılı etkileyen en büyük kafalar tek tip insan yetiştiren bu ilkel okulların ürünü olabiliyor?

Dedim ya tuhaf bir mantık! Savların kendilerinden başka dayanakları ve gerekçeleri yok.

Abdülkadir Budak

İSLİ LAMBA

Gece siyah bir tahta, şiirlerin tebeşir
Gündüzlerin okumadığı şairlerden birisin
Güz bir bahanedir elbet daldan düşen yaprağa
Üzüm bir bahanedir şaraba dönüşmek için

Geceler şiir dosyası, gündüzler yayıncıdır
Üzerine yatılan telif hakları falan
Gündüzler bir müsvedde, gece temize çekmek
Binici gündüz düşüyor gecelerin atından

Yapraklarına ilişkin yapılacak anketten
Ezici çoğunlukla güz çıkacak bir daha
En insancıl zamanın, umutsuzluğun gece
İsli bir lamba sanıp basar seni bağrına

Öfkeli, azarlayan baba gündüzlerden çok
Dingin, şefkatli bir anne olan gecede
Asıl kişiliğini şarapta bulacak üzüm
Yaprak nasılsa düşecek, güz bir bahane

Konuşma metnini okudukça, daha doğrusu birkaç kez okuyunca, Sami Selçuk'un 55 sayfalık konuşma metnini şu aktaracağım cümleyi söyleyebilmek için kaleme aldığı izlenimi uyandı bende :

"Laik devlette, devlet dinlere eşit uzaklıkta olduğundan hiçbir dini inancı dışlayamaz ya da kayıramaz;' akçalı vb. biçimlerde destekleyemez. Din okulları açamaz. Ancak, toplulukların din okulları açmasını da önleyemez. Din derslerine engel olamaz; bunların önünü açar. Ne var ki, bu dersler, beyin yıkayıcı olmayacak, çoğulcu, agnostik, kuşkucu esaslara göre olacak, bireyler dinler arasında seçimini özgürce yapacaktır. Din dersleri zorunlu olmayacak, ancak her an ilgilinin buyruğuna hazır bulunacaktır. Devlet bu okulları, kamu düzeni, kamu güvenliği, kamu ahlakı, kamu sağlığı açısından denetleyecek, uyuşmazlık çıkarsa sorunu bağımsız yargı çözecektir."

Yukarda yaptığım alıntıda, Fazilet Partisi'nin, açık ve gizli siyasal İslamcıların Sami Selçuk'u alkışlamasına yol açan düşünce yer alıyor : Laik devlette devlet din okulları açamaz. Ancak, toplulukların din okulları açmasını önleyemez. Günümüz Türkiye'sinde devletin bütün dinlere karşı eşit uzaklıkta

olmaması Fazilet Partisi'nin ve siyasal İslamcıların umurunda bile değil, onlar ağacı yaşken eğebilmek için çocuğu ana okulundan itibaren eğitmek istiyorlar. Devleti ele geçirip şeriat devletini kurabilmenin belki biraz uzun ama en emin yolu bu. Bu nedenle arka çıkıyorlar Sami Selçuk'a. Devlet din derslerini topluluklara ("topluluk"tan kasıt ne, dinsel topluluklar mı, tarikatlar mı?) bırakmalıymış. Bu topluluklar (Örneğin Aczimendiler, Fettuhlahçılar vb.) din derslerinde beyin yıkayıcı olmadan çoğulcu, agnostik, kuşkucu esaslara uygun derslerle din öğreteceklermiş; bu derslerde din eğitiminden (öğretiminden) geçen bireyler dinler arasındaki seçimini özgürce yapacakmış. Bu bana ham hayalden de öte görünüyor. Düşünce yuvarlak sözcüklerle dile getirildiği için anlamakta güçlük çekiyorum. Çoğulcu, agnosik (hele agnostik), kuşkucu esaslara uygun din dersleri dünyanın neresinde, hangi dinde var? Din, din okullarında ancak bir doğma olarak öğretilir. Hangi din, hangi mezhep, hangi tarikat kendi kabuğunun dışına çıkıp öteki dinler mezhepler ve tarikatlarla birlikte kendi özüne karşı eşit uzaklıkta durur? Hiçbiri. Çünkü her din, her mezhep, her tarikat birer siyasi partidir, kendi ideolojisi vardır. Ve bundan daha doğal bir şey de olamaz. Bu nedenle 1789 öncesinde sınıf mücadelesinin içinde yer aldığı için taraf olan Kiliseye karşı tedbir alıp onu dünyevî iktidar mücadelesinin dışına çıkarmak isteyen Fransız Devrimi ile Kurtuluş Savaşı'nda din sömürüsünden çok çeken ve bu nedenle dini denetim altında tutmak için laikliğe sarılan Mustafa Kemal ve arkadaşlarını Cumhuriyet düşmanı, şeriatci köktendinciler ve İkinci Cumhuriyetciler dışında kim haksız bulabilir.

Hıristiyanlık ile İslamdan aynı terminolojiden yararlanarak konuşmak çok zor. İslamdan söz ederken, kilise ve papaz sınıfı (le clergé) sözcüklerinin benzer anlamlılarından yararlanılmıyor. Kurtuluş Savaşı'nda din sömürüsünden çok çeken Atatürk ve arkadaşları dini değil, Cami'yi ve din adamlarını (hocaları) denetim altına almak istemişlerdir. Cumhuriyet İslam dinine karşı olmamıştır, ancak dini "kullanan" hocalara karşı olmuş, başta siyaset olmak üzere dinin kendisinden başka amaçlar doğrultusunda kullanılmasına engel olmak için Cami'yi denetim altında tutmak istemiştir. Laiklik bunları sağlayacak mekanizmadır. Laik devletin yalnızca dinlere karşı eşit mesafede olması yetmez, hiçbir dini inancı dışlamaması, kayırmaması yetmez; başka bir tanımlamaya göre inançları güvence altına alması da yetmez, laik devletin dinlerin dünyevî saldırısına karşı kendini ve toplumu koruması gerekmektedir. Günümüzde Protestanlığın reform geçirdiği için gündelik politikadan çekilmiş olduğunu söylemek mümkün. Modern devlet karşısında gerilemiş olan Katoliklik ve Ortodoksluk için aynı kesinlikle konuşmak çok zor. İslama gelince gündelik politikadan hiç vazgeçmedi : Ya iktidarda, ya iktidarı paylaşıyor ya da Türkiye'de olduğu gibi cihat saplantısından kurtulamamış sert bir muhalif. Bu muhalefeti bağımsız müminlerin hepsine yaymak kuşkusuz yanlış olur. Bu nedenle, din eğitim ve öğretimini Sami Selçuk'un arzu ettiği gibi din okulları açacak topluluklara bırakmak Cumhuriyet açısından olanaksız. Zaten, Türkiye'deki İslami kesim nesnel dinbilgisi derslerine karşı; İslamın tıpkı İmam-Hatip okullarında olduğu gibi teorisiyle, pratiğiyle öğretilmesini istiyor. Müslüman bir ailenin çocuğunu tam anlamıyla Müslüman ola-

Tarık Günersel

ÖNCESİ

benim olan şeyleri al
ve bana her şeyini ver

1

yakındır yalnızlığımız
denize karşı konuşmak
artık yanında olmayan biriyle
postacılara gönül dolusu teşekkür sunmak
ve yakındır gözlerine bakamamak

yakındır ayrılık acısını duymamız yakın
çünkü dönüş uzaktır
yapılması gereken koşmaktır
yapılması gereken koşmaktır
ve bir ihtimaldir
yeni dünyalarımıza alışmamız

2

ak kor olmuş
yükünü almış
yürekler
üzülme sevdiğim üzülme
çünkü bekler
bizi
uyanınca birbirimizi
göreceğimiz sabahlar

1969

rak yetiştirmek istemesinden daha doğal ne olabilir? Cumhuriyet devleti, laik olduğu, demokratik olmaya çalıştığı, toplumun bireylerinin dinsel kimliklerine saygılı olması gerektiği için, bir Müslüman ailenin çocuğunu tam anlamıyla Müslüman olarak yetiştirmek istemesine kuşkusuz karşı çıkamaz. Ama İslamcılık siyasi partiye dönüşmüşse ya da herhangi bir siyasi partide İslamcı siyaset anlayışı egemense ve çocukların dinsel eğitimi bu eksen üzerinde yapılacaksa ne olacak? Ailelerin masum istekleri siyasal İslam, köktendincilik

ve tarikatlar tarafından istismar edilir ve tam zamanlı ya da yaz din okulu öğrencileri cumhuriyet düşmanı militan olarak yetiştirilirse (ki İmam Hatip okullarının ve kaçak Kur'an kurslarının durumu bu kuşkuyu yoğunlaştırmaktadır) ne olacak? Konuşmacıya göre devlet bu okulları, kamu düzeni, kamu güvenliği, kamu ahlakı, kamu sağlığı açısından denetleyecek, uyuşmazlık çıkarsa sorunu bağımsız yargı çözecektir. Bu denetim de acaba evrensel laiklik ilkesine aykırı olmayacak mı? Bu türden örnekler nedense, reform geçirmiş (Anglo-Sakson) ve kendini bir ölçüde çağa uyarlamış (Katolik) Hıristiyan toplumlardan veriliyor, ama İslamın başından bu yana reform geçirmediği ve kendini çağa uyarlamaya yanaşmadığı düşünülmüyor. Reforma, çağdaşlaşmaya yanaşmayan kuşkusuz İslamın kendisi değil fakat Cami ve varlığı teorik olarak yadsınan ama gerçekte var olan dinadamları sınıfı. Bu gerçekler unutularak cumhuriyetin tehlikeyi göze alıp uzlaşması (yani ödün vermesi) isteniyor, ama aynı uzlaşma ve ödün iradesi İslamdan beklenmiyor.

Sami Selçuk'un Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılarak din eğitiminin cemaatlere bırakılması görüşüne konunun uzmanları sert tepki gösterdi:

"Türkiye'de tarikatlar ve dini gruplar, İslam ve çağdaşlık konusunda, gece ile gündüzün farklılığı kadar farklılıklar taşıyorlar. Din eğitimini bunlara bıraktığınız takdirde ülkeyi kaosa sürüklersiniz. Örneğin bugün Almanya'daki Milli Görüşçüler, Cemalettin Kaplancılar başta olmak üzere tüm dini iddialı gruplar birbirleriyle kanlı bıçaklıdırlar. Karşı tarafın camisinde bile namaz kılmıyorlar. Ülkemizde, Diyanet korunmalı ve gerçek İslamın öğretilmesinde yönlendirilmelidir. Sayın Yargıtay Başkanı'nın sözleri, Batı ve Batılı değerler açısından doğrudur. Ama İslam coğrafyası, bir aydınlanma, bir rönesans süreci yaşamadığı için henüz taraflardan hiçbirisi, bu tarz bir öneriyi ve uygulamayı kaldıramaz." (İsmail Nacar, Hürriyet Gazetesi, 10.9.1999)

Hürriyet gazetesinin 12 Eylül 1999 sayısında Sedat Ergin, Muğla Üniversitesi Rektörü ve İlahiyat profesörü Ethem Ruhi Fığlalı'nın görüşlerini aktarıyor :

"Türkiye'deki grupların her biri çoğunlukla ahkâm ayetlerinin de aynen uygulanmasını istemektedirler. Bu isteklerini Kuran'ın '*Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirdirler*' ayetine dayandırıyorlar. Bu ayeti esas almak suretiyle Kuran-ı Kerim'deki her ayetin, her cümlenin, her hükmün mutlaka bir değişikliğe uğratılmaksızın uygulanmasını istemektedirler. Oysa laikliğin temel kuralı hukukun din kurallarına göre değil, insan aklına göre düzenlenmesidir. Çelişki buradadır. Bu grupların çoğunluğu, kendi doğrularını ortaya koymayı bir cihat gibi değerlendirip, kendi doğruları dışındaki görüşlere hayat hakkı tanımama eğilimindedir. Bu anlayıştan hareketle başkalarının haklarını kısıtlamayı, cihadın yani dinin bir gereği olarak görmektedirler. Sayın Selçuk'un yanıldığı, göremediği konu budur. Kendisinin önerdiği anlamda laiklik modeli, bu özgürlükten yararlanan insanların dini değişmezlik içinde tefsir ederek başkalarının haklarını kısıtlama taleplerine, dayatmalarına zemin hazırlayacaktır. O nedenle önerdiği model yüzeyseldir, gerçekçi değildir ve özünde laikliğe ters düşmektedir."

Bu iki örnekten sonra örnekleri çoğaltmayı, din adamlarının ve İslamcı politikacıların Marmara depremine ilişkin yorum rezaletlerini örneklemeyi ve Sami Selçuk'a yöneltilen çeşitli suçlamaları aktarmayı gerekli görmüyorum.

Gerekli görmüyorum, çünkü Sami Selçuk, Sedat Ergin'le yaptığı görüşmede (Hürriyet, 14.9.1999) demokraside ve devlette olduğu gibi dinde de reformun şart olduğunu; Türkiye'de dinin siyasallaştırıldığının inkâr edilemeyeceğini kabul ediyor ve şöyle diyor : "İslam kendi kendini reforme etsin... Reforma mecburlar. İslam, laik, çağcıl demokrasinin gereklerine kendini uydurmak zorundadır. Devlette de, demokraside de, dinde de reforma ihtiyaç vardır."[2]

Bunları okuyan insanın aklına hemen şu geliyor : "İyi ama bu görüşlerine neden söylevinde yer vermedin kardeşim?"

Türkiye'deki laikler de, laikçiler(!) de yıllardır İslamın reform geçirmesi, çağdaşlaşması gerektiğini ileri sürmüyorlar mı?

Sami Selçuk'un, Hürriyet gazetesinde yayımlanan görüşlerine söylevinde yer vermemesi. Camus ve Sartre'ı kendisine örnek almış bir Descartes öğrencisine yakışır mı?

Sami Selçuk'un söylev metni sorumsuzluk örneği ilginç tanımlamalar bakımından çok zengin :

"Din, özellikle de İslam, sosyolojik olarak, Türk kültürünün en önemli parçasıdır. Ulusal birliği sağlamada bu tutkaldan yararlanmanın yollarını arayalım."

Acaba böyle mi, Türk halkı acaba kendini nasıl tanımlıyor? Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının kendilerini nasıl tanımladıkları konusunda birçok araştırma ve bu araştırmalara dayalı birçok istatistik ve yüzdeler yayınlandı. Bunlar, anımsadığım kadarıyla, birbirlerine çok benziyorlar. Ben elimin altındaki bir Fransızca kaynaktan (Laicités en France et en Turquie, CEMOTI, No 19, 1995) yararlanacağım. Vatandaşlar "Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?" sorusunu şöyle yanıtlıyorlar :

Türk..... % 34
Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı..... % 26
Türk Müslüman / Müslüman Türk..... % 20
Müslüman..... % 13
Kürt..... % 4
Başka..... % 4

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının % 80'i kendini şu ya da bu şekilde "Türk" olarak tanımlıyor.

Aynı kişilere ulusal kimliği oluşturan öğelerin neler olduğu sorulduğunda alınan yanıtlar şöyle :

Din ve inanç..... % 63
Aynı toprağı paylaşmak..... % 25
Kültür..... % 18
Dil..... % 15
Tarih..... % 12
Başka..... % 4

Bu yüzdelere bakarak değişik sosyolojik yorumlar yapılabilir. Ama önemli bir soru var : Laik bir devlet, ulusal kimliği epeyce kaypak "Din ve inanç" kavramı üzerine oturtabilir mi? Aynı kişilerden "Türklük ve vatandaşlık" ile "din ve inanç" arasında bir seçim yapmaları istense alınacak yanıt nasıl olurdu. Başka bir soru : Araplar neden Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrıldılar? İslam dini neden Arapların birliğini sağlayamıyor?

Sami Selçuk'un çelişkisi şu : Yazar sorumluluğu (belki de sorumsuzluğu) ile laik bir devletin Yargıtay Başkanı'nın sorumluluğunu birbirine karıştırıyor. Bu öyle bir "usturanın keskin ağzı" noktası ki Yargıtay Birinci Başkanı kimliğini Sami Selçuk'tan ayırmaktan vazgeçmek zorunda kalıyorum. Sami Selçuk'un Hürriyet gazetesinde yayımlanan "düzeltici" görüşlerinin, artık her türlü İslamcı ve köktendinciye referans olacak olan söylevinin yanında büyük bir önemi yok. Çünkü asıl metin bu söylev metni. Bu nedenle, Sami Selçuk'un "İdeolojik laikçiliği, teokrasiyi bırakıp laikliğe dönmenin" dördüncü koşulu olarak ileri sürdüğü görüşü buraya aktaracağım :

"'Herkesin bir yolu, ideolojisi, yöntemi vardır. Allah sizleri sınamak için böyle yaptı. Hayırlarda (tercihlerde) birbirinizle yarışın, Doğu da Batı da Allah'ındır. Nereye dönseniz Allah karşınızdadır' diyen, dillerin çeşitliliğini ve 124 000 peygamberi kabul eden bir Tanrı, bir din hiçbir topluluğa düşman olamaz. Bağımsız kararı (içtihat), danışmayı (şûra), oydaşmayı, uzlaşmayı (icma : consensus) benimseyen din çağcıldır, kanımca çoğulcudur, laikliğe elverişlidir. İslamın bu damarını işleyerek onu laiklikle bütünleştirebiliriz."

Gerçek laikliğe dönmek için Kuran'ı (Bakara, Maide, Fâtır ve Mü'minûn) referans alan, kimliği kuşkulu bir Müslüman düşünürü (S. Ahmed Akbar) tanık gösteren bir cumhuriyet aydını ve Yargıtay Başkanı! Sadece yüreği "karmakarışık duygularla yüklü" değil, aynı zamanda kafası da son derece karışık bir insan! Konuşma metninde bir yığın alıntı ve referans var; konuşmacı "küreselleşmenin ve postmodernizmin gündeme taşıdığı" sorunlar üzerinde irdeleyici, çözümleyici ve bireşimsel (sentezli) bir çalışma yapacağına, sanki, tıpkı bir Dadaist şair gibi alıntı cümleleri bir torbaya doldurmuş bunlarla bir zihinsel tombala oynamış. Konuşma metni yayımlanmak üzere bana gönderilmiş olsaydı, bir editör olarak "inandırıcı bir bütünlük oluşturmadığı" gerekçesiyle söz konusu metni yazarına iade ederdim.

Bu gerekçeyi yazdıktan sonra, Atatürk'ün "gazilik" unvanını kabul etmesinin dini dışlamadığını kanıtladığı ve onu (yani dini) katalizör olarak kullandığı savını, ciddiyetten uzak olduğu için tartışma konusu yapmayacağım; "laisizm"i "laikçilik" olarak dilimize çevirmenin iyi niyetli bir davranış olmadığını kanıtlamaya kalkışmayacağım. Ancak şu cümledeki bir kavrama değinmemezlik etmeyeceğim :

"Aslında çelişki, çatışma toplumsallaşma biçimidir (Simmel). Bundan korkulmamalı, buna özendirilmelidir. Zira demokrasi bir üstdildir (métalangue), farklılıkların katılıklarını çoğulculuk sayesinde eritir. Demokrasinin çokluk ayırdına varılamayan dehası da işte buradadır."

Ülkemizde, laik cumhuriyetin rakibi olarak gösterilen demokrasinin türlü tanımlarını okudum, ama onun bir üstdil (métalangue) olarak tanımlandığına ilk kez tanık oluyorum. Ülkemizde aralarında dilbilim, göstergebilim te-

rimleri (örneğin "söylem") olmak üzere birçok bilimsel terim ve deyimin gerçek anlamlarından arındırılarak yanlış bağlamlarda kullanıldığını bildiğim için yanında parantez içinde "métalangue" açıklaması olmasaydı *üstdil*'in üzerinde durmazdım. Bilindiği gibi "métalangue" ya da "métalangage" bir mantık ve göstergebilim terimi olup "langue" sözcüğünün önündeki "méta" önekinden dolayı "üstün dil", "değerli dil" gibi bir anlam oluşturmaz sanıldığı gibi; karşılığı "üstdil"dir (bk. Eski Türk Dil Kurumu'nun *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*). Gerçek bağlamı içinde Üstdil'in anlamı şudur :

1. Doğal dili ya da konudili inceleyip betimlemek için oluşturulmuş araç dil, dili anlatan dil. (Ör. Dilbilim terimleri bir üstdil oluşturur.) Yani "üstdil" terimi bir üstdildir. Doğal dilin göndergeleri, dil dışı gerçeklik düzleminde yer alır; oysa, üstdilinkiler dilsel niteliklidir, konudilin göstergelerine ilişkindir.

2. Doğal dil kullanılırken bildiriye açıklık getirmek için başvurulan tanım, söz, yapılan açıklama. (Ör. Bir sözcüğün hangi anlama geldiğini söyleme.... *demek istiyorum, bir başka deyişle* gibi kullanımlar üstdil işlevine bağlanır.)

Görüldüğü gibi demokrasinin üstdil ile hiçbir ilişkisi yoktur. Yazınsal eleştiri ve metin incelemelerinin üstdilsel işlevi vardır. Yani üstdilin nesnesi yalnızca yazılı metindir. "Demokrasi" ne zamandır metin incelemesi yapıyor?

Bu can sıkıcı açıklamayı konuşma metninin nasıl bir özentili mantıkla hazırlanmış olduğunu göstermek için yaptım. "Üstdil"in yanlış bağlamda kullanılması kaynak yazar Connolly'den kaynaklanabilir. Ama bu da Sami Selçuk'un yanlıştaki sorumluluk payını azaltmaz.

Sami Selçuk'un kimi kavramlara, sözlük anlamlarının dışında yeni anlamlar yüklemesi, bir tür anlam neolojizmi (uydurması) yapması da çok ilginç. Bu nedenle, daha önce değindiğim ancak yeterince açıklamadığım "agnostik" sözcüğüne bir kez daha uğramak istiyorum. Orhan Hançerlioğlu'nun *Felsefe Ansiklopedisi*'ne göre bu sözcük İngiliz düşünürü Huxley tarafından Yunanca *bilinmez* anlamını veren *agnôstos* sözcüğünden türetilerek kendi öğretisini adlandırmak için kullanılmıştır ve pek yenidir. Terim, daha sonra bütün bilinmezci öğretileri kapsamıştır. *Bilinmezcilik,* tarihsel olarak, bilimin denetiminden yoksun insan düşüncesinin düştüğü büyük yanılgılara bir tepki olarak belirmiştir... Antikçağ Yunan felsefesinde şüphecilik biçiminde ortaya çıkan bilinmezcilik akımı Kant'tan, Auguste Comte'tan, Spencer'den, William James'ten geçerek Sartre'a, Camus'ye kadar gelmiştir. Çok karmaşık ve çift ağızlı bir bıçağa benzeyen bu kavramı dinsel bağlamda kullanmak çok tehlikelidir. Çünkü bu terim, bağlamına göre bazan dogmanın, bazan da kuşkunun yanında yer alır. Metafiziğe göre gerçek olmayan şey yok demektir ve yok olan şey de elbette bilinemez. Bu varsayımı "Tanrı" kavramına uygulayın bakalım nasıl bir sonuca varacaksınız? "Tanrı bilinemez çünkü yoktur" ya da "Tanrı var olmadığı için bilinemez." Agnostik kuşkucular ya şüphe ettikleri için bilinmez sayıyorlar ya da bilinmez saydıkları için şüphe ediyorlar. İki uçlu kuşku dizgesinin dogmaya dayanan dine uygulanmasına kim izin verir? Ne papaz, ne rahip, ne haham, ne de hoca.. hiç kimse! Ama Sami Selçuk kendi *Güneş Ülkesi*'nde uygulanacak din öğretimini şöyle tanımlaya-

biliyor : "Bu dersler, beyin yıkayıcı olmayacak, çoğulcu, agnostik, kuşkucu esaslara göre olacak, birey dinler arasında seçimini özgürce yapacak." Ütopyacı toplumculuğun ünlü düşünürlerinden olan Tomasso Campanella'ya (1568-1639) özenmek hiç de ayıp değil. Unutulmaması gereken şu ama : Güneş Devleti, İtalya'da değil Paraguay'da kuruldu ve 1773 yılına kadar otuz yıl yaşadı. Sami Selçuk ütopik din öğrenimi projesini varsayımsal bir ülke için değil ama somut bir Türkiye için sunuyor. Ben kendi adıma din öğretiminin Sami Selçuk'un önerdiği gibi yapılmasını sevinerek kabul edebilirim, ama bu projeye kimilerinin ne diyeceğini elbette biliyorum : Vahiy'den kuşku duyulmaz, ona koşulsuz olarak iman edilir! Sami Selçuk'un önerdiği program taslağını, kaldırılmasını istediği Diyanet İşleri Başkanlığı da gerçekleştiremez.

Durum böyleyken, şeriatçiler ve köktendinciler neden Sami Selçuk'un söylevine sahip çıktılar? Bunu kendisi düşünsün. Ama bence durum şu : Din öğretimi hele bir tarikatlara bırakılsın, gereken sonra yapılır. Haklılar! Dogmayı öğretmek mi kolay, yoksa dogmanın öğretildiği okulları kimi varsayımsal ilkelere göre denetlemek mi? Onlar işlerini bilirler.

Yazımı bitirirken, Olivier Roy'nın *Siyasal İslamın İflası* (Metis Yayınları) adlı kitabının 90. sayfasından iki cümle alıp bunları Sami Selçuk'a ithaf etmek istiyorum :

"İslamın getirmek istediği reformlar, sadece vaazlarla gerçekleştirilemez. Bunları gerçekleştirmek için siyasal iktidar zorunludur." (Hurşid Ahmet)

"Bir Müslümanın İslami bir yaşam modeline uyma niyetini, İslami olmayan bir hükümet sisteminin otoritesi altında başarıya ulaştırması imkânsızdır." (A. Mevdudu, *Jihâd in İslam*)

Keşke yapılmasaydı, diye düşündüğüm, bu yanlış konuşma, ne yazık ki bundan böyle İslamcı ideolojinin ve köktendinciliğin bir savunma ve saldırı silahına dönüşecektir. Daha şimdiden dönüştü bile. Bu konuşma metni Laik Cumhuriyet'in temellerini dinamitlemek için kullanılacaktır. Böyle bir sorumluluğun altından hiç kimse kalkamaz. Çok yazık!

Varlık dergisinin Ağustos 1999 sayısında yayımlanan "Gerçek ve İmge" başlıklı yazımdan, İtalyan Senatör Ludovico Corrao'yla konuşurken söylediğim bir cümleyi alacağım :

"Türkiye'nin güncel sorunu Laik Cumhuriyet'in yapısını korumak. Laik Cumhuriyet, bizler için, önünüzdeki şarap bardağı(dır), bardağın içindeki şarap da demokrasi, eğer bardak kırılırsa demokrasi memokrasi kalmaz Türkiye için; aynı şey İtalya için de geçerlidir. Bu nedenle bütün önyargılardan sıyrılıp Türkiye'yi anlamaya çalışmalısınız."

Hukukun üstünlüğüne yaslanan bir devlet özlemini çeken herkes düşünce olarak eşsiz bir sanat yapıtına, billur bir şarap bardağına benzettiğim Laik Cumhuriyet'i her şeyden sakınmak zorundadır. Hiçbir tutku bu bardağın kırılmasını bağışlatamaz.

Öyleyse : Yaşasın Cumhuriyet! ❑

(1) Taha Parla, "Yargıtay Başkanı'nın Konuşması Üstüne", Radikal. İki, 12.9.1999.

(2) Bu açıklamadan sonra Akid ve Zaman gibi kökten dinci, şeriatçi gazetelerin yazarları, İslamda reformun söz konusu edilemeyeceğini yazarak, iyi niyetli Sami Selçuk'u mahcup ettiler.

Yaşar Miraç

vişne volvo

volvo kamyon bizim kasın sokaktan
ev karşısı garaja dönerken
salıncakta daha
uyumamışsam
dikilirdim hemen
(tanırdım sesini)
boşuna uğraştığına kızardı annem
uyutmak için beni

babam kars'tan erzurum'dan
karaköse'den mi gelmiş
uzun uzun kavunlardan
(ığdır ovası'ndan almış)
tenekeden kaç bal yükle
(kop dağını dönüvermiş)
tutamazsın annem beni
(yaşar volvoyu özlemiş)
"anne volvo geldi babam"
(önce volvoyu söylemiş)

vişne volvo konuşurdu
her seferden döndüğünde
ondan öğrenirdim hemen
yeni nedir olan biten
babam anlatmadan önce

yollar iyce bozulmuş mu
ön tekeri mi patlamış
erzurum'da lastik yok mu
babam "vatan cephesi"ne
kime sövmüş yazılmamış
(yazılana lastik çok mu)

vişne volvo kar getirir
yaz ortası serin serin
dağotları sıkışmıştır
kapağına karisörün

yaşıt mıydık biz onunla
(babam fordu satıp almış)
eylül günü doğduğumda
(bir yıl önce ya da sonra)

çizgi çizgi burnu ince
yakışıklı vişne volvo
öküz gibi vabislere
camış gibi buzinglere
değişmem onu paralar
verseler de üste yine

vişne volvonun kokusu
bir demet mazot gülüdür
şöföryerinde oturan
bu kokuyu sevmelidir

annem ikide bir kızar
üstüm başım batmış diye
oysa lekeler hep çıkar
mazot banıp üstübüye
(vişne volvo öğretirdi)

dört tekerli beşiğimdi
uykuya dalmadan önce
mırıltıyla onun gibi
yokuşlar çıkardım yüce
hele vites değiştirip
zigana'dan yukarıya
yeni düşlere girince

gülece bakardı balıklarca
en çok istavrite benzerdi
cumhuriyet bayramlarında
babam onu süslerdi
(renkli şeritler defne dalları)
dolardık ağabeyler ablalar
bizim kasım sokağın çocukları
(iki sefer arası raslarsa bayram)

yoksa nasıl özlerdim gece
düşlerimde onu sürerdim
bütün dağları yokuşları

bitmek tükenmek bilmez güçle
mırıldaya aşar giderdik
(iki ay üç ay boyunca)

vişne volvo verem miydi
şişmanlamazdı nedense
kimi tomruk kimi demir
çok ton taşırdı nasılsa
baba nolur yük çok ağır
vurma vişne volvomuza
yoksa sonra sayrılanır

ben büyürken kardeşlerim
vişne volvo hep büyüdük
kiminde yağmur yağarken
bakardık volvo garajda
ıslanırdı vişne vişne

kiminde babam ustalar
yatıp civata sökerdi
motorunun tam altında

hıdırellez günü toplar
mahalleyi semaverler
halı kilim örtü sepet
gazocaklar tabak bardak
yumurtalar renkli renkli
kıymalılar peynirliler
hamsi kuşları çörekler
(en çok subörekler güzel)
vişne volvoya doluşur
hos'a zefanos'a gider
ne oyunlar buluşurduk
yağmur yağsa vişne volvo
yeşil çadırıyla örter
hep altına doluşurduk

fındıklıkları severdi
vişne volvo bizim gibi
(yaşar birkaç dal kırardı)
onu güzel bir süslerdi

babam niye sayrılandı
vişne volvoya ne oldu
şöförlüğü öğrettiği
akrabamız kara ali
volvoya çok yük mü vurdu
babam ona bu araba
hem sizi bakar hem bizi
yeter ki çalış mı dedi

vişne volvo birkaç yılda
niye kırıldı döküldü
kara ali çok mu içmiş
vişne volvoyu mu çarpmış
annem de söylenip durur
"uzağa ne var gidecek
(vişne volvo alaplı'da
ormandan tomruk çekecek)
trabzon'da iş mi "bitmiş"

ben ilkokulu bitirdim
kara ali de volvoyu
annem babam gittik aldık
hırpalanmış arabayı

son kez garajdan çıkarken
zar zor gidiyordu vişne
postanenin karşısında
hurdacıya sattı onu
babam o gün onüçbine
ne çok ağladım gizliden
babam ölmüş gibisine
(bu şiiri bitirince
ağladım durdum yeniden)

18-19 Mayıs 1990

XXI. YÜZYILIN EŞİĞİNDE

Tülay German

Paris
Modacı Kenzo, 2000 yılı için hazırladığı son defilesini sunuyor.
Vah vah, vah... Ne yapacağız şimdi Kenzo'suz?..

"Rover mini", 40'ıncı yıldönümünü kutluyor. Yeni bir model çıkarmış. 15833 dolara. Sudan ucuz!..

Artık şaraplarımızı bilgisayar aracılığıyla ısmarlayabileceğiz. Avustralya, Şili şarapları üç gün içinde kapımıza kadar gelecek. Teknolojinin getirdiği bir kolaylık daha. Sevinçten uçmazsınız da ne yaparsınız?..

"Michelin" 7500 kişiyi, "Total-Elf" de 2000 kişiyi işten çıkarıyor. Borsa bayram etmekte...

Dünya küçüldü, mesafe kalmadı, "internet" sayesinde artık dünya ile temastayız, deyip bilgisayar ekranlarının başında bellerinin ağrısını, gözlerinin yanmasını unutup, kendilerinden geçmiş "bilgisayarkeş"ler... Yukarki katta tek başına oturan komşu ölmüş, kimse farkında değil.

Sofraya korku içinde oturuyoruz. Hastalıktan ölen hayvanların kadavralarından yapılan yemleri yiye yiye inekler çıldırmış. Süpermarketlerde "dioksin"li tavuklar sıra sıra. Ama, keseniz elverir de, dünyanın parasını ödeyebilirseniz, çiftliklerde yalnız mısırla beslenen tavuklar da var. Sanki bütün dünya, "Bu paraya bu kadar olur, fazla konuşmayın," der gibi bir tutum içinde. Yedikleri yetmiyormuş gibi, bir an önce şişsinler diye devamlı hormon verilen inekler, "dioksin"li tavuklar, peynirler, süt ve yumurtalar, "merkür"lü balıklar, doğru dürüst sterilize edilmemiş konserveler, daha bir kırmızı olsun diye, kanser yapan "daminozid"li elmalar, domatesler...

Zehirlenen zehirlenene. Mide krampları, kusmalar, böbrek rahatsızlıkları. Gebe kadınlarda, çocuklarda, yaşlılarda rastlanan menenjit vakaları...

Çocukluğumuzda, "Ispanak ye, içinde demir var," derlerdi. Şimdi ıspanak yediğimizde kurşun alıyoruz. Bir yerde, kahpece kurşunlanmaktayız. Gaz karbonik filtrelerini doğru dürüst temizlemeyip, içeceğimiz bir yudum suyu bile zehir eden; endüstride kullanılacak yağları mutfak yağı olarak piyasaya sürüp, yalnız İspanya'da 1200 kişinin ölümüne, 5000 kişinin sakat kalmasına sebep olan; kokmuş etlere taze görüntüsü verip, okul kantinlerine zehir saçan; milyonlar vurup, utanmadan bir de saygıdeğerlik satın almak isteyen caniler tarafından.

Ama... "Hür dünya'da yaşıyoruz. Bankada kaç paramız var, ne sarf ediyoruz, nelere sarf ediyoruz, fişimizde yazılı. Telefon konuşmalarımız dinlenmekte. Hareketlerimiz video ile izlenmekte. Nereye baktık, kiminle konuştuk, aksırdık mı, güldük mü?.. Hepsi videoya çekilmekte. Devamlı seyredilmekteyiz. Sosyal sigorta kartları da yenileniyor. Yalnız doktorla hastası arasında kalması gereken tüm bilgiler fişimizde yer alacak artık.

"Hür dünya"da yaşıyoruz. Fişlenmiş olarak.

"Hür dünya"nın jandarması ABD, Avrupa'yı Hitler'in elinden kurtardı ama, sonra da, Hitler'in düşleyip de yapamadığını yaptı, dünyayı ele geçirdi : Fişleme yöntemleriyle, değer ölçüleriyle, diliyle, müziğiyle, sinemasıyla, Coca-Cola-hamburgeriyle.

Birden, boğulur gibi olup, çıkıp biraz yürüyeyim, hem hareket etmiş olurum, hem de biraz hava alırım diyorum. Az sonra, boğazım yana yana, bir garip öksürükle evin yolunu tutuyorum. Rüzgâr olmadığı için, hava kirliliği tehlikeli boyutlara varmış. Yağmur duasına çıkar gibi, rüzgâr duasına çıkmaktan başka çare yok.

Bir sigara yakayım bari, diyorum. "Olmaz, yasak," diyorlar. "Sağlığa zararlı."

Bizi Avrupa'ya neden almıyorlar acaba? Modacı Kenzo'nun son defilesinden haberdarız, dolar hesabı yaparız, "bilgisayarkeş"lerimiz eksik değil, ithal malı gırla, hava kirliliği ibadullah, video kameralarımız harıl harıl çalışmakta, Amerikan dilini çat pat da olsa konuşur, müziğini dinler, filmlerini kaçırmadan seyreder, Coca-Cola'sını içer, hamburgerini yeriz. "Üst katta kimsesiz ölen komşu" dışında, Avrupalılardan geri kalır neyimiz var?

Eee... neden bizi Avrupa'ya almıyorlar? ❑

SÖZCÜKTEN SÖZCÜĞE GEZERKEN: SEKSENLER ŞİİRİNİN ÖNLENEMEZ YERİNDE SAYIŞI

Şavkar Altınel

Hitler'i ille de savunmak isteyen ama tabii savunacak yanını bulmakta güçlük çeken Almanlar'ın çaresizlik içinde, "Ama bu otobanları o yaptırmamış mıydı?" demeleri gibi, 80'li yıllarda yazılmaya başlanan şiirin temsilcileri de son zamanlarda "Ama 70'li yılların şiirine biz karşı çıkmamış mıydık?" demeye başladılar.

Her şeyden önce insana, topluma, toplumculuğa vb. hizmet etmek istediğini ileri süren, ama bunun için gerekli ya da en azından geçerli bir amaç olduğu varsayılsa bile, klişe ve slogan düzeyinde kaldığı için, ne bu, ne de başka bir amaca ulaşabilen, renksiz ve ruhsuz bir şiire "karşı" olmanın övünülecek derecede yüksek bir zekâ ve zevk düzeyine işaret etmediği elbette söylenebilir. Gene de, birilerinin bir dönemde böyle bir şiiri yazmaya ve okumaya değer bulmuş oldukları düşünülürse, seksenler şairlerinin kendilerini bu genel ortamdan soyutlamak istemiş olmaları olumlu bir adım olarak değerlendirilmelidir. Sorun bundan sonra yapılanlardan – ya da daha doğrusu yapılmayanlardan – kaynaklanıyor.

Seksenler şairleri şiiri, kendi deyişleriyle "estetize etmeye"[1] soyundular ama bunu şiirde estetiğin ne olduğunu kavrayamadan yaptılar. Şiirin estetiği kendi içinden kaynaklanır. Bu estetik hayatın rastgele öğelerinin şairin bakış açısından görüldüklerinde belli bir biçim, doku, uyum ve anlama kavuşmalarından başka bir şey değildir. Şiir hayatın bir an için böyle bir biçim ve anlam oluşturacak şekilde görülmesi ve yaşanmasıdır. Şiirin dili de bu yaşamanın ifadesidir. Ortak malımız olan dilde bize sunulan şiirin ardında şairin kişisel malı olan kendi deneyimi vardır. Sözcükleri hayatla doldurup "kelama can veren" bu yaşama ve deneyim öğesidir. Yetmişli yıllarda bir bölüm şair tarafından yazılan şiir, ardında böyle bir yaşama olmayıp "boş sözcükler" düzeyinde kaldığı, hayatı gerçekten "toplumcu" bir gözle görüp yaşamak yerine yalnızca soyut toplumcu sloganlar ürettiği için ölü bir şiirdi.

Ne var ki, bu şiire karşı olduklarını söyleyen seksenler şairleri de şiiri deneyim temeline oturtarak gerçek bir estetiğe yönelemediler. Bunun yerine,

imgelerle, söz ve ses oyunlarıyla "güzellikler" yaratmaya çalıştılar. Başka bir deyişle, şiiri sandıkları gibi estetize etmek yerine yalnızca *süslediler*. Dili slogan üretmek yerine süs üretmek için kullanmak bir fark gibi görünse de yaşamadan kullanmak açısından bu tutum yetmişli yıllarda yazan şairlerinkinden farksızdı.

Ne yazık ki seksenler şairleri süslemeyi de başarıyla yapamadılar. Daha önceki kuşaklardan kendilerine örnek aldıkları şairler arasında, ölü doğmuş bir şiir yazsalar da, bunu birazcık derli toplu bir şekilde yapan ve dolayısıyla da gerçek anlamda bir estetiğe sahip olmadıklarını biçimsel düzeyde yarattıkları uyumla örtbas etmeyi becerenler vardı; ama seksenler şairlerinin pek azı "usta"larından bu basit hüneri öğrenebildi. Kalanlar, sonunda yalnızca birer "oyuncak" olarak gördükleri sözcüklerle uslu ve uyumlu bir şekilde oynamak yerine, ne yaptıklarını bilemeyecek kadar küçük çocuklar gibi, bağırıp çağırarak bu oyuncakları birbirlerine vurdular, oradan oraya attılar, bir oyuncağı bırakıp bir başkasına yöneldiler. Böyle bir şiirin gittikçe daha çok yalpalayarak aynı boşluğun çevresinde dönüp durmaktan başka bir şey yapması beklenemezdi ve nitekim öyle de oldu.

Genç kuşağın önde gelen eleştirmenlerinden Yücel Kayıran bir süre önce ilginç bir yazısında seksenler şiirinin de artık yetmişler şiiri gibi soyut bir "bildiri" şiirine dönüştüğünü söylüyor ve sözünü ettiği olgunun bir dizi çarpıcı örneğini sıraladıktan sonra, "Peki bu şiir, bir zamanlar muhalif olduğu şiir ile aynı hizaya nasıl gelcli?"[2] diye soruyordu. Bence bu sorunun cevabı bu şiirin buraya *gelmediği*, çünkü zaten buradan hiç *gitmediği*. Yukarıda açıklamaya çalıştığım gibi, "ardında bir hayat olmayan boş sözcükler olmak" açısından seksenler şiiri işin başından yetmişler şiiriyle aynı hizadaydı. Gerçek bir kaynağı olmayan bir şiirin bu anlamda temelde benzediği başka bir şiire giderek yüzeysel olarak da benzemeye başlaması ise bu kaynaksızlığın ve kimliksizliğin kaçınılmaz bir sonucu. Kendine ait bir yeri olmayan seksenler şiiri oradan oraya kayıyor ve artık yalnız yetmişler şiirine değil başka şiirlere de benziyor. Şöyle şaşırtıcı örneklerle de karşılaşabiliyoruz :

> Ali Sokağı'nı yurdum gibi severdim
> inceliğinden geçilmez de Dilek Sokağı
> Nazan Sokağı'nın güzelliğinden nasıl geçerdim
> İkisi de ömrümün en kibar semtleri
>
> Ben başkasının sokağı olsaydım
> İçimden kardeşlerim gibi geçin isterdim[3]

Bu dizeler nereden? Ziya Osman Saba'nın haklı olarak üçüncü sınıf bulup yayımlamamaya karar verdiği bir şiirinden mi? Hayır, adı seksenler şiiri ile özdeşleşmiş bir şairin en son yapıtlarından birinden. Ve aynı şair rahatlıkla üçüncü sınıf Orhan Veli şiirleri de yazabiliyor.

> Birazdan göğü dolduracak
> bulutları gördüm de Tanrım

senin gizli gizli şiir
yazdığını anladım[4]

ve

Bağışla beni Tanrım
şu sırplanlara baktığımda
bazı insanları senin
yarattığına inanmıyorum[5]

Bu örnekleri çoğaltıp sorunun tek bir şairle sınırlı olmadığını, başka seksenler şairlerinin de şiirden şiire savrulduklarını göstermek olanaklı. Ama bu birden bire ortaya çıkmış bir gelişme değil, deneyim temeli üstüne kurulu olmayan bir şiirin ne yaptığını bilmeden sözcükler arasında gezinirken kaçınılmaz olarak başkalarının gerçek deneyimlerinden çıkmış sözcük ve söyleyişlere de yönelip bunların kötü kopyalarını üretmesi. Ortada gerçek bir gelişmeden çok, bir yerinde sayış var. Yücel Kayıran andığım yazısında verdiği örneklere ilişkin olarak, "Bu şiirlerde konuşan özne nerede?"[6] diyordu. Sorunun kaynağı gerçekten de tam da bu : Seksenler şiirinde hiçbir zaman gerçek anlamda konuşan (ya da daha doğru bir deyişle *yaşayan*) bir öznenin olmamış olması.

Dilin ardında bir "konuşan"ın olmayıp sözcüklerin birbirlerini türeterek bir anlamda "kendi kendilerini konuştuğu" düşüncesinin son yıllarda Batı'da bazı çevrelerde yaygın olarak ileri sürüldüğünün bilincindeyim. Dahası sözcüklerin dünyaya değil başka sözcüklere işaret ettikleri ve dolayısıyla da kişisel deneyimin hiçbir zaman dile aktarılamayacağı Hegel'in neredeyse iki yüz yıl önce yayımlanan *Fenomenoloji*'sinin daha ilk bölümünde yer alan bir sav ve – Hegel elbette bunu kabullenmek istemeyecek olsa da – günümüzde, orijinallik diye bir şeyin olmayıp her şeyin başka bir şeyin kopyası olduğunu ileri süren postmodernizmin köklerini de bir ölçüde bu savlarda aramak olanaklı. Ama ben katılmasam da, ciddi felsefi görüşler oldukları yadsınamayacak olan bu tür görüşlerden seksenler şiirinin de payını almış olabileceğini düşünmek bu şiire hak etmediği entelektüel bir derinlik atfetmek olur. Seksenler şairlerinin Batı felsefesinin (ya da hatta Batı edebiyatının) evrimini yakından bildiklerini sanmıyorum. Yazdıkları şiirin arkasında kanımca çok daha yerli bir olgu var. Hiçbirimizin artık *içinden* bilmediğimiz ve bu, bazılarının sandığının aksine, siyasi bir sorun değil, düpedüz kronolojik bir sorun, bir çağ sorunu olduğu için, hiçbir zaman bilemeyeceğimiz eski şiirimiz bir gelenek ve hatta bir "zevk" olarak yaşıyor olmasa da, bir tür *tik* olarak yaşamaya devam ediyor. Bu şiirin çarpıcı bir dille ve söz sanatlarıyla yazma tutkusu bizi için için bugün de etkiliyor. Elimizde olmadan, böyle yazılmazsa şiir yazılamayacağını düşünüyor ve bize şu ya da bu şekilde bu ögeleri sunmayan şiirlerden rahatsız oluyoruz. Kendi içinde kuşkusuz, hayatın belli bir biçimde algılanıp yaşanması, yani bir *deneyim* olan ruhuna artık giremediğimiz bir geleneğin bir tik düzeyinde sürdürülmesi de şiiri yalnızca dille oynanan bir oyun sandığı için sözcükten sözcüğe geçerek

aynı kısır döngünün içinde dönüp duran seksenler şiiri gibi bir akım oluşturabiliyor.

Bu yazının başında yetmişli yıllarda kimi şairler tarafından yazılan şiirin bariz bir şekilde kötü olduğunu belirtmiş ve bu şiiri eleştirmenin bir marifet olmadığını söylemiştim. Aynı ölçülerle bakacak olursak, seksenler şiirini eleştirmenin bir marifet olduğu söylenebilir mi? Elbette hayır. Ama çoğu örnekleri şiir olarak eleştirmeye değmeyen seksenler şiiri bir eylem olarak kanımca gene de eleştirmeye değer. Şiiri "kurtarmak" gibi bir amaçla yola çıkan bir akımın onlarca dergi çıkarıp düzinelerce şair ürettikten sonra şiiri devraldığı kısır noktadan bir adım ileri götürememiş, yalnız bu arada oynadığı anlamsız oyunlarla daha da fazla insanın şiire yabancılaşmasına yol açmış olması ironiktir. Seksenler şiiri bunun için eleştirilmeyi hâlâ hak etmektedir. ❑

(1) Adnan Özer, "Türk Şiiri İpotek Altındadır", *Öküz*, Mayıs 1999, s. 35
(2) "Yüzeyin 'Ağırlığı'", *Adam Sanat*, Eylül 1999, s. 75
(3) Haydar Ergülen, "Ben Başkasının Sokağı Olsaydım...", *E*, Temmuz 1999, s. 40.
(4) "Gizli Şair", *Gösteri*, Eylül-Ekim 1999, s. 47.
(5) "Sırplan", *Gösteri*, Eylül-Ekim 1999, s. 47.
(6) "Yüzeyin Ağırlığı", s. 73.

FAKİR BAYKURT
Bütün Romanları :

Yılanların Öcü
Irazca'nın Dirliği
Onuncu Köy
Kaplumbağalar
Kara Ahmet Destanı
Amerikan Sargısa
Köygöçüren
Tırpan
Yayla
Keklik
Yüksek Fırınlar
Koca Ren
Yarım Ekmek

ADAM YAYINLARI

ASTRONOM VE ERMİŞ

Şükrü Günbulut

Kanadalı astronom, uzayda bir yıldızla "*ilişki*" kurmuş. Şili'de And'lar üstündeki Las Campanas adlı gözlemevleri bütününün içinde yaşıyor. Kuş uçmaz, kervan geçmez bir dağ tepesindeki gözlemevine özel bir yolu izleyerek, gelmiş. Burada yiyip içiyor, yatıp kalkıyor. Yaşlanan bir yıldızın, 1987'deki patlayışını görüyor. Bu öylesine muhteşem bir aydınlıktır ki, gözünü teleskoptan ayırıp, uzayın o noktasına baktığında gökyüzünde bu aydınlığı fark ediyor.

Teleskopa taktığı makinelerle bölgenin fotoğraflarını alıyor. Tek başına, And'ların soğuk gecelerinde, eski aletleri itip çekerek uzun gözlemler yapıyor. Notlar tutuyor.

O orada çalışadursun, İstanbul'da bir apartman dairesinde astronomi öğrenimi falan yapmamış, bir kez olsun teleskopla bakmamış bir hanım, evrenin her köşesiyle ve Las Campanas'takilerin ulaştıklarından bin kat uzağından anında (ışık hızını beklemeye gerek yok) ilişki kurduğunu savlıyor. Ayrıca, 1200'lü yıllarda Anadolu'da yaşayan bir mistiğin ruhunun kendisine geldiğini söylüyor. Bununla da kalmıyor, evrenin tek haber alıcısı olduğunu ilan ediyor. Son moda bilimsel terimlerle konuşuyor. Karşılıklı oturduğumuzda, bana NASA'nın bile kendisine muhtaç olduğunu anlatıyor. "*Büyük galaksi imparatorlukları*"nın, "*Merkez Üstü Merkez*"lerin mesajlarını alıyor.

Ne kolay iş... Bizim zavallı bilgin didinsin, bu hanım, sıcak yatağında evrenin bütün katmanlarından, bütün tanrılarından ve yıldızlarından Türkçe mesajlar alsın...

Genç bilgin, Las Campanas'taki teleskopa gözünü dayayıp bakıyor. Bayan'ın buna gereği yok. Onun "*kalp gözü açık*". Bilgininki kapalı. Açılması için aklın uçup gitmesi gerek. Divaneler, Doğu'da ne de kutsaldır. Bilimde, sanatta, felsefede çalışan ham ervahın ve nice imansız kâfirin kalp gözü ne de mühürlüdür.

Kısa keseyim. Bu hanıma inanmıyorum...

İnanmıyorum da bir sorun var : Galileo, doğruları söylediğinde ona da inanmayanlar vardı. Bu hanıma inanmamakla ben de acaba Galileo'ya inanmayanların durumuna mı düşüyorum?

Bunu irdeleyeyim : Bayan hangi gelenekten geliyor : Galileo'ya inanmayanların geleneğinden. Hangi dili kullanıyor şimdi? Galileo'nun dilini. Bu

hanımın bağlı olduğu gelenek, çok sabıkalı bir gelenek. O geleneğin ne uyduruklar uydurduğunu, uyduruklarının nasıl birer birer ortaya çıktığını, büyük bir pişkinlikle, yalan çıkarıcının (bilimin) terimlerini, hatta yöntemlerini kullanarak, yeniden ne uyduruklara yöneldiğini sabıka kayıtlarından (İnsanlığın tarihinden) biliyoruz.

Bir adam düşünün. Yaşamı boyunca hep yalan ya da yanlış söylemiş. Zaman içinde bütün bu yalan ve yanlışlar ortaya çıkmış. Bu kişi, üstüne üstlük, yalanlarını ortaya çıkarıp doğruları söyleyenlerin birçoğunu da öldürmüş. Sonra da öldürdüklerinin ağzıyla konuşmaya başlamış. Böylesine bir acayip adam. Ve bu adam konuşmasını sürdürür, sürdürdükçe de yanlışları ortaya çıkarmış. Bu adamın şöyle ele gelir bir tek doğru laf ettiği olmamış. (İyi olun, doğru olun, gibi her yana çekilebilen, bu yüzden de anlam değeri olmayan, genel geçer laflar dışında.) Dünyaya, evrene, sanata, bilime, insana, felsefeye değgin ne ki somut bir laf etmiş mutlaka yanlış çıkmış.

Şimdi, ben bunun söylediklerine niye inanayım? Onun yamacında, doğru söylemeye gayreti, kendi yanlışını bulma çabasından da belli olan biri daha var. Teleskoplu biri. Sabıkalının yalanlarını da zaten bu teleskoplu çıkarmış. Oysa sabıkalı, teleskoplunun hiçbir yanlışını çıkaramamış. Teleskoplu, kendi yanlışını kendisi çıkartarak ilerlemiş. Hangisine inanayım? Galileo, böylesi bir sabıkalı gelenekten gelmemişti. Bunu görenlerin onun yanında olması gerekirdi. En azından onun sabıkalıyla tartışmasında..

Sabıkalı türlü türlü kılıklara girer. Hümanist olur, ince düşünceli filozof olur, bilgin olur, rahip olur, üniversitede hoca olur. Ne de akıllı ve dokunaklı bir sesle konuşur. Ne kibardır. Nasıl da incitmez seni. Ne de tarafsızdır, açıktır, liberaldır. Bir şiir gibidir konuşması. Nasıl da geniştir kafası falan. Ama erbabına o ağır kokusunu belli eder. Eski ahbapları onu tanımakta hiç güçlük çekmezler.

Biz onu gözümüzden hiç kaybetmedik. Her kuşkuyu, Galileo'ya duyulan kuşku gibi düşünmemek gerek. Her kuşku, tek tek, özel durumu içinde ele alınmalı. Ve bu değerlendirmede sabıka kayıtları da mutlaka elimizin altında olmalı. Asıl olan, kayıtlarda beliren tarihsel ve kültürel bağlantılardır.

Gerçeği bulmak hem zor, hem de çok kolay. Gerçek, tarihle bulunur. Gökyüzü konusunda tartışan tarafların gerçeği de... Yalanlara inanmaması için, avukata, doktora, fizikçiye, mimara tarih bilgisi ne çok yararlı. Bu iki tarafın geçmişini anlatan tarih... Aydın olmanın baş şartı bu tarihi bilmektir.

Devletin sabıka tarihi de tarafların tarihini anlamak için gerekir. Sabıkalı, devletle çok sıkı fıkıdır. Ruhçulukla, yönetimin sabıka tarihi birbirine dolalıdır. Yönetimin tarihi, sabıkalının nereden beslendiğini, hangi kültürle, hangi geçmişle ilişkili olduğunu bilmemize, yardım eder. Yollarımızı ilkin böylece bulabiliriz. Böylece kurnazın izinden gitmeyiz.

Sabıkalının sabıkasından örnek vermeyeceğim. Sonsuzun içinden bir, iki, üç ya da bin örnek de versen sonsuzu bu örneklerle sınırlamış olursun. Sabıkalıdan verilen örnekler böylece sabıkaları numaralayıp sınırlayarak onu aklar. İsteyen onun marifetlerini kendi emeği ile öğrenir.

Dessas'ın her saniyedeki davranışları bir kolosal pislik oluşturmuştu. Şimdi zorluk, bu büyük pislikten örnek vermek. Hangi örneği verirsen ver,

Turgay Fişekçi

YÜZÜN BOYUNCA

Gün boyu gözümün önünde dönüp durdu yüzün
Rüzgârla uçup gelen bir ayçiçeği yaprağı gibi
Sarıydı, maviydi, pembeleşti durup dururken
Yüzün, gözümün önünde dallardan dökülen narlardı

O narlar hep yol kıyılarında, durulamayan
Bir an görülüp, geçip giden, sonra yenileri
Sararmaya yakın incir yapraklarının gölgelerinde
Çiğ süt kokusu, koyun çıngırakları, tren düdükleri arasında

Unutulmuş üzüm salkımları, oraya buraya sarmış asmalarda
Yapraklarını aralayabilsem, yüzün çıkacak karşıma
Düşle bak, düşe kalka doğrulunamayan yollarda
Ben, bir yüzün, bir yüzün, bir yüzün boyunca geçilen hayatta.

Dessas'a yardım etmiş olursun. Çünkü verdiğin hiçbir örnek, Dessas'ın ortaya koyduğu bu kütlede eksilme yapmaz. Sen asıl kütleyle değil, anlatabileceğin küçük bir bölümle oyalanır, Dessas'a yarar sağlarsın. Büyük pisliklerde örnek vermenin zorluğu burada. Dessas ikide bir bağırır : "Bizim böyle olduğumuz üstüne bir tek örnek verilsin. Hayali ihracat üstüne bir tek örnek verilsin", ya da "Belediyelerdeki yolsuzluklar üstüne bir tek örnek vs..." O bunu söylediği anda hayali ihracat dosyalarının 1586'sı yargı önündeydi. Ve o dönemde proje yapıp, ruhsat çıkaran bir mimar olarak, belediye çalışanlarının ne yaman rüşvetçi olduklarını bilen bendim. Ama o, bir örnekle bizi tuzağa düşürüp aklanmak istiyordu. Bir suç işleyenin suçu dillerde dolaşır, bütün yaptıkları suç olanın hangi biri söylensin? O yüzden hiçbiri söylenmez.

And Dağları'na dönelim. Alçakgönülle çalışan şu ince çocuk... Gözlerinin nurunu bu ıssız dağ başlarında tüketecek. Öte yanda kalp gözü açık ermiş, bütün insanlardan üstün ve Allah dostu olarak, inanmayanları cehenneme atacak. Bu iki tavırdan hangisi daha olgun ve bilge? Hangisi daha bencil? Hangisi "nefsini" büyük görüyor, gururlanıyor, "azamet peydah ediyor, kibir sahibi"? Ruhçular, bu "kibir" sözcüğünü çok kullanırlar. Kendi başına düşüneni, o sözcüğün tabusuna sokarak lanetlerler. Bakındı siz. Benim sözüme inanmayanların hepsi, inanmadıkları, kendi akıllarına gittikleri için kibirli. Benim aklımdan başka akıl yoktur diyen ben kibirli değilim. Ne diyelim. Böyle bir mantık ancak ruhçuda görülür. Onun her şeyinin ters olduğunu kaç kez söyledik. ❑

AGB VERİLERİ (RATING) ÜZERİNE

Gürcan Arıtürk

Özel televizyonlardan önce günlük dilimizde olmayan rating, televizyon programlarının izlenme durumu demek. Daha önce yoktu rating, çünkü yalnızca TRT'nin olduğu seçeneksiz bir ortamda amaç çok izlenmek değil daha çok haber ve bilgi vermekti, eğlendirmekti, eğitmekti.

Özel televizyonlar çıktıktan sonra amacın çok izlenmek olması kötü değil tabii. Herkes yaptığı güzel bir yayının çok kişiye ulaşmasını ister. Burada önemli olan çok izlenmek isterken ilkelerden taviz verilip verilmediği. İlkeler nedir derseniz, ciddi haber vermek, izleyicinin bazı zaaflarından yararlanmamak, kişilik haklarına saygı, şiddetten uzak kalmak, duygu sömürüsü yapmamak, sorumlu yayıncılık vb. sayılabilir. Ne yazık ki çok izlenen "kötü" bir program iyi programları kovuyor. Haber ve bilgi vermek yerine eğlendirmek gereğinden fazla ağırlık kazanıyor ve eğitmek yerine yönlendirmek öne çıkıyor. "Kötü" programla çok izlenmek varken, sonunda aydın çevrelerin beğenisini kazanmak da olsa, halkın ucuz beğenilerini zorlayarak iyi program yapmak kimsenin işine gelmiyor.

"Kimsenin" demek biraz yanlış oldu, çok ratingli "kötü" programların iyilerini kovmayacağı tek yer, izleyicileri gözeten ama onların seviyesini yükseltme zahmetine de maddi karşılık beklemeden katlanabilen TRT. Buradaki "katlanma" sözcüğü, halkın eğitim ve bilgi seviyesini yükseltme çabası sırasında karşılaşılan ve seve seve katlanılan güçlükleri kastetmiyor, bu uğurda çok izlenmek için ilkelerden taviz vermeme, geçici bir süre az izlenmeyi göze almak anlamında. Ayrıca her şeyin baştan savma ve ucuzuna yapıldığı bir ortamda başlıbaşına iyi bir program yapmayı da "katlanma" sayanlar bulunabilir.

İşte televizyon izlenme durumu için tipik bir gün olan 30 Eylül 1999 günkü TV izleyici ölçüm sonuçları :

Birinci sırada haberleri magazinleştirmekle, sanki izleyici bir haberi bir defa göstermekle anlamaz gibi tekrar tekrar aynı görüntüleri kullanmakla ünlü bir kanalın ana haber bülteni yer alıyor. Yerli bir dizi, ödüllü bir yarışma programı ve yine bir yerli dizi ardı ardına geliyor. Haber bültenleri ve yerli dizilerin arasında magazin programları ve yabancı filmler de var. Spor haberleri, çizgi filmler ve güldürü programları da çok izlenenler arasında. En çok

izlenen ilk 100 programın ikinci yarısına baktığımızda ise reality show'ları, yabancı dizileri, kadın ve müzik programlarını görüyoruz. Bu bölümde kendilerine zorla yer bulabilen programlar ise "haber gibi" haber yapan ciddi haber programları ile belgeseller ve eğitime yönelik programlar son sıraları paylaşıyor.

Fransız şirketi AGB'nin televizyon izleyici ölçümleri, seçilen ailelerin televizyonlarına bağlı bir ölçüm cihazıyla belirleniyor. O denekler ne derece geneli yansıtıyor, yansıtsa bile deneklerden gelen bilgilerin ne kadar güvenli olduğu tartışma konusu. Çünkü evde olmayan bir denek de evde o programı izliyor gösterilebilir. Bunun tek önlemi zaman zaman telefonla denekleri yoklama yeterli mi?

En iyisi bu tartışmaları bir tarafa bırakarak televizyon kuruluşlarının program değerlendirmelerini kendi içlerinde, yanlışlarla yarışarak değil, kendi ölçüleriyle yapmaları, alıcıların yerine mesleki kamuoyunun yönlendirmelerine güvenmeleri. Hem unutmayalım, biraz abartarak söylersek : "En iyi tiyatrocular seyirciyi hesaba katmayanlar arasından çıkar." TV'lerin en büyük destekçisi reklam verenlerin de çok seyredilmekle, çok etkilemenin bir olmadığını bilerek, prestijli reklamcılığa ve sponsorluğa yönelmeleri gerek kanısındayım. ❑

Soldaki kitapçınız

Raflarımızda kadın sorunları, felsefe, marksist literatür, edebiyat, dünya ve Türkiye tarihi, sosyoloji, psikoloji, şiir ... kitapları bulacaksınız.

Cinsiyetçi, ırkçı, faşizmi savunan, insan haklarına saldıran kitapları ise bizde aramayın.

Karakedi Kitabevi

- **Sakızgülü Sokak, Göynük Apt. No: 24/4, Kadıköy**
- (Reks Sineması karşısı, Kadife Sokak girişinde **soldaki** kitapçınız)
- Tel: (0216) 418 53 40 (Telefonla sipariş verebilirsiniz)

Hüseyin Ferhad

JİXE DAİDA, I

İçine soy kendini
kendini bana vermeden
iki kere daha ilikle
düğmelerini çözmeden

Aral'a Hazer'a sağ
süt yüklü memelerini
dua et ve hafifle
döşeğime girmeden

Sonuna kadar git
gizli yollarımı ezberle
ateşe tutmadan eğnini
ateşi terinle besle

Umurumda değil hiç
onca sağrak sürmen
İt Küçücek'e has
o aşüfte nefesinle

İçinden oku kendini
kendini bana ermeden
ricat sanıp iniltini
uyanır yoksa Ötügen

JİXE DAİDA, II

İçinden nehir geçmeyen
başka bir şehir söyle
yıldızları som gümüşten
bir başka Ulan-Bator

orada çiftleşelim seninle.

Su perilerinin uğramadığı
başka bir göl söyle
çok uzaktan Çin Seddi'nden
bir başka Kuku-nor

orada çiftleşelim seninle.

Çözülünceye dek ebemkuşağı
dilek tut ve bekle:
ezberindeki *Hududü'l Âlem*'den
ikimize bir yer işaretle

JİXE DAİDA, III

Dün ikindiyin küremde
seni mahzun gördüm
turkuaz bir aynanın içinde
turuncular içinde

aklım gitti. Begüm

Güneşe tutup yüzümü
guruba remil döktüm
çözülsün için kara büyü
kaderindeki kördüğüm

Lakin aynadaki sûret
aynadan taşan işaret
bencileyin abdala malûm olan akıbet
sana aitti. Begüm

İki *Yurol* bir *Maktaal*

laaal

JİXE DAİDA, IV

Sen kimin cinisin Mansur
kime sakladın kendini
tılsım nasıl bozulur
çözmeden hurufat ilmeğini

Bir dirhem kül bir arşın ipek
hâlâ ellenmeden durur.

Bencileyin bir bağatur
ne anlar deryada bir katreden
imla işaretleri zeyrek
bir müselsel besmeleden

Sagusu söylenmeden gömülen
o müşrike bakılırsa.

Dönülmez yollardan yürüsen
tekrar Sind'e, Talas'a,
kaç misli *Tavasîn* bulunur
ayak izlerin iğneyle kazılsa

JİXE DAİDA, V

Kâbe'yi aklında tut
Yedi Askı'yı ezberle
geldiğin yollardan git
yine Maveraünnehir'e

Kır ve göm mızrağını
ho ağacının dibine
kendi adını kazı
altın harflerle Delhi'ye

Durdur akan zamanı
İki Bin'i bir geçe
tüm Çin'i teslim al
bir şikeste tebessümünle

Bencileyin bir abdal
kendini tekzip ederse
uzat serçe parmağını
küs artık Mergen'le

JİXE DAİDA, VI

Geceleyin geçtim Fırat'ı
Dicle'yi, Zap'ı ikindiyin
kulak asmadan ikazlarına
içime mahpus kâhinin

Göç mevsimidir şimdi
akşam cebirle iner Herat'a
menzil gidildikçe gecikir
bir uzaktan bir başka uzağa

Afif bir o kadar zelil
bir fazlasıyla erbain
gurbette bir putperest klanı
musavvir nerden bilsin

Mîr Seyyid Ali'yi seçtim
bir de Nihâl Çand'ı
suya ve rüzgâra nakşetsinler için
Çet Çelpen'in kafatasını

Topla şu sofrayı, çağa
geyik etine figan sinmiştir
incir veya hurma yoksa
git İrem'den üzüm getir

JİXE DAİDA, VII

Sitem kargış nafile

Yüzleşmek istiyorsan kendinle

Örtün. Mut kapılarını kilitle
yatsıyı, sahuru dinle

aşk cinlerini, esin perilerini zehirle
kalbini bes bana değil
herkese mühürle

Seni avutmak ne mümkün

Örtün. İçine, mağarana çekil
bes onu düşün. Nebile

Çilentiye benzer bir sesle
teklifsiz bir hevesle
imâyla, telmihle
havını yitirmiş müstağni kelimelerle

Seni avutmak ne mümkün

Örtün. Nedamet getir
bes onu düşün. Nebile

o sağusu söylenmeden gömülenle
o külü kefeninden dökülenle
o gizli sevdadan ölenle
sen de siyahlara bürün

JİXE DAİDA, VIII

Kaf dağının önüne yağmur yağıyordu. Güneş daha bir kararıyordu. Kavmim ücralara, kendi mecralarına çekiliyordu. *Divanü Lûgati't Türk* okuyarak avunuyordum. Rüzgâr fırtınaya çeviriyordu. İpek Yolu daha bir kısalıyordu. Geri döneceğini biliyordum. Çini kâsede bir karanfil seni bekliyordu kırmızı rengini atmak için başka bir kırmızıya. Bahr-i Hazer puslanıyordu. Geleceğini biliyordum. Yine de sihirli kürem ikide bir alarıyordu

Gözlerimi yumdum. Seni düşündüm, Tomris'i. Yahşi ve cesur. Seni düşündüm, İt Küçücek'i. Yüzü el kadar, gözleri mahmur. Seni düşündüm, Begüm'ü. Kirpikleri Erivan, gamzeleri Batum. Seni düşünmemle yaz oldu, hayal ülkem yavrulu geyiklerle doldu. Mim parmağımı *kaf* harfine koydum, ayak tıpırtılarını heceye, aruza vurdum. Mefulü mefailü mefailün fa. Zülfü siyah kadınlar korosu yine o şarkıyı söylüyordu

Yağmur durdu. On iki tef
bir o kadar santur
boşandı gümüş yüzüklü parmaklardan
göğ çayırlara

Yağmur durdu. On iki bağatur
daha işmar etmeye kalmadan
sıyırıp yüzlerindeki maskları
başladılar ulumaya

Seni gördüm, İli'yi. Bir dirhem bakır, bir arşın pösteki. Seni gördüm, İtil'i. Soyundum, mavi sütünde iki defa yundum. Bir çift çakal iki vakittir izimi sürüyordu, *Dîvanü Lûgati't Türk*'ün sayfaları azaldıkça sayıları ikiye katlanıyordu. Bermutad akşam oluyordu, yine kalbim Asya'nın en uzağına taşıyordu. Seni gördüm, İrtiş'i. Bütün akarsular bir damla gözyaşı halinde yinine sukut ediyordu. Kainat boynuz sesleriyle çalkanıyordu

Zülfü siyah kadınlar korosu hâlâ o rafızî şarkıyı söylüyordu.
Geleceğini biliyordum, fakat çok uykusuzdum

Mefulü mefailü mefailün fa

JİXE DAİDA, IX

Koynumda bir dişi akreple
dolaştım yaban illeri
göllerden ve kadınlardan çok
resmettim mühimme defterime
yunduğum gizli nehirleri

Aşka dair tek kelime etmeden
sır ve kehanet cinlerine
buldum sayısal iksiri
buldum ve nekşettim belleğime
Erdebil'de bir seher vakti

Yüzüğümle dokundum ilk
Kutup Yıldızı'na ve Hilâl'e
şeneltsinler diye yerküreyi
ateşe mecbur bir halk
bencileyin bir dişi akreple

Mahzun bir o kadar muzdarip
dolaştım yukarı illeri
güneş doğmadan emzirip
uçurduğum bir gri buluttan
kar yağıyor yollara şimdi

KARABURUN, ASSOS, LESBOS

Gürhan Tümer

Karaburun

"Dörtnala gelip Uzak Asya'dan / Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan" memleketimizin batısında, Ege Denizi'ne, Cyrano de Bergerac'ın kocaman burnu gibi dalan yarımadanın ucundadır Karaburun. İzmir'in bir ilçesidir. Ama ilçe olması, ilçe olmayı hakettiğinden değildir; siyasi, daha doğrusu, askeri nedenlerdendir, çünkü Sakız Adası'na yakındır, Midilli Adası'na da pek uzak değildir. Aslında, basbayağı bir köydür. Belki de, Türkiye'nin, köye en fazla benzeyen ilçesidir. Bildim bileli de böyledir; çevresine yazlık konutlar, siteler yapılmıştır, iskelesinde, güzel bir koya bakan, dört yıldızlı, kocaman bir oteli de vardır artık ama, merkezi, hâlâ daha, hemen hemen hiç değişmemiştir. Öyle ki, şu eski halk deyişi, hâlâ daha az çok geçerlidir : "Karaburun, Karaburun / İki bakkal bir furun."

İzmir'e uzaklığı, topu topu 100 kilometre kadardır ama, yolu, hele Gülbahçe'den sonra, dönemeçli, dolambaçlı, biraz da yokuş olduğundan, nereden bakarsanız, iki saate yakın çeker. Ama güzel bir yoldur. Oradan baktığınızda, aşağıda gördüğünüz deniz, en güzel denizleri, örneğin, diyelim ki Bodrum'un denizini, bence asla aratmaz. Ben Karaburun'u severim.

Yıllar önceydi. Fakülteden bir arkadaşımızla birlikte gitmiştik. O şimdi emekli ve hasta; onunla gitmiştik. Bir

"Mıstık Motel" vardı. Orada kalmıştık. Uyduruk bir yerdi. 1000 liraydı odalarının geceliği. O akşam, yemeğimizi, deniz kıyısındaki, salaş mı salaş bir lokantada yemiştik. Balık ve rakı söylemiştik. Yanında da, birkaç baş soğan vardı. Derken, elektrik kesilmişti birden. Ama karanlıkta kalmamıştık, çünkü ayın on dördüydü. Ay, kocaman ve aydınlık bir tekerlekti gökyüzünde.

Bütün bunlar, belki bir şey değildi, topu topu soğan başıydı, alkoldü, küçücük bir gezegendi ama, yıllar geçti, unutamadım o geceyi.

Dediğim gibi, o arkadaşım artık emekli, yani yaşlandı. Şimdi artık "Mıstık Motel" yok. Şimdi, onun az ötesinde, az önce sözünü ettiğim, o kocaman otel var. Onun adı bir tuhaf : "Agrigento Narcissus." Zaten, "otel" de değil o, "hotel".

Ama güzel. Bakmayın yukarıdaki nostaljik sözlerime; o anıları, sevmesine seviyorum, o günleri, özlemesine özlüyorum ama, eğer "Mıstık Motel" yıkılmamış da kalmış olsaydı, ben artık orada kalmazdım; "Hotel Agrigento Narcissus"a giderdim. Giderdim değil, gittim; geçen hafta oradaydım. Bu yazının tohumları, o otelde, o otelin lobisinde atıldı. Oranın penceresinden, denize, havuza girenlere bakıp, kahvemi içerken düşündüm yukarıda yazdıklarımı ve aşağıda yazacaklarımı.

İçlerini bilmem ama, o pencereden bakarken gördüğüm kadarıyla, o gün, güneşin, denizin, havuzun tadını çıkaran, çıplak kafalı, göğüsleri kıllı, geçkin adamlar, orta yaşlı kadınlar, birer küçük Venüs olan genç kızlar, mutluydular. Hiçbir şey düşünmeden, yazı yaşıyorlardı.

Bense, az önce de söylediğim gibi, yazacağım bu yazıyı düşünüyordum. Börklüce Mustafa'yı düşünüyordum. o Börklüce ki, Fetret Devri'nde ayaklandığı, Osmanlı'ya başkaldırdığı, buraya, Karaburun'a çekilip, Bizanslı tarihçi Dukas'ın deyimiyle, "Türklere fakirliği, yani mal ve mülk sahibi olmamayı tedris ettiği; kadınlardan başka her şeyin, yani yiyecek, giyecek, çift ve ekilmiş tarlaların insanlar arasında müşterek olması akidesini telkin ettiği; 'Ben senin evine kendi evim gibi, sen de benim evime kendi evin gibi girip çıkarsın, kadınlar müstesnadır' dediği"; ayrıca, Sakız'daki Hıristiyan halkla pek sıkı fıkı olduğu için, burada, Karaburun'da meydana gelen, zorlu ve kanlı bir çatışma sonucunda yakalanıp idam edilişini, onu düşünüyordum. Onu, bu olayların geçtiği Karaburun'daki, "Hotel Agrigento Narcissus"un lobisinde, sabah kahvemi içerken, havuza; denize ve kendi dünyalarına dalmış olan ve 600 yıl öncesinin Karaburun'unu akıllarının ucuna bile getirmeyen insanlara inat ve mutsuz olma pahasına düşünüyordum. Ve Nâzım'ın şu dizelerini mırıldanıyordum : "Bakıyor : / Başı tıraşlı / kalınkaşlı / ince uzun boylu Börklüce Mustafa."

Ben Karaburun'u severim. Ve çoktur benim Karaburun'la ilgili anılarım. İşte bunlardan biri daha :

Birkaç yıl önceydi. Yağmurlu, ama çok yağmurlu bir kış günüydü. Yağmur, neredeyse bütün gün yağdıktan sonra, bir ara durmuştu. O zaman, Karaburun sokaklarında yürüyüşe çıkmıştık. Toprak ıslanmış, gevşemiş, çamur olmuştu. Gruptaki bir bayan, çizmeli ayakları, o vıcık vıcık çamura batınca sinirlenmiş, söylenmeye başlamıştı. Grupta Hanifi Teyze de vardı. Namazında niyazında, hacı olmuş, nur yüzlü bir kadıncağızdı. İşte bu hatun kişi, dedi ki ötekine : "A kızım, neden öyle söylersin? Zamanı gelince, hepimiz o toprağın, o çamurun içine girip yatcez [yatacağız] ya. O zaman ne yapcen [yapacaksın]?

Assos

Bu anı, beni birdenbire, Karaburun'dan alıp, Assos'a götürdü. Hem de pek tuhaf bir yoldan :

Et, ölü et, toprağa karşı çaresizdir, ona karşı koyamaz. Toprak, bağrına aldığı ölünün etlerini öğütür, çürütür, yok eder. Bu gerçeği herkes bilir, hem de çok iyi bilir. Ama yine de, Halide Edib'in, "Mor Salkımlı Ev"indeki şu satırları okuyup da, etkilenmeyecek, çarpılmayacak bir insan düşünülebilir mi?

"Selimiye'de o günlerde mezarlıklar arasında dolaşırken, beyaz sakallı, düşük kıyafetli bir adam gördüm. Ve daima ne zaman mezarlığın önünden geçsem, onun gölgesini mezarlıklar arasında görüyordum. Niçin dolaştığını çok merak ediyordum. Bir gün sokakta Haminne ile yürürken, onunla karşılaştık. Haminne onun yanına doğru gitti, hatırını sordu. Sonra bana onun hayatı hakkında verdiği malûmat içimde büyük bir tesir yaptı. Sakalının aklığına rağmen, meğer kırk yaşından pek fazla değilmiş. On beş yıl önce karısı ölmüş. Bütün bir yıl, karısının mezarını açıp, karısını görmek için mezarlıktan ayrılmak istememiş. Nihayet mezarı açmış, sevgilisinin yarı çürümüş cesedi, aklını başına getirmiş, fakat yine de mezarlıktan uzaklaşmamış. İşte yarı unutulmuş ve çökmüş bir mezarlık içinde, onun karısının mezarı başında, her gece bir fener yanar ve daima üstünde çiçekler görürdüm."

Evet, bedenlerimizin, öldükten sonra, Hanife Teyze'nin deyimiyle, içine girip "yatceği" toprakla ilişkisi böyle. Bu durum, elbette ki, 600 yıl önce Karaburun'da yaşamış, döğüşmüş, yakayı ele vermiş ve Selçuk'ta, çarmıha gerili olarak dolaştırıldıktan sonra asılmış ve toprağa verilmiş olan Börklüce Mustafa'nın bedeni için de geçerli. Oysa, ünlü Romalı yazar Gaius Plinius Secundus, nam-ı diğer Yaşlı Plinius, *Naturalis Historia* (Doğa Tarihi) adlı kitabında, Karaburun'un kuzeyine düşen Assos'da bulunan ve lahit yapmakta kullanılan bir taşın, ölüyü, dişleri hariç, bütünüyle yok ettiğini ve

Antik Assos kentinin planı : Surlar, agora, tiyatro, gymnasium, Athena tapınağı vb.

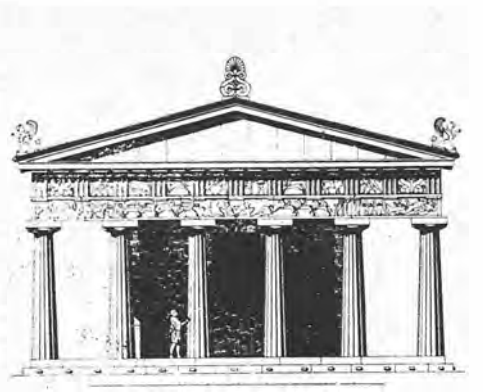

Assos'taki Athena Tapınağı. İÖ 6. yüzyılda inşa edilmiş olan bu tapınak, bugün artık böyle değil. Ama onun ayağa kaldırılmış olan kolonlarından birine dayanıp, karşıya baktığınızda Lesbos'u görüyorsunuz.

dahası, bu işi, topu topu kırk günde tamamladığını yazıyor. Yine Plinius'a göre, İ.S. 70'lerde, Suriye Valisi olan Mucianus'a göre, bu taştan yapılan bir lahitin içine konulan eşyalar, ayakkabılar, giysiler, aynalar da, tıpkı bedenler gibi, kısa sürede, çürüyüp, yok olup gidermiş.

Karaburun'dan Assos'a, işte böyle geldim.

Assos'u severim. Ama doğrusu ya, Karaburun kadar değil. Bunun nedenini pek kestiremiyorum. Ama sanıyorum, hele son yıllarda, biraz fazla turistik, biraz fazla "entel" olduğu için. Karaburun'da, Börklüce Mustafa'nın hayaletiyle karşılaşmıştım. Assos'ta ise, bambaşka birinin, Aristo'nun hayaleti çıktı karşıma. Börklüce, Karaburun'da, düşmanlarıyla, kıyasıya savaşmıştı. Aristo ise, Assos'ta, bir başka filozofla, Theophrastus'la birlikte, felsefi ve o zamanlar için bilimsel olan birtakım çalışmalar yapmıştı. Börklüce, Karaburun'da, zamanın yöneticilerine başkaldırdığı için, yakalanmış, sonra da ölüme gönderilmişti. Aristo ise, Assos'u yöneten Hermeias'la iyi ilişkiler kurmuştu. O kadar ki, onun yeğeni Pythia ile evlenmişti. Bu iki olay ya da bir başka deyişle, Aristo ile Börklüce arasında, şöyle böyle 1700-1750 yıl var. Ve ben, bu yazımda, bu olaylardan, ikincisinin tarihe karışmasından, yaklaşık 500-550 yıl sonra söz ediyorum.

Karaburun'dan, oralı bir öğretmenin yazmış olduğu, *Bizim Karaburunlular* adlı bir kitap almıştım. O kitapta, yarı-gerçek olduğunu sandığım bir öykü okudum. O öyküde, bir zamanlar, Karaburun'a atanmış olan bir imama, köylüler her gün kabak yemeği ikram edince, adamcağızın dayanamayıp, bir gün minareden "Akşam kabak aşı, sabah kabak aşı, molladır bu işin başı, usandım ya Resul Allah" diye bağırdığı anlatılıyor. Demek ki, o imam, kimi Müslümanlar gibi, "Bir lokma, bir hırka" diyenlerden değilmiş. Karaburun imamının, stoacı bir filozof olduğu da söylenemez, çünkü bu gibiler, her türlü çileye sonsuzca dayanıklıdırlar. Örneğin, İ.Ö. 331 yılında Assos'ta doğmuş olan Kleanthes, öyle biriydi. Bu adamcağız, Atina'dayken, gündüzlerini, okuyup yazarak, gecelerini de, ekmek parasını çıkarabilmek için, kuyudan kovayla su çekerek geçirirmiş. Bunu duyan Areopagus, Kleanthes'e küçük bir aylık bağlamak istemiş ama, stoacı filozofun stoacı hocası Zeno, herhalde öğrencisinin rahata alışmasını sakıncalı bulduğu için, buna izin vermemiş.

İnsan Assos'a gidince, elbette ki, kentin surlarını görmeli, agorasında, tiyatrosunda dolaşmalı, kiliseden bozma Murat Hüdavendigâr Camii'ni gezmeli; ama en tepedeki Athena Tapınağı'na mutlaka çıkmalı ve o tapınağın, Dorik kolonlarına yaslanıp, aşağıya, Ege Denizi'nin mavi sularına ve karşıya, hemen az ötedeki, bizim "Midilli", şimdiki Yunanlıların "Mytilene", Eski Yunanlıların ise "Lesbos" dedikleri adaya, mutlaka ve uzun uzun bakmalı.

Ben öyle yaptım. Ondan sonra da, ama hemen değil, yıllar sonra, oraya, Lesbos'a ayak bastım.

Lesbos

Bu yazının konusunu oluşturan üçlemenin, Karaburun ve Assos'tan sonra üçüncü mekânını oluşturan Lesbos'u, Assos'tan gördüm ama, o adaya, oradan değil, Ege'nin, yine çok sevdiğim bir başka yerinden, Ayvalık'tan gittim. Böyle yapınca da, Aristo'nun ve Aziz Paulus'un izlediklerinden farklı bir yol izlemiş oldum, çünkü onlar, Assos'tan geçmişlerdi Midilli'ye. Bununsa,

pek bir önemi ve anlamı yoktu aslında, çünkü yüzyıllar vardı yolculuklarımızın arasında ve zaten amaçlarımız da çok farklıydı. Tıpkı Osmanlı'nın, 1460'larda, aynı adaya, bambaşka nedenlerle gitmesi gibi.

Ayvalık'tan ayrıldıktan yaklaşık iki saat sonra, Midilli uzaktan görüldüğünde, ailesi Girit göçmeni olan, bu yüzden de, Ege'nin ötesi yakasındakilere, Rumca konuşanlara, nostaljik duygular besleyen arkadaşım Doktor Yaman, torbasından çıkardığı matarayı ağzına dikip bir yudum aldıktan sonra, bana uzattı. Ben de aldım ve bir yudum içtim. Konyak mıydı, viski miydi içindeki, anımsamıyorum. Öyle, insanın boğazını yakan, başını döndüren bir şeydi. Aslında, hiç mi hiç zamanı değildi içki içmenin; temmuz ayının sonlarıydı, yaz mevsiminin ortalarıydı, öğle vaktiydi, güneş tepedeydi, denizden esen rüzgâra karşın, hava sıcaktı. Ama, çoşmuştu işte dostum, dayanamamıştı, Kazancakis'in Zorba'sı gibi, "Çekelim vre kafaları" dememişdiyse de, demiş gibi yapmıştı, demiş kadar olmuştu.

Yunanistan'ın, Ege Denizi'ndeki adalarının sayısı, üzerinde yerleşme olmayanlar ve ada bile sayılamayacaklar da hesaba katılırsa, 10.000'e yaklaşıyor. Şu anda üzerinde bulunduğumuz Mytilene, Girit ve Rodos'tan sonra, büyüklük bakımından üçüncü geliyor. Turizm açısından ise, kaçıncı bilmiyorum ama, üçüncü olmadığı kesin. Bu da, Yunanistan'ın turizm geliri açısından değilse de, benim açımdan çok iyi.

Lesbos'ta kaldığım iki günde, koskoca adanın tümünü elbetteki dolaşamadım. Eskiden olsa, hayıflanırdım, çünkü o zamanlar, gittiğim her yerin her yerini, her şeyini görmek isterdim. Şimdi değiştim. Nereye gidersem gideyim, oradan oraya

Lesbos adası

Lesbos'un Molyvos kentinden bir görüntü

koşuşturmak istemiyorum. Aheste gezmek istiyorum. Hele Fransızların "curiosités" dedikleri, kısa pantolonlu, fotoğraf makineli turistler için son derece ilginç olan yerlerin pek çoğu, beni itiyor. Örneğin, Yunanistan'a gittiğimde, bilmem kaç dolar verip, bir tavernada, tabak kırmak, sirtakili bir gece geçirmek, pek fazla çekmiyor beni. Eskiden, "Vatikan'a gidip de Papa'yı görmemek olmaz" özdeyişini çok beğenirdim, çok

Theophilos Hatzimichail, Lesbos'dan Görünüm

Theophilos Hatzimichail, "Yoğurdum var, taze sütümüz var."

doğru bulurdum. Tersini enayilik sayardım. Şimdi öyle düşünmüyorum. Bilmiyorum, belki de asıl enayiliği şimdi yapıyorum.

Bu sözleri, yazımın Midilli bölümünde yazıyorum ama, orayı bundan birkaç yıl önce gezmiştim ve o zamanlarki düşüncelerim tam böyle değildi. Bu nedenle de, adadaki müzelerin birkaçını, bu arada, örneğin Arkeoloji Müzesi'ni dolaşmıştım. Şimdi olsa, "kültürsüz" damgasını yemekten şuncacık korkmaksızın, büyük bir olasılıkla girmezdim o müzeye. Belki şunu yapardım : Binanın bahçesindeki banklardan birine oturur ve içerisini, aslında hiçbir şey anlamadan, aval aval gezenleri; onların pek çoğunun, vitrinlerde sergilenenleri görmediklerini, onlara yalnızca baktıklarını ve dışarı çıktıktan sonra da, kültürlerinde bir gram bile artış olmadığını; dünyaya, yaşama bakış felsefelerinin iki milim bile değişmediğini, haklı ya da haksız olarak, bir miktar iftira payının da bulunabileceğini aklımdan çıkarmaksızın, düşünür, eğlenirdim.

Ama şunu da itiraf edeyim : Midilli'deyken, eğer bu yazdıklarımı, tam olarak, aşırı biçimde, keçi inadıyla uygulayıp da, Mytilene'nin merkezinin, yani otelimizin ve yiyip içtiğimiz meyhanelerin, alışveriş yaptığımız çarşının 4 km. ötesindeki Varia'ya gitmeseydim, oradaki müzeleri görmeseydim, gerçekten üzülürdüm.

Bu müzeler, az önce da söylediğim gibi, Midilli'nin en büyük kenti Mytilene'nin hiç mi hiç uzağında değil ama, yine de, hayli ücra bir yerde. Oralara gidebilmek için, sorup soruşturmak, tozlu birtakım yolları yürümek gerekiyor.

Birbirine iki adım mesafedeki iki müzenin ikisi de, Midilli'de doğmuş, ama uzun yıllar, Paris'te, sa-

natla, sanatçılarla iç içe yaşamış, bu işin ticaretini de yapmış olan, Stratis Eleftheriadis-Teriade tarafından yapılmış.

İçerdikleri yapıtların sanatsal değerleri bir yana, bu iki müze, benim ilgimi, iki farklı nedenden dolayı çok çekti.

Birincisinde, Chagall'dan Picasso'ya, Fernand Léger'den Matisse'e, Giacometti'ye kadar, modern sanatın en ünlü öncülerinin, temsilcilerinin özgün örnekleri var. Hem de, öyle göstermelik, tadımlık, birkaç tane değil, çok sayıda, gez gez bitmiyor.

Bu sanatçıların hemen hepsini tanıyordum, yapıtlarının yabancısı değildim, ama çok etkilendim yine de. Ancak etkilenmem şöyle oldu : "Bravo sana Stratis Eleftheriadis, unutmamışsın doğduğun adayı, unutmamışsın anavatanını, donatmışsın orayı, önemli, ünlü sanat yapıtlarıyla. Yoksa, Picasso kim, Midilli nire? Sen olmasaydın, bu ikisi, birbirine çok, ama çok uzak kalacaklardı. Aklına, eline sağlık Teriade" demedim. Tam tersine, biraz kızdım ona, çünkü o yapıtlar, Lesbos'un o ücra köşesinde sürgüne yollanmışlar, hapsedilmişler diye düşündüm. Onları, büyük bir kentten küçük bir köye getirilen gelinlere, çok bencil bir erkeğin, eve kapattığı çok güzel kadınlara benzettim. "O Picasso'lar, o Matisse'ler, o Chagall'lar, Varia yerine, acaba Paris'te kalsaydılar ya da eğer mutlaka Yunanistan'a gelmeleri isteniyorduysa, o zaman, hiç değilse Atina'ya getirilseydiler daha iyi, daha doğru, daha yararlı olmaz mıydı?" diye düşünmekten kendimi alamadım.

Stratis Eleftheriadis-Teriade'nin, Varia'da yaptırdığı ikinci müzeye gelince, o, "Theophilos Müzesi" adını taşıyor ve adı üstünde, ressam

Theophilos Hatzimichail, Düşkırıklığına Uğramış Âşık

Theophilos Hatzimichail, Şarap Tanrısı Baküs

Theophilos Hatzimichail'in yapıtlarını içeriyor.

Theophilos, oralı, yani Midillili. Dolayısıyla, adına kurulan müzenin, orada, Midilli'de olması çok doğal. Adını daha önce hiç duymadığım bu ressam, bambaşka bir dün-

Sappho intihar ediyor.

yanın insanı, bambaşka bir resim anlayışının temsilcisi. Onun, modern sanatla uzaktan yakından bir ilgisi yok. O, naif bir ressam.

Ve ben, naif ressamları severim.

Theophilos Hatzimichail, 1873-1934 yılları arasında yaşamış. Theophilos Hatzimichail, başlarında şapkalarıyla balık avlayan bıyıklı erkeklerin, kumaş dokuyan genç kızların, asılan patriklerin, Mytilene Limanı'nın, Athos Dağı'nın, Ayasofya'nın, Mısır Piramitleri'nin, Nil Nehri'nin, Kudüs'ün ve daha başka şeylerin, daha başka yerlerin resimlerini yapmış.

Yaman bir Yunan milliyetçisiymiş. Theophilos Hatzimichail ve Yunanlı'nın Osmanlı'ya karşı başkaldırdığı zamanlara ait, bitmez tükenmez kahramanlık öyküleri anlatırmış çevresindekilere.

Ama onlar başka işler. İşin o yönü bu yazının konusu değil.

Ben, naif ressam Theophilos Hatzimichail'in resimlerini sevdim ve onlardan etkilendim. Beni, bu insanın, bu sanatçının, bir ara, benim kentime, İzmir'e gelmiş, burada, benim kentimde, İzmir'de yaşamış ve resim yapmış olması da çok etkiledi. Theophilos, İzmir'deyken,

Theophilos Hatzimichail, Midilli'de Zeytin Toplayanlar

ta 1793 yılından kalan ve kim bilir kaç metreye ulaşan çan kulesiyle, o zamanların İzmir'inin en yüksek binası olan ve o büyük 1922 yangınında yanan ve bugün yerinde yeller esen, ünlü mü ünlü Aya Fotini Kilisesi'nin de resmini yapmış. Bunun da beni etkilememesi, elbette ki olanaksızdı.

Ve Sappho. Lesbos denilince, Lesbos'a gidilince, çaresiz akla gelen Sappho. Lezbiyen, yani sevici, yani aşkta, erkekleri değil, kızları, kadınları yeğleyen; âşık olduğu kızlardan birine, "Seni gördüğüm zaman, yüreğim göğsümden fırlayacakmış gibi oluyor" diye övgüler; bir başka lezbiyene kaçan bir başka kıza ise, "Kim o kalbini çalan köylü karısı? O, yürürken eteklerini bile havalandıramaz" diye hakaretler yağdıran Sappho.

Günümüzden, yaklaşık 2500-2600 yıl önce, Lesbos'ta doğmuş, Lesbos'ta ölmüştü. Doğduğu kentin adı belli : Adanın batısındaki Eressos. Ama Lesbos'un neresinde kendini Ege'nin sularına attı, işte o belli değil. Evet, Sappho intihar etti. Karşılıksız bir aşk yüzünden. Ve inanmak zor ama, derler ki, öyle adından, sanından beklenece,ği gibi, kendisine yüz vermeyen bir genç kız, bir olgun kadın için değil, 20 yaşlarındaki bir delikanlı için.

Bunu bilmiyordum. Sappho'nun yaşamöyküsünün bu bölümünü, bu yazıyı yazarken öğrendim. Ve doğrusu ya, çarpıldım. Düş kırıklığına uğradım da diyebilirim.

Bir şey daha : Ben Sappho'yu, şair Sappho'yu, bir melek kadar güzel, endamlı, etlice butluca, kardan beyaz, yumuşacık bir kadın olarak düşlemişimdir hep. Sokrates ve Strabon da, onun güzelliğini öve öve bitirememişlerdir. Oysa, kimi kaynaklara göre, Sappho, efsanevi

Bir zamanlar İzmir'in en yüksek yapısı olan Aya Fotini Kilisesi.

Sappho, ufak tefek, teni pürüzlü, çirkin bir kadınmış. Ovidius'a bakılırsa, o, kendisi için şöyle demiş bir gün :

"Tıpkı bir üvey ana gibi, doğa bana güzelliği çok görmüş. Ama, güzellikteki eksikliğimi, ruhum tamamlıyor. Belki gövdem küçük ama, adım bütün ülkeleri doldurmaya yetiyor."

Evet, dünyanın her yerinde, pek çok lezbien var. Ama Lesbos'ta kaldığım birkaç gün içinde, onlardan bir tanesine bile rastlamadım. Tıpkı, dünyanın her yerinde, Börklüce Mustafa gibi düşünenlerin var olmasına karşın, Karaburun'da, öyle tek bir kişiye bile rastlamadığım gibi. ❑

Timuçin Özyürekli

YARALI ALBATROS

Deniz mavisi gözlerimde uçuyor uzak ülkelere
cam kesiği bileklerimden akan kanla mühürlenmiş
uykusuz gecelerde yazılan, acıyı haykıran mektuplar
Ben acemi sünger avcısı derinlerde vurgun yiyorum :

– Alo, bugün seni biraz daha
özledim. Göğsümde bir sancı
sesini duymak istedim...
Yolum karanlık, omuzlarımda
zar kanatlı yarasalar,
sesin ışık olsun içime...
Alo, orada mısın?
Seni seviyorum, seni seviyorum
Seni ...

Yapayalnız, deniz kenarında, kanadı gözlerim
Biraz özlem, biraz dalgalar, açıldı canevim
Usul usul çiseleyen yağmur, üşüyen ellerim
moraran dudaklarım, uzaktan çığlık çığlığa :

– Alo, duyuyor musun?
Bir ses nasıl yırtılır gecede?
Gözyaşı nasıl kana bulanır?
Hangi sorguda koşar kelimeler?
Alo, orada mısın?
Sümbül kokulu saçlarından öperim.
Cep'in şarjı bitiyor
Seni ben...Ah, seni ben...
Seni...

Dalgaların sesinde yüzüm alkol cehenneminde eriyor
Martılar uçuyor beyaz kanatlarında yavru balıklar
Fotoğraflarını yakıyorum artık isli bir dumansın
Ben sevdanla kurşunlanmış yaralı bir albatros...

– (.....)
(Aradığınız numaraya şu anda ulaşılamıyor...)

UFUK ÇİZGİSİ, İÇE BAKIŞ VE PARMAK İZİ

Levent Çalıkoğlu

"Dünyayı boyamak hep onu reddetmenin yoludur"
Roland Barthes

Paul Valery, modern sanatın tercih ettiği imge kullanımının izleyiciyi rahatsız edecek bir saldırganlık içerisinde olduğundan sözeder. Şiddet gösterileri, kontrastlar, birbirleri ile bağlantısı olmayan biçimler arasında yaratılmaya çalışılan metaforik ilişkiler, rahatsız edici efektler... Valery'e göre zaten orada olmayan bir dünyanın tanınması ve kabul edilebilirliği için nafile bir uğraştır bu. Gerçek ile imgesi arasında giderek artan bir uçurum sözkonusu olduğuna göre, bu uçurumun kendisini izleyiciye kabul ettirebilmesi için bu tür gereksiz gösterilere ihtiyacı olmamalı. Tam tersi, imgenin zihinde harekete geçebilmesi için ufak bir eğretileme ya da düz bir çizgi yeterli olabilir. Önemli olan sanatçının doğru yerde doğru hamleye karar verebilmesidir. Bunu tespit edebilmek için de sanat tarihine şöyle bir göz gezdirmek yeterli : Resim tarihi imgenin, sadelik ile kompleks yapı arasında sıkışması veya genişlemesinin bir özeti gibidir. Fakat her ne olursa olsun sanat, Valery'nin söylediğinin aksine bu karşılıklı yer değiştirme sayesinde kapılarını izleyiciye açar. Bir başka deyişle sanatçının kendisini ifade etme tarzı, izleyicininki ile çakışıp/çakışmadığı sürece geçerlilik kazanır veya kazanmaz. Tekrar tekrar elden geçirilmesine rağmen tüketilememesinin belki de tek dayanağı budur.

Zahit Büyükişliyen'in 1999 yılı resimlerinde de belirgin olarak öne çıkan bir imge sözkonusu : Tuval uzamını genellikle 1/3 lük bir alana denk gelecek şekilde paralel bir doğrultuda kesen ve bu haliyle keskin bir ufuk imgesini hatırlatan bir çizgi bu. Ve hiç şüphesiz bu resimlerle iletişim kurmak isteyen kişinin ilk toslayacağı ve çözmesi gereken nokta, uzamı enlemesine kesen bu çizgi olacaktır. Şaşırtıcı ve tuhaf bir imgedir bu : Yeryüzü ile gökyüzünün buluştuğu ya da tam tersi birbirinden ayrıldığını düşündüğümüz uzaklıkta, gördüğümüzü iddia ettiğimiz bir sanallıktır. İşin garip tarafı, kesinliği olmayan bu sınırın doğada varolmadığını bilmemize rağmen ressamın tuvaline çektiği bir çizgi ile bildiğimizi unutuverir, açıkçası bir başkasının yalanına hiç çekinmeden ortak oluveririz. Resim sanatı, ressamın imgelemsel/düşlemsel olanı maddileştirdiği ve kendisine yandaş aradığı bir tasarıdır denir. İşte bunun tipik bir kanıtı bu ufuk çizgisidir.

Fakat Büyükişliyen'in benzer bir kaygıyla gördüğünü maddileştirerek kendisine yandaş aradığını düşünmüyorum. Çünkü ona göre "gerçek" dediğimiz şey, sürekli aralamak zorunda olduğumuz bir perdenin ardında gizli. Oradan bir şeyler koparmamıza rağmen hâlâ elimize geçen bir şey yok. Demek ki bu izi başka coğrafyalarda sürmeliyiz. Ve ne olursa olsun, özün-

de bir yanılsama olan resim sanatı, gerçeği betimlenende değil, duyumsanan da aramalıdır. Eğer düz bir çizgi izleyiciye bir ufuk çizgisi çağrışımı yapıyorsa bu Büyükişliyen'in olmayan bir şeyi tekrar betimleme niyetinden çok, doğanın gizini çözmeye çalışmasıyla ilgilidir. Ele geçirdiği şeyi de bir anlam gösterisi olarak değil, tam tersi bir anlamı paylaşma çabası olarak tanımlamalıyız. Bu aynı zamanda soyutlamaya giden yolda ressamın gördüğünü ve hissettiğini çekincesizce ortaya serme cesaretini gösterir. Büyükişliyen'in kendisinin de söylediği gibi ilk yapıtlardan bu yana sürdürdüğü kişisel bir fantezinin yansımasıdır bu. Ve bu fantezi geleneksel bir biçim aktarımından ziyade özümsediğini izleyicisiyle paylaşmayı amaç edinmiştir.

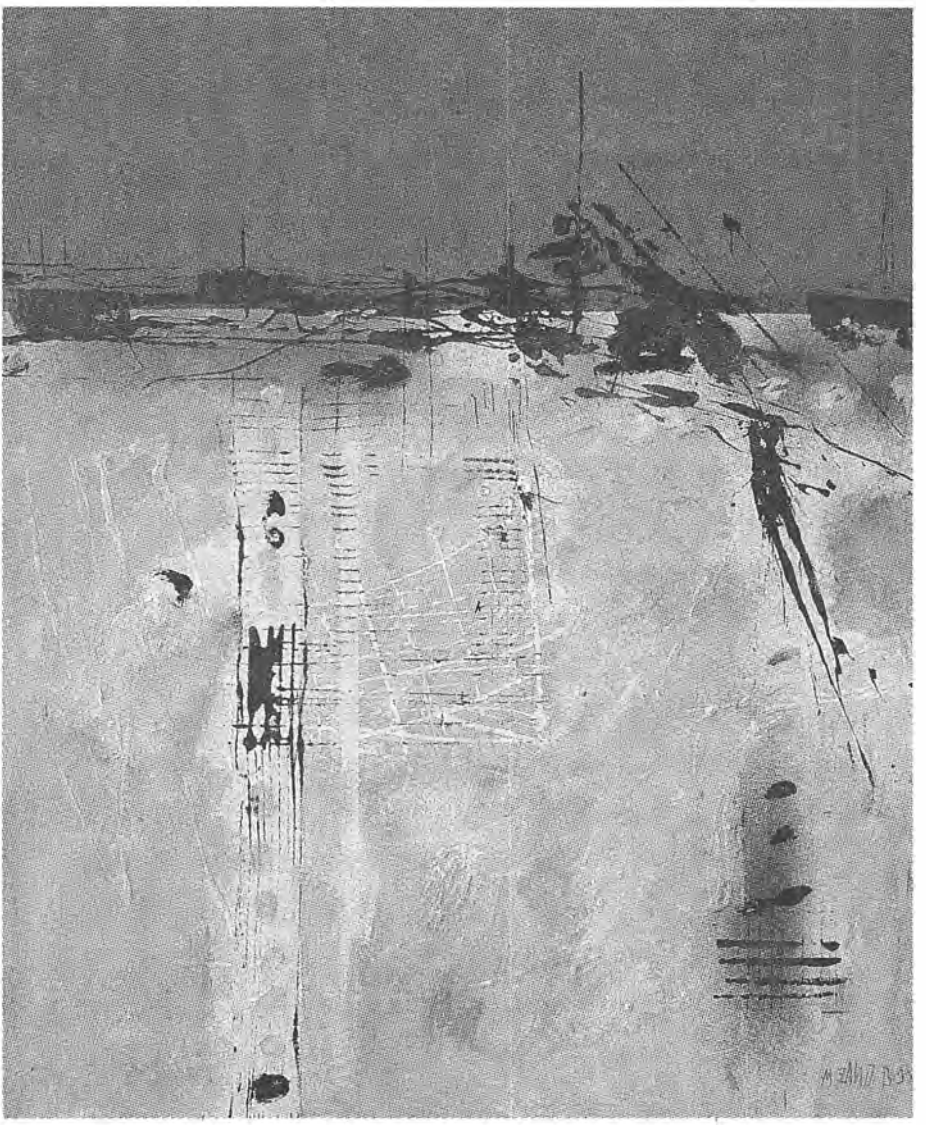

Ada Sahili'nden, tuval üzerine akrilik ve yağlıboya, 45x60 cm, 1999.

Büyükada'da Güz Sonu, tuval üzerine akrilik ve yağlıboya, 60x73cm, 1999.

Zahit Büyükişliyen'in son bir veya bir buçuk yılın ürünü olan bu resimlerinde de önceki yılların kaygılarına benzer bir fantezi sözkonusu : İlk bakışta yüzeylerin üst bölümlerini kaplayan minimal bir mavi, duru bir gökyüzünü, alt kısımdaki kontrast renk yoğunluğu ise yeryüzündeki kargaşayı hatırlatabilir. Fakat ben burada bir adım öncesine dönmek ve hangi alanın varlık nedeni olarak diğerini öncelediğini ya da nedenlediğini göstermek istiyorum. Soru oldukça basit ama o ölçüde komplike : Ressam, kargaşayı görmek için mi gökyüzünü maviye boyuyor ya da mavinin duruluğunu algılatmak için mi kargaşaya başvuruyor. Bu noktayı aydınlatabil-

mek için de elimizde daha önceki yıllara ait bir ipucu var : Büyükişliyen, yıllar önce kömür dumanı ile zehirlenen Ankara'nın gökyüzünü, yine düzlemlere ayırdığı alanları siyaha boyayarak algılatmak istiyordu. Çevresel bir tehlikenin paylaşımı sözkonusu idi o çalışmalarda. Şimdi ise yaklaşık birbuçuk yıldır İstanbul ve Büyükada'da yaşıyor. Ve akla takılan ikinci soru da şu; acaba gökyüzünün karanlığı yeryüzüne mi kaydı? Yani Ankara resimlerinde gördüğümüz karanlığı nedenleyen faktör (insanoğlu!) bu resimlerde ait olduğu yere geri mi döndü? Şüphesiz bu soruların cevabını sadece ressamın kendisi verebilir. İzleyici sunulanla yetinmek zorundadır. Fakat bu bilgi, bilmeceyi oluşturan şeyin, sadece basit bir alan kullanımından kaynaklanmadığını ve bu alan üzerine yerleştirilen elemanların görünüşlerinin ardından başka nedenler de yer alabileceğini gösterir. Açıkçası gördüğümüz her şey düşündüğümüz kadar basit olmayabilir. Öte yandan bu yüzey bölümlenmesini bir zıtlık olarak görmek bir ölçüde ayrı bir yanılgı doğurabilir. Çünkü pekâlâ bu iki bölge arasında anlamı nedenleyen ve birbirini destekleyen bir uyum da sözkonusu olabilir. Biçimsel uyum dediğimiz şey sadece iki benzer karakterin yan yana gelmesi ile oluşmaz, zıt parçalar arasında da doğal bir uyum ve armoni yaratabileceği unutulmamalıdır. Ayrıca resim sanatını, formlar arası diyalog ve armoni ilişkisi olarak sezinleyen birisinin, biçimsel örgüde aradığı şey, – görünüş de öyle olmasa bile – bütünsel açıdan hiç kuşkusuz tam bir uyum olacaktır.

Şurası çok açık : Kendi kendisini gözleyen, psişik fenomenlerine referansta bulunan bir içebakış resmidir karşımızda duran. Ele aldığı şey maddi değer değil, yaratıcı faaliyetin çeşitlenen formudur. Burada karakterize olan şey ise, sanatçının zihinsel enerjisini, yaratmakta olduğu tasarı üzerine konsantre etmesinden geçer. Ve bu tavır, daha önce de söylediğim gibi, resim yapmanın gördüğünü betimlemeyle mümkün olamayacağını düşünen bir kişiye aittir. Tam da bu noktada ressamın çözümlemek zorunda olduğu tehlikeli bir durumdan söz etmek gerekir : İçebakış, hiçbir zaman sanatçıya bir resmi resim yapan değerlerin keşfedilmesinde ayrıcalık sağlamaz. Aksine bir süre sonra öznenin gözlerinin kamaşmasına ve sendelemesine yol açabilir. Yani imgelemsel bir harita, sağlam bir yöntemle kurgulanmadığı sürece her şey boşlukta salınabilir ve bu aykırılığı gidermenin tek yolu da haritayı görünür kılacak elemanları harekete geçirmekten geçer. Bu tehlikenin bilincindedir Büyükişliyen. Bu yüzden renk seçimi, boya tekniği, form tespiti ve tuval uzamının değerlendirmesinden kaynaklanacak maddesel olguları, kendi lehine çevirmenin yollarını da seferber eder. Özellikle de renk seçimi konusunda hassastır. Kurgunun tıkanmaya meyil gösterdiği yerde acil bir kurtarıcı olarak bu sihirli elemana başvurur.

Bir başka açıdan baktığımızda ise, kendi kendisini ele veren bir oluş resmidir bu düzlemler. Yapılış anındaki hızı, şiddeti, serbestiyi adım adım gözler önüne serer, ressamın gövdesi ile bütünleşen fırçanın hareketini takip ettirir. Bu da bizi Büyükişliyen'in resim yapma anındaki bedensel faaliyetine götürür. Bu resimlerde mavi, adeta törensel bir renk olarak dikkati çekiyor. Soğukkanlı ve tutkulu bir tavırda boyanmış. Bakışın ivmesini alt bölümde toplayıp, hareket ve hızı ele veren jestüel ifade ise, bir kendinden geçiş anında ortaya çıktığını gizlemiyor. Öyle ki bu kendinden geçiş bir süre sonra sanatçının fırça dışı malzemeler ve vücuduyla resme dahil olduğunu ve ürettiği iş ile nasıl bütünleştiğinin ipuçlarını barındırıyor. Bir damga gibi her tuvalde karşımıza çıkan parmak izleri bunun bir kanıtıdır. ❑

Oğuzhan Akay

AŞKLARI KURTARMA TİMİ

Geceleyin saat üçü iki geçe sallandık hepimiz
19 Ağustos Salı'nımı bu, bir daha yapmayalım diye
toprağın sesini wewewe ateş toplarını gördük
pis bir rüzgâr diyelim ona da, korku filmi efektiyle eserken
internetten yeni çıkmış oğlum uyandırdı beni duruma
sevgilim o an normaldi sonradan girdi depresyona
deprem şiddetinde tartışmalar yaptık
bense ayağımda farklı renkten ayakkabılarla
dolaptan yeni çıkmış bira soğukluğundaydım
çünkü antremanlıydım kıyamet rüyaları gören
biri olarak sigaram bitmişti
ve şehrin sokakları delirmişti

Üç gece arabada sabahladık ve eve girdik
sanki gündüz gözlü deprem olmazmış gibi
uzayda olsaydık toprağı sallamazdık
çok çok boşluğa düşerdik
radyo dinleyip tv seyrederek bir felaket filminin
içine girdik, çoğuna ölü rolü verilmiş figüran hayatlar
belgesel yaralanmalar, mucizeler, aftır yeniden doğmalar
ve şehrin sokakları incelmiş, kopmak üzereydi

Fay hattını gece hattından hatta ateş hattından ayıran bir fayton
vardı ben küçükken, faytonlar turistik değilken
fay temizleme tozu önce markaydı sonra böyle oldu
ya devlet başa çıkamadı bu ülkeyle ya siviller devlete takıldı
gözyaşlarımız ihtiyarlık sınırına ulaştı, sevgilimizle yaş farkımız açıldı
aşkları kurtarma ekipleri henüz kurulmamıştı
derin ilişkilerin organizasyonsuzluğu ve ihmali yani
elim başka dilim başka yerdeyken ayaklarım toprağı reddederken
ve şehrin sokakları sensizliğe gömülmüştü

Faydasız şimdi herşey
kötü fay hatlarına karşı iyi bir fay hattı olup
yerkabuğunu düzeltmek istiyorum ben

ve şehrin sokaklarını

ve yaşamak ölmekten daha kırık

22 Ağustos salı, pazar, 18.17

"NÂZIM GİBİSİ YOK"

Bu yıl Ingiltere'de yayımlanan *Romantic-Communist, The Life and Work of Nâzım Hikmet* (Romantik-Komünist, Nâzım Hikmet'in Yaşamı ve Yapıtı) adlı yaşamöyküsü kitabının yazarları Saime Göksu ile Prof. Edward Timms ile hazırladıkları kitap üzerine konuştuk.

– Kitabınız Nâzım Hikmet üzerine bugüne dek yayımlanan en başarılı yaşamöyküsü. Kitabı nasıl bir çalışma süreci sonunda hazırladınız?

– Kitabı hazırlamaya on yıl önce bir yayınevinin bizden böyle bir istemde bulunmasıyla başladık. Ama düşüncesi, otuz yıl kadar geriye, Nâzım'ın öldüğü günlere dek gidiyor. Edward Timms, o sırada Alman Edebiyatı profesörü. Saime Göksu'nun odasının duvarında Nâzım'ın, "Bugün Pazar" şiirini görüyor. "Bugün Pazar / Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar". Böyle şiir mi olur diye şaşırıyor. Ancak on üç yıl hapiste yattığını öğrendikten sonra şiirin anlamı ortaya çıkıyor. Nâzım'ın kim olduğunu, nasıl şiir yazdığını araştırmaya başlıyor. Ancak İngilizce, Fransızca ve Almanca'da Nâzım üzerine hiçbir kitap bulamıyor. Sonra Cambridge'e taşınıp orada edebiyat ve politika konusunda dersler veriyor, her ülkeden bir örnek işliyorduk.

Aragon, Mayakovski, Brecht gibi... O zaman Nâzım üzerine de bir bölüm olmasına karar veriliyor. Bu çalışmalar *Vision and Blueprints* adlı kitapta yayımlandı.

Bu kitabın yayımlanmasından sonra bir yayınevi bize bir Nâzım yaşamöyküsü hazırlarsak yayımlayabileceğini bildirdi. Bunun üzerine çalışmalara başladık. Malzemeleri Saime Göksu topladı. Moskova'da, Budapeşte'de, TKP arşivinin devredildiği Amsterdam'daki Sosyal Tarih Enstitüsü'nde, İstanbul'da ve Paris'te araştırmalar yaptı, yüzyüze görüşmelerde bulundu. Nâzım üstüne yazılmış, bulabildiğimiz her şeyi okuduk. Rusya'da basılanlar da içinde olmak üzere. Kemal Sülker ve Asım Bezirci'nin kitapları, Balaban ve Vâ-Nû'nun anıları, Kemal Tahir'e ve Piraye'ye mektuplar... En çok da Aziz Nesin Vakfı'nın arşivinden yararlandık. Fotoğraflar, mektuplar, pek çok şey saklamış. Abidin ve Güzin Dino önemli kaynaklardı. Münevver, Memet Fuat, onu tanıyan hemen herkesle konuştuk. Bunlardan Münevver kimseyle bu konuda konuşmuyordu. Yalnızca bizimle konuştu. O kişilerden söz ettiğimiz bölümleri hepsine tek tek okuttuktan sonra yayımladık. Kitapta hiç dedikodu yok. Her şeyin kaynağı var. Bu kaynaklar da kitapta belirtiliyor.

Edward Timms, bu araştırmaları sistematik hale getirdi. Bir yandan tarihsel bir döküm yaparken ötede de onun çeşitli yönlerini, gazeteciliğini, tiyatroculuğunu, sinemacılığını, radyoculuğunu, özel hayatını, politik mücadelesini tek bir doku gibi işledik. Asıl amacımız, İngilizce konuşan toplumlara Nâzım'ı tanıtmaktı. Çünkü bu toplumlarda Nâzım üstüne bir kitap yoktu. Üstelik böyle bir kitabın İngilizceden başka dillere de daha kolay çevrilebileceğini düşündük.

– *Edward Timms, 20. yüzyıl şiirindeki yenilikçi akımları incelediğiniz,* Vision and Blueprints *adlı kitabınızda da Nâzım Hikmet'e bir bölüm ayırmıştınız. Nâzım'ın dünya şiirinde böyle önemli bir yeri mi olduğunu düşünüyorsunuz?*

– Kitabımızda Nâzım'ın Mayakovski ve Meyerhold'la ilişkilerinden, onlardan nasıl yararlandığından ayrıntılarıyla söz ediliyor. Nâzım, şiirinde politikayı ve kişiselliği bir araya getirebilen çok önemli bir şair. Bu yönüyle politik şiirde bir önderdir. Söz gelimi Mayakovski, siyasi propaganda şiirleri yazacağı zaman başka, aşk şiiri yazacağı zaman başka türlü şiir yazmış. Hiçbir çağdaş şair, ne Lorca, ne Aragon ne de bir başkası Nâzım ölçüsünde hayatını, kavgasını ve şiirini tek bir doku haline getirememiştir. Bu nedenle çağdaş şiirde Nâzım gibisi yoktur. Bir yandan Rus, öte yandan Fransız edebiyatından etkilenmiştir. Bunların hepsinden kendi şiirini kurarken yararlanmıştır. Politik şair olarak yirminci yüzyılın en iyi şairidir. Politik şiirde dünyada bir önderdir. Öteki alanlarda ise öncü sayılamaz. İngiltere'de Philip Larkin, Ted Hughes toplumsal sorunları işlediler ama politik bir yönleri olmadı. Seamus Heaney biraz ona yakındır. Harold Pinter, Nâzım'ı çok sevdiğinden şiirlerini kendi yayınevinde bastırttı.

Ayrıca dünyanın çok çeşitli yerlerindeki insanların sorunlarını şiirine taşıması, Etyopya'yı, Hindistan'ı, Küba'yı anlatması da onu enternasyonalist kılmıştır.

– Kitabınızın adı neden Romantik-Komünist?

– Stalin'in kızı Svetlana, Moskova'da Nâzım ile tanışmış, onun oyunlarını seyretmiş. Anılarını yazdığı *Only One Year* (Yalnızca Bir Yıl) adlı kitabında Nâzım'ı "Romantik-Komünist" olarak tanımlıyor. Oradan aldık. Politik idealizmiyle kişisel ve duygusal romantizmini belirten bir isim oldu. Kitaba yazdığı önsözde Yevtuşenko da benzer şeyler söylüyor.

– Nâzım Hikmet şiirinin bütün dönemlerini incelemişsiniz. Sizce başarısının doruğa çıktığı dönem hangisi?

– O kadar çok değişik dönemi var ki... Hayatıyla birlikte şiiri de sürekli değişmiştir. Söz gelimi Sovyetler'den dönüp sınırda yakalanarak Hopa Hapishanesi'ne konulduğunda, o güne dek Mayakovski gibi bağıran bir şiir yazarken, şiirleri birden değişir ve hapisteki insanın sesini verdiği şiirler yazar. *Memleketimden İnsan Manzaraları* en önemli yapıtıdır. Sovyetler'deki, *Son Şiirleri* adlı kitabını oluşturan dönemi de çok yaratıcı, önceki dönemlerinden tümüyle farklı yeni bir doruktur şiirinde. Yaratıcılık özgürlüğünü hiç yitirmedi. *Şeyh Bedrettin Destanı* da ilginç dönemlerinden biri.

– İngilizce'deki Nâzım Hikmet çevirileri için neler düşünüyorsunuz?

– Mutlu Konuk-Randy Blaissing'in çalışmaları çok başarılı. Onların seçimlerinde politik eğilimleri rol oynuyor. Politik şiirlerini seçmiyorlar çevirmek için. Nermin Menemencioğlu ve Taner Baybars'ınkiler de başarılı. Şu anda da Ruth Cristie ile Richard McCaine yeni bir "Seçme Şiirler" hazırlıyorlar. Vedat Türkali de onlara danışmanlık yapıyor.

– Kitabınız Türkiye'de satılıyor mu?

– Robinson Crusoe kitabevinde var. On tane gelmiş üç adet kalmış. Pandora kitabevinde de olduğunu söylediler. Türkçe yayın haklarını Doğan Kitapçılık satın aldı. Şu anda çevirisi sürüyor. Yakında yayımlanacağını umuyoruz. Ayrıca bu yıl kitap Frankfurt Kitap Fuarı'nda da sergilenecek. Burada öteki Avrupa dillerine çevrilmesi için de girişimlerin olacağını sanıyoruz.

– Okurlardan kitapla ilgili tepkiler aldınız mı?

– Okuyanların izlenimleri, kitapta yalnız Nâzım'ın hayatının değil, bütün çevresiyle, insanları, kültürleriyle bir çağın anlatıldığı yolunda.

NÂZIM HİKMET

Seçme Şiirler

ADAM YAYINLARI

Hakan Savlı

ILIK ÇÖPÇÜLER KARAOKESİ

Aklımda eski bir İskenderun akşamı, yalnız ben miyim anımsayan
Denize doğru inerdik
Deli Nuri, Sulu ve ben – Sulu'nun hep burnu akar –,
dalgacıklar mağaralara doğru sokulurdu, devrim şarkıları
söylediğimiz yaşlı mağaralara.

Kalbimizden geçerdi portakal renkli bir jaguar

Kızlar okula gelirdi bileklerinde
ipe dizili portakal çiçekleri, sonyazın
ılık çöpçüleri kimdi?

Karaoke yapıyoruz geceleri
Tanrı, ben ve Sami Hazinses
Herkes kendi şarkısının altyazılarında yitik.
Çocukluğum geçiyor ekrandan, tanrı suçlu gözlerle, Hazinses buruk.

Karaoke yapıyoruz geceleri
Tanrı, ben ve Sami Hazinses
Sonra kapatıyorum gazinoyu iskemleleri ters çevirerek.

İskele'nin orda içiyoruz...

Deniz yine dördüncü bir dost gibi sokuluyor
ıslak pabuçlarımıza.

Biz sarhoşlar denizin çocukluğuna aitiz.

KAPETAN MİHAİLİS

İşte yine bir mayıs akşamında
Bırakıyorum sevdiğim toprakları.
ve mayıs kırgınlığında kalan şeyi, nereye
gittiğimi bilmeden.
Güzeldi, öyküsü sessizce sona erdi...
Ezik bir şey kaldı liman sokağında diyor Persler.
Ben seni düşünüyorum Kapetan Mihailis
Başucunda ağlıyor bir denizatı.

YAZIYLA YAZINCA

"İLGİNÇ ROMAN" NE DEMEK?

M. Sadık Aslankara

"İlginç", "şey" sözcüğü gibi, gerekli gereksiz kullandığımız, kullanmasak bile buna yatkınlık gösterdiğimiz, dilimizin ucunda gezinen bir sözcük! Sanat ürünlerini değerlendirirken de kullanıyoruz bu sözcüğü : İlginç film, ilginç öykü, ilginç oyun, ilginç roman... Ama bunu dile getirirken öylesine gelişigüzel değerlendirme yapıyoruz ki; hangi sanat ürünü ilginç, hangisi değil, kafalar karmakarışık bir hale geliyor. Bunu söyleyenler dinleyenin, yazanla okuyanın, söz konusu sanat ürününün ilginçliği konusunda görüş birliğine varıp varamadıkları da anlaşılamıyor zaten. "İlginç" sözcüğüyle dile getirilen düşünceler birbirine giriyor hep.

Örneğin ilginçliğin nesnel anlamda yapıtın kendisinden mi kaynaklandığı yoksa bunun öznel anlamda alımlayıcının bakışına mı yaslandığı, bir türlü açıklığa kavuşturulamıyor. İlginçliğin kime göre, neye göre ortaya çıktığı sorgulanmıyor çünkü hiçbir zaman. Ama ağızdan ağıza dolaşımını sürdürüyor "ilginç" sözcüğü. Hatta kimileri "çok ilginç" diye ekliyor. Kimilerinin bu yargıya katılmayıp, söz konusu sanat ürünü için "fazla ilginç değil," dediği oluyor. Böylece bir derecelenme de çıkıyor ilginç sözcüğüyle birlikte : İlginç, fazla ilginç, az ilginç! Farklı anlam katmanlarını dile getiren pek çok insan, aynı bir sözcükle cambazlık yapmaya yöneliyor; tuhaf ama, farklı dillerle konuştukları halde anlaşma başarısı gösteriyorlar bir yolunu bulup!..

Zaman zaman eleştirmenlerin de kullandığı görülüyor bu nitelemeyi. Ne ki onlar, öznellik, biriciklik, bütünlük, çelişmezlik vb. sanat yapıtının özsel nitelemeleriyle yan yana getirerek yapmıyor bunu hiçbir zaman. Eş deyişle "İlginç" nitelemesini kullanırken eleştirmen, sanat yapıtında bulunması zorunlu bir nitelik olarak görmüyor bunu. Tersine, bir sanat yapıtının ilginç olmaksızın da değer taşıyabileceğini vurgulamaya çalışıyor belki... Kuşku yok ki, ilginç bir sanat yapıtı, ilginç olmayan ötekine oranla "fazladan" bir özelliğe sahiptir, ama bu, söz konusu yapıtın daha "değerli" olduğu anlamında alınamaz. Tiyatrodaki eğlence öğesi de böyle değil midir? "İlginç" sanat yapıtından beklenen özellik gibi tıpkı, tiyatro oyunlarının da bir "eğlence" öğesi barındırması beklenir, beklenir ama, nitelikli bir oyunun, ille eğlendirici özellik taşıması gerekmediği de vurgulanır sıkı sıkıya.

Ne var ki, söz konusu romansa eğer, "ilginç" sözcüğünün, okurlar arasında kolayca "şifre"ye dönüştüğü gözleniyor. Romanın "ilginç" olduğundan söz ediliyorsa örneğin, bu, yapıtın daha ilk ağızda okurca benimsenmesine yol açabiliyor. Ama cilası kazındığında bu yaklaşımın, "ilginç roman"dan anlaşılanın, alımlanması değil, daha çok tüketilmesi gereken bir roman olduğu çıkıyor hemence ortaya... Sorgulayıcılığın, ayrıksılığın kapısını aralayan, bunun, bireye sonsuzca mutluluk verebileceğini duyuran bir roman değil de yani bu, ortak bir tüketim nesnesi olarak tüketildiğinde okurun egemen değerle bütünleşip başkalarıyla benzeşmesini sağlayıcı, aynı bir tüketim paydasında buluşturduğu için, böylelikle onları yalancı, yapay mutlulukla kuşatıcı bir roman! Demek ki "ilginç" nitelemesini bir Truva atı gibi kullanmaya yöneliyor kimi çevreler. Buna göre "ilginç roman", "saltık roman"ın moda olarak dayatılmış, satışta başarı gösteren yadırgı bir uzantısı...

Ama kimi romanlar var ki, "ilginç" nitelemesine kendi iç dinamikleri nedeniyle hak kazanıyor. Bu tür romanlar, ilginçliğin yakıştırıldığı ötekilerden ayrılıyor hemence. En önemli özellikleri bu yapıtlarını alımlanmaya dayalı olmaları çünkü! Bu şu demek : Saltık romanlar, ilginçliği kendi içlerinde taşıyor!

Halil Gökhan'ın *Yedinci* (Gendaş Kültür, 1999) adlı yapıtı, işte bu türde, "ilginç" nitelemesiyle değerlendirilebilecek bir ilk roman. Peki *Yedinci*'yi ilginç kılan ne? Gelin, romanda ne olduğuna bir göz atalım önce...

"Emniyet güçleri (romandaki) Ortadoğu ülkesinin yönetimine el koyduğunda 6-17 Mayıs günleri arasında gerçekleşecek olan Uluslararası Kara Film Festivali'nin henüz ikinci günü(dür). (...) On biri çeyrek geçe yönetime el konulmuş, on ikiye yirmi kala festival, güvenlik güçlerince iptal edilmişti(r)." (s. 11); "Yedi yönetmen ulusal kitaplığın büyük okuma salonuna kapatıl(ır)." (s.14); İçlerinden birinin önerisi, diğerlerince de benimsenir : "– Daha buradayken bir şeyler yapmalıyız. Bir şeyler yazmalıyız hatta... Gözaltındaki izlenimlerimiz.../Ya da en iyisi birer hikâye!" (s. 16); "Sıkıyönetim baskısı altındaki yedi yönetmen, açık eleştiri yüklü gözaltı izlenimlerini şimdilik bir kenara bırakarak daha 'kapalı' ve 'dolaylı' bulunan edebiyatın gücünde karar kıl(ar)lar." (s.17)

Yedinci'deki uzam, okuru, işte böylesine hızlı bir koşuya kışkırtıyor... Yedi yönetmenin 7 Mayısta kapatılışıyla ortaya çıkan yedi öykü, *Yedinci*'nin "yedi"lere düşkün yazarının, yazarlık yeteneğini gösteren tek ipucu. Onun, sözcüklerle kurduğu ilişki ve yazınsal kişiliği, bu öykülerde ortaya dökülüyor çünkü...

Sinemacıların yazdığı öyküler, kendi filmleriyle koşutluklar gösteren bir biçem yansıtıyor sanki. Her biri kendi filminde, nasıl bir özgünlük yansıtmak istiyorsa; öykülerini de farklı farklı anlayışlara yaslandırmak istiyor belli ki. Bu yüzden gerçekçilikten gerçeküstücülüğe, pek çok bakışa uzanmaya çalışıyor Halil Gökhan öykülerde. Hatta yaratıcılarının bilinçaltını da yansıtmaya çaba harcıyor sokulmaya çalışıyor Gökhan. Felsefesel göndermeler de yapıyor bu anlatılarda; daha doğru bir söyleyişle, feslefesel kılmaya çalışıyor sinemacıların öykülerini.

Karamsal, bungun bir havayla kuşatılması öykülerin, rastlantı değil elbette! Yazar, bunları, yaşanılan baskı ve yılgı ortamlarını aktarmak için birer

gereç olarak kullanıyor çünkü. Nitekim bütün öykülerde kahramanlar, bir yalnızlık, kapatılmışlık ya da kıstırılmışlık duygusu içinde görünüyor. Bir bakıma, çağımıza sunulmuş yabancılaşma öyküleri bunlar! Siz deyin trajik kusmalar.

Halil Gökhan'ın yazarlık yeteneği bu öykülerde çıkıyor demiştim ortaya. Nitekim usta işi soyutlamalar yapıyor bu öykülerde yazar. Bu, onun, yazının bir soyutlama ustalığı anlamına geldiğini çok iyi kavramış olduğunu gösteriyor aynı zamanda...

Peki, bu mu ilginç kılıyor romanı? Hayır?

Yedinci, üç bölümden oluşuyor. Uzun olan ilk bölümde sinemacılarla, onların öyküleriyle birlikte oluyor okur. Çok kısa olan ikinci bölümde "bir infaz mangası"ndan (s.105) söz edilip ardından tek bir film karesi öyküleniyor : "Siluet yere çöküyor. Yakın plan. / Kadının önünde altı mezar./ Kadraj enindeki mezartaşları soldan sağa okunarak taranıyor." (Yazar, bu son tümcesini gözden geçirmeli! Mezar taşları dikey duruşludur, bu yüzden çerçeveye dikey olarak yerleştirilir. Başka gereç kullanılmıyorsa eğer, kamera bu taşları ya çevrinerek ya da kayarak görür.)

Üçüncü bölümde, romanı aslında yedi sinemacıdan birinin, tek kadın sinemacı olan Alev İpek'in yazdığını öğreniyor okur. Ama Alev İpek'in yazdığı bir iç roman değil bu; üçüncü bölümle de sürüyor çünkü roman. Ne ki ilk iki bölümdeki dramatik doğrultu ile son bölümdeki dramatik doğrultu, farklı açılar yansıtıyor. Bir açıdan düzlem kayması da denebilir buna. İlk iki bölümde söylenenler, son bölümde sanki geri alınıyor. Roman, böylece kendi içinde yıkıma uğratılıyor. Oysa ilk iki bölümü yazan romancının, bunlara bakarak son bölümü; eğer yapıtını son bölüme göre düzenlemeyi tasarlamışsa, o zaman da ilk iki bölümü farklı yazması gerekmez miydi?

Diyelim ilk iki bölüm, bir iç romandır da üçüncü bölüm; sinemacı dostlarının Alev İpek'e yazdığı mektuplardan oluşan ve yayıncı tarafından düzenlenen bir "ek" konumundadır. Bu yine değiştirmiyor durumu. Kaldı ki Alev İpek'in yaşadığı karmaşık ilişkilere değgin yansıtılan ipuçları, nesnel anlamda yetersiz kaldığından, okurun romandan uzaklaşmasına yol açıyor. Bu yüzden roman, bütünlük gösteremeden sona eriyor. Belki okur, toplumsal dokuyu lekeler halinde alımlıyor ama, romanın kahramanlarından herhangi birinin peşine takılarak yapıtın içinde dolaşamıyor. Yazar, çok etkileyici bir roman kahramanı çıkarabilirdi Alev İpek'ten. Ama Alev İpek'in, o kahredici ülkedeki. (Bu ülkenin Türkiye olduğunu, Uluslararası Kara Film Festivalinin de yalnızca bir "metafor" [s. 117] biçiminde romana yerleştirildiğini öğreniyoruz üçüncü bölümde) yaşantısının tam anlamıyla işlenemediği görülüyor romanda. Oysa roman, ağırlığını, Kahramanlarıyla kazanmaz mı asıl? Eğer romandaki kahramanlar, görünen görünmeyen yanlarıyla tam olarak oturtulamamışsa yerine, bu, yapıtın eksiklik taşıdığını göstermez mi aynı zamanda?

Bu özetlemenin getirdiği verinin de romana bir ilginçlik katamayacağı belli! Üstelik bir kurgu hüneri de yok ortada! Peki nerede öyleyse ilginçlik?

İlginçlik şurada: Yazar, şunca yıl sonra, özgün bir yaklaşımla bize çağdaş bir Mephisto yorumu sunmaya çalışıyor. Hayatın içinde, kendilerine yer açmaya çalışan yazınla sinemanın, birbiriyle yarışının bir roman biçiminde yansıtılışında bu ilginçlik. Yazınla sinema, birbirinin şeytanı ve meleği olarak

Mesut Varlık

NİGÂR İÇİN

Aşk yokken de ayrı kalmanın sapı sedefli oluyor

Sözler kaynatıp süzüyorum senin'çin
Dost diyorum bahçenin çiti oluyor 't
Salâh Bey'le Hacivat oynaşıyor bahçeyi Nigâr'da

İnsanlar biriktiriyorum kesip yapıştırıyorum parçaları
Senle tokalaşıyorum ellerinde yanaklarından seni öpüyorum
Ne kadar fırçalasam sarı onların düşleri

Dönsün diye zar atıyorum günlere
Ne konuştumsa ağır tanbur taksimleri
Sepetimde gerçek istiyorum hasır yalanlar örüyorum

Aşk yokken de ayrı kalmanın sapı sedefli oluyor

---

kaç romanda yer almıştır size göre? İlginç olan işte bu, *Yedinci*'de. Yazın ve sinema; romanda, bir yandan birbirini delice sevip kıskanıyor, öte yandan birbirinden nefret edip birbirini yok etmek için boğuşuyor, fırsat kolluyor...

Yedinci, bu yanıyla ilginç bir roman diyelim, peki yetkin mi?

Atatürk'ün Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan 1983'teki son sözlük, "ilginç" sözcüğü için, "ilgi uyandıran, ilgi ve dikkat çekici olan" açılımını getiriyor. Buna bakarak ilginçlik taşıyan bir romanın "yetkin roman" olacağı savlanabilir mi hiç? Nitekim "ilginç roman" olması, alımlanabilecek roman yanının bulunması gibi özelliklerine karşın, "saltık roman olma" anlamında *Yedinci*'nin bir sav taşımadığı ortada. Kimi eksikliklerine yukarıda değindim. Diline de değineyim yazarın bir iki tümceyle.

Roman, bir dil anıtı yaratmalı ilkönce! Anıt yaratamıyorsa bile dil işçiliği sergilemeli. Yalnız roman mı öteki yazın ürünleri de. Şu örnekler, yazar Halil Gökhan'ın, yolun henüz başında olduğunu gösteriyor bize: "...Bir anlaşmanın maddelerinde anlaştılar." (s.17); "...Sanki bir kuyunun dibinden geliyormuşçasına boğuk ve anaç bir İtalyan sesi geliyordu." (s.42); "Profesör özenilerek yaratılmış bir yaratıktı." (s.46); "O zamana çok az bir vakit kalmıştı." (s.66) vb.

Yine de ekleyeyim. İlk romanında bir yazarın, "ilginç" bir yapıt ortaya koyması az şey değildir elbette! Ancak, yazınımızda "ilginç" olmayı başarmış; ama "yetkin" olmayı başaramamış romanlarda büyük bir artış yaşandığını da unutmamak gerek! ❑

Metin Fındıkçı

VAZO

Ona götür dedi :
Alkım tamamlasın kuşağını
Çoğalmadan sinek ölüleri
Toz fısıltıları
Plastik papatyada, zaman

Vişne çürüğünde durmadan
Ödünç almasın kan
Ödünç almasın götür dedi :
Yuvasında kesik damarlarıyla soluklandığı
Şahmaran.

Sin'lerini sende bulacak ayna
Irmaktan çalıntı bir avuç suyun
Eskidikçe çağrılı sesi
Aşk : sende mekân bulacak.

Aşk sende mekân bulacak dedi :
İçimde dolaşan derviş.
Elinde buzdan bir kargı
Geçiyor iki kuyu arasında,
Kalbim.

"FAKİR BAYKURT ONURUMUZDUR!"

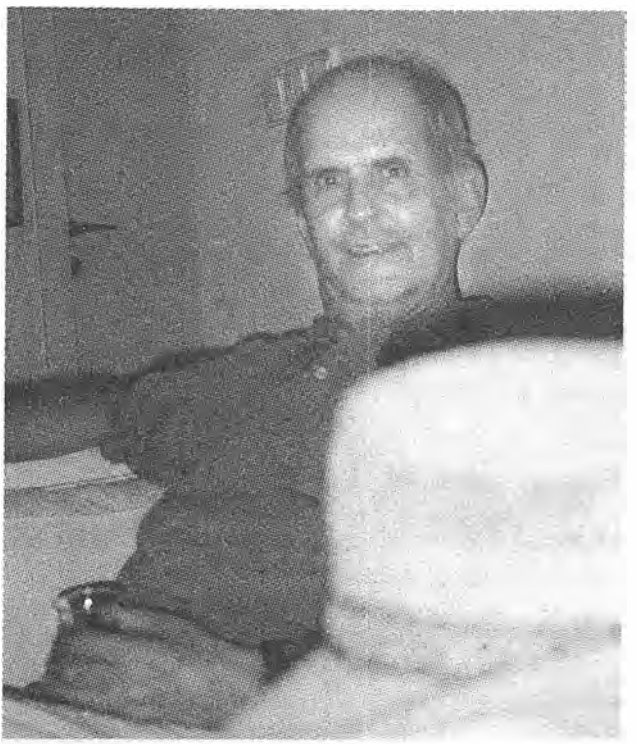

Fakir Baykurt 18 Ağustos 1999 günü Adam Yayınevi'nde

Böyle haykırıyordu binlerce öğretmen, öğrenci, aydın, yazar ve sanatçı, onu son yolculuğuna uğurlarken.

Bazı sözler vardır doğruyu, sağduyuyu yansıtan... Fakat yerli yersiz kullanıldıklarında olağanlaşan, aşınan...

"Onurumuz", "gururumuz" sözcükleri de ne yazık, toplumumuzda yerli yersiz kullanılarak bu aşınma sürecinde paylarını almışlardır.

Çok eskiye gitmeye gerek yok. Ülkemizin son yirmi otuz yılını göz önüne getiriniz, ne yakışık almaz, güven vermez tutarsız kişilikler için kullanılmıştır bu sözcükler şaşıp kalırsınız.

Halkın gözünde "rezil" olmuş, fakat ülkemizin özgün(!) koşulları nedeniyle bir yolunu bulup başımıza "vezir" olmuş nice tutarsız kişilik için "onurumuz", "gururumuz" denmiştir.

Oysa "Fakir Baykurt Onurumuzdur!" denince, "onur" sözcüğü nasıl gerçek, güzel anlamına kavuşuyor.

Günümüzün politik liderleriyle Fakir Baykurt'u bir kıyaslayınız. Onun ne denli düzeyli, farkı bir olumluluğu simgelediğini açıkça görürsünüz.

Bir yazar, bir öğretmen olmasına karşın Fakir Baykurt da bir liderdi. Onun liderliği emek, bilgi ve yetenekle yoğrulmuş gerçek bir halk liderliğiydi. Liderlikteki başarısını da Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) başkanıyken çarpıcı bir biçimde kanıtlamıştı.

Nedense bizde sanatçılara, yazarlara belli bir önem, değer verilir de onların toplum yönetiminde sorumluluk üstlenebileceği pek akla gelmez.

Örneğin bir Fakir Baykurt'u cumhurbaşkanı olarak düşünemeyiz. Oysa o göreve yakışacağı ortadadır.

Somut bir örneklemeyle, şimdiki cumhurbaşkanımız Süleyman Demirel ile Fakir Baykurt'u kıyaslayalım :

İkisi de aynı bölgenin iki kentinden yetişmiş : Isparta ve Burdur. İkisi de köy çocuğu, köyü, köylüyü iyi bilir. İkisi de zeki, yetenekli, çalışkan insan. İkisinin de belli alanlarda derin bilgi ve kültür birikimi var. İkisi de Amerika'ya gitmiş... Tüm bu benzerliklerine karşın ikisi de farklı bir toplumsal tavır, toplumsal yönelim içinde olmuşlar. Farklı toplumsal düşünceleri var.

Süleyman Demirel'in politik yaşamında köyden oy alma ama daha çok kentli büyük sermayeye hizmet etme öne çıkıyor. Amerika'nın desteğini alıyor. Morrison şirketi temsilciliğinden kısa sürede Demokrat Parti gibi büyük bir partinin süreği olan Adalet Partisi'nin başkanlığına gelebiliyor.

Fakir Baykurt da köyden yetişiyor. Köy Enstitülerinde öğrenim görüyor. Öğretmen olarak, yazar olarak köye hizmet veriyor. Köylünün acısını, sevincini, yaşam koşullarını dile getiriyor. Hakları olan insanca yaşama kavgasının serüvenlerini roman ve öykülerinde işliyor. Örnek kahramanlar yaratıyor. Öğretmen olarak da temsil ettiği insanların örgütlenmesine hizmet ediyor. Öğretmenlerin büyük çoğunluğunun sevgi ve saygısını kazanıyor.

Şimdi Cumhurbaşkanlığı görevinde Fakir Baykurt'u düşününüz. Aydınlığıyla, halktan, emekten yana yurtsever tutumuyla, dürüstlüğüyle, olgunluğuyla, insancıl yaklaşımıyla...

Fakir Baykurt hiç "Bana milliyetçiler adam öldürüyor dedirtemezsiniz" der miydi? "Dün dündür, bugün bugündür" der miydi? "Verdimse ben verdim, n'olacak yani" der miydi? Devletin başına yeğenini, kardeşini, akrabalarını, arkadaşlarını dert eder miydi? Hem 61 Anayasasını lüks bulup, hem demokrat kesilir miydi? Başbakanken emeklilik yaşını 38'e indirip, cumhurbaşkanıyken 58'e çıkarır mıydı? Özal, Çiller gibilere politika kapılarını açar mıydı? Banka batıranlarla hiçbir şey olmamış gibi kolkola fotoğraf çektirir miydi?

İşte iki "köy çocuğu"nun farklı kişilikleri.

İşte ülkemizin içinde yaşadığı çelişki!

Kimi insanlar kolaylıkla belli yerlere gelebilirken kimileri tüm yetenek, bilgi ve çalışma birikimlerine karşın cezalandırılır gibi kıyılara itiliyorlar.

Sadık Karlı

FATİH'LER

Peri için

görmedim bir Odyseuss daha geçmiş
üzgün alnımın ortasından hızla
erik rengiymiş ağzının ucu
sanki kimseyi öldürmemiş oracıkta
az önce binicisiyle bir leyleğe
bakmamış sanki fatih

oysa zaman çabuk bir demirdir
fatih'te erik rengi ağız kokuları
çerçiler bir soyguncu gibi sever
bir ağacı bir ekmeği ve bir taşı
aşkın üstesinden gelememişlerdir ne ki
özlemek teneke sesi çıkartmaktır
fatih'te biri özleyince diğerleri uyur

Hiç düşündünüz mü Fakir Baykurt'un yetmiş yıllık yaşamında kimseye haksızlık etmiş olabileceğini? Bir kez olsun yurdunun, halkının çıkarlarına, ülkesinin bağımsızlığına, özgürlüğüne karşı bir davranışının olduğunu?

İşte ölüm yolculuğundaki "Fakir Baykurt Onurumuzdur!" sözlerinin anlamı. Fakir Baykurt, Uğur Mumcu gibi kişilikler söz konusu olunca bu sözler ne kadar güzelleşiyor, onlara yakışıyor.

Yazar olarak Fakir Baykurt, yirminci yüzyılda Türkiye'nin yetiştirdiği en değerli yazarlarımızdan biridir. Usta bir romancı, usta bir öykücüdür. Kimse onun yapıtlarının bu niteliğini, kimi bilinçsizce övgüyle, kimi küçümsemeyle "köy romancısı", "köy edebiyatçısı" gibi sığ değerlendirmelerle değiştiremez. Ölüm günü bir gazetede yayımlanan "Bireyi Iskalayan Romancı" türünden karalamalara, onun yapıtlarındaki kargalar bile güler.

Öğretmen olarak, hem Türkçe'ye, hem de eğitime hizmet vermiş bir eğitim öncüsüdür.

Aydın olarak, yaşadığı sürece aydın sorumluluğuyla davranabilmiş yurdunun ve toplumunun hizmetinde olmuş bir kişiliktir.

İnsan olarak, ailesinden arkadaş çevresine, çalıştığı, yaşadığı her yerde insanlara, değer veren, olgun, sevecen bir kişilik olarak saygı ve sevgiyle yaklaşmıştır.

Onu toplumun onuru, gururu yapan işte bu çok yönlü kişiliğidir.

Sağduyulu, nesnel bir yaklaşım, yüzyılımızda Fakir Baykurt gibi az sayıda insan yetiştirebildiğimiz acı gerçeğiyle karşı karşıya bırakır bizi.

Onu yitirmiş olmanın en üzünç verici yanı da belki de budur. ❑

Bülent Top

NE OLUR!

Bir sonraki şarkıyı çalın ne olur
Bir sonraki anıyı anlatın bana ne olur
Bir sonraki çocuğu görsün gözlerim
Bir önceki anının güleç çocuğunu.

Umudu koyun cebime
Bir sonraki günü gösterin ne çıkar?
Yarın,
Günden gebeyse güzel günlere
Bugün dursun,
Bir sonraki günü gösterin
Hemen öleyim.

Elime bir kırlıngıç yumurtası koyun
Öfkem yatışsın.
Ne olur, bir sonraki kuşu uçurtun bana
Yeni seherlerin sabırsızıyım.
Bir önce doğurun güneşi ne olur,
Ekinlerin gövermesini bekleyemem
Sarı rüzgârları bugünden biçin bana.

Çocukluğumun saçlarını ağartmayın ne olur,
Bir sonraki sevdadan sarın bana.
Kasıklarını dövüyorsa barış ananın
O çocuğu bugünden doğurun bana.
Sonra hep o şarkı çalsın ne olur.
Ne olur;
Bir sonraki ölümleri bekleyemem.

artık unutabilirsiniz...

Çünkü artık abonet ile sorunsuz abonelikler dönemi başlıyor.
Abonet'le dilediğiniz yayınların size ulaşması şimdi çok daha kolay, hızlı ve güvenli...

Abonet yeni, çağdaş, kolay ve güvenli bir abonelik sistemidir. Sisteme katılacak olan diğer yayınlarla birlikte Abonet, her geçen gün daha fazla okuyucuya ve yayıncıya hizmet verecek...

Abonet ile okuyucular;

- Bulunmayan dergileri aramak zorunda kalmayacaklar,
- İstedikleri yayınlara istedikleri periyotta abone olabilecekler (*Haftalıklarda en az 4 sayı, aylıklarda 1 sayı*)*,
- Abone oldukları yayınlar Aktif Dağıtım güvencesiyle ulaşacak,
- Yayının durması halinde abonelik ücretini geri alabilecek veya başka bir dergiye abone olabilecekler,
- İstedikleri dergiye telefon, faks, internet veya e-mail yoluyla abone olabilecekler,
- Kredi kartıyla veya adreste nakit ödeme yapabilecekler.

YAZ KAMPANYASI

GEZİ 99'u incelemeden tatil programınızı yapmayınız!

GEZİ 99 TÜRKİYE TATİL REHBERİ

Bölge bölge, il-il tüm Türkiye. Tarihi turistik yörələr artık kentler, oteller, moteller, tatil köyleri, kaplıcalar, yol göstergeleri, ulaşım haritaları, dağcılık ve kayak merkezleri, lokantalar-barlar ve eğlence yerleri, seyahat acentaları

Türkiye Gezi Rehberi : 5.000.000 TL
Türkiye Antik Kentler Rehberi : 2.000.000 TL
Türkiye Otel Rehberi : 2.500.000 TL
Renkli ofset baskılı üç rehber birarada 8.000.000 TL.

Alacağınız tüm ürünler adresinize imza karşılığı teslim edilecek ve ister kredi kartıyla ister adresinizden nakit tahsilat yöntemiyle ödemeniz gerçekleştirilecektir. Sipariş vermek için **http://www.abonet.net** *'ten "Gezi 99 formu" doldurunuz veya bizi arayınız.*

*"ABONE FORMU"nuz arka sayfadadır.

abonet

Perpa Ticaret Merkezi 11. Kat B Blok No.1752 Okmeydanı-İstanbul
tel: (212) 222 83 32 - 222 72 06 **faks:** (212) 222 27 10 **e-mail:** abonet@abonet.net **web:** www.abonet.net

abonet ile abone olabileceğiniz dergiler (şimdilik):

Adam Öykü	Türk edebiyatının öncü dergisi.
Adam Sanat	Sanatta ve edebiyatta kalıcı.
Beauty Forum	Estetisyenin dergisi.
Beauty Forum Katoloğu	Katalogla ürün satışı.
Bütün Dünya	Aylık genel kültür dergisi.
Çveneburi	Kültürel dergi.
Düşünen Siyaset	Aylık düşünce dergisi.
Edebiyat ve Eleştiri Dergisi	"Eleştiri önemlidir".
Güldiken	Mizah kültürü dergisi.
Hipokrat	Tıp sektöründe söz sahibi.
İnşaat Ekonomi Dergisi	Ürün ve hizmetlerinizi hedef kitleye ulaştıran rehberiniz.
Kafkasya Yazıları	Tarih, edebiyat, kültür ve sanat dosyası.
Kardiyoloji	Kardiyologların spesifik dergisi.
Kozmetik Market	Kozmetik ve parfümeri-bujiteri dergisi.
Kuaför Magazin	Türkiye'de saç modelleri, kozmetik ve estetik konularıyla sektörün eşsiz dergisi.
Lokomotor	S.T.R. konusunda uzman dergi.
Print Türkiye	Türkiye'nin en iyi matbaacılık dergisi.
Roza Dergisi	Cinsiyetçiliğe ve ırkçılığa karşı Kürt kadın dergisi.
Turkish Aviation	Havacılık dünyası Turkish Aviation ile avucunuzda.

Dergi sayısı önümüzdeki günlerde artacaktır.

ABONE FORMU

Aşağıdaki bilgileri bize telefonla da iletebilir ya da www.abonet.net sitesine girerek kaydedebilirsiniz.
Tel: (212) 222 83 32 Faks: (212) 222 27 10

Adı-Soyadı/*Name-Surname* : .....

Adres/*Address* : .....

Tel No. : ..... **Faks No. :** ..... **E-mail :** .....

Abone olmak istediği dergi:

Dergi	Periyodu	Kapak Fiyatı	Kaç sayılık abonelik istiyorsunuz?
Adam Öykü	İki Aylık	1.250.000 TL.	
Adam Sanat	Aylık	750.000 TL.	
Beauty Forum	İki Aylık	1.000.000 TL.	
Beauty Forum Kataloğu	Üç Aylık	250.000 TL.	
Bütün Dünya	Aylık	750.000 TL.	
Çveneburi	Üç Aylık	1.000.000 TL.	
Düşünen Siyaset	Aylık	1.500.000 TL.	
Edebiyat ve Eleştiri Dergisi	İki Aylık	750.000 TL.	
Güldiken	Dört Aylık	1.000.000 TL.	
Hipokrat	Aylık	1.000.000 TL.	
İnşaat Ekonomi Dergisi	Aylık	750.000 TL.	
Kafkasya Yazıları	Üç Aylık	1.250.000 TL.	
Kardiyoloji	Üç Aylık	1.000.000 TL.	
Kozmetik Market	İki Aylık	750.000 TL.	
Kuaför Magazin	İki Aylık	1.000.000 TL.	
Lokomotor	Üç Aylık	1.000.000 TL.	
Print Türkiye	İki Aylık	1.000.000 TL.	
Roza Dergisi	İki Aylık	400.000 TL.	
Turkish Aviation	İki Aylık	750.000 TL.	

Ödeme şekli:

❍ Dergi tesliminde nakit ödeyeceğim. (Toplu aboneliklerde)
❍ Havale gönderiyorum. (İş Bankası - Perpa Şb. Hesap no. 105912)
❍ Abonelik bedelini Kredi Kartı hesabımdan her ay çekiniz.

Kart Tipi : ❒ Visa ❒ Master

Kart No. : ☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐ Geçerlilik Tarihi: ...../..... İmza:

Lershane

ZİHNİYET AÇAR!

om
YAYINEVİ

PERİHAN SOK. AEA İŞ
HANİ NO:126/1 80260
ŞİŞLİ / İSTANBUL
TELEFON: 0212 296 82 41
FAKS: 0212 296 62 44
e-mail: omnia@prizma.net.tr

SANAT

ADAM

9 771300 154007 00168